

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

dr. Kardos Dóra

BUDAPEST

2021

Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

**A BÜNTETÉSKISZABÁS ELVEI ÉS RENDSZERE, A
BÜNTETÉSKISZABÁSI TÉNYEZŐK MEGJELENÉSE A
JOGALKALMAZÓI GYAKORLATBAN**

Készítette: dr. Kardos Dóra

Témavezető: Dr. habil. Czine Ágnes egyetemi docens

Etika program

Doktori Iskola vezetője: Prof. Dr. Jakab Éva, egyetemi tanár, DSc,

Budapest

2021

TÉMAVEZETŐI AJÁNLÁS

dr. Kardos Dóra

A büntetékiszabás elvei és rendszere, a büntetékiszabási tényezők megjelenése a jogalkalmazói gyakorlatban

c. dolgozatához

Dr. Kardos Dóra doktorjelölt témaválasztása egyértelmű, és hézagpótló. A jogalkalmazók, különösen a bírák büntetékiszabása esetén a súlyosító és az enyhítő körülmények felsorolása és azoknak a megfelelő értékelése a büntető büntetékiszabás elengedhetetlen és központi része. Azonban nem csak a bírói büntetékiszabás, de az ügyészi, terhelti, védői indítványtételek, vád és védői oldalról is különös jelentőséget nyer a dolgozat témája.

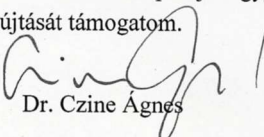
A dolgozatban az eddig kialakult büntetékiszabási elmélet és gyakorlat bemutatása részletes, nemzetközi kitekintést is tartalmaz. A disszertáció a büntetékiszabási alapelveket, valamint a bírói gyakorlatban kialakult egyes büntetékiszabási elveket, is összegzi, elemzi, megjelenítve a szakirodalomban elfogadott szempontrendszert is. A jelölt 2000. év óta az igazságszolgáltatásban, bíróságon dolgozik, 2006. március 1-je óta kinevezett bíró és a büntetékiszabás során naponta gyakorolja és alkalmazza a büntetékiszabás törvényi és egyéb norma szinten megjelenő tartalmait. Azonban a jelölt nem elégedett meg a saját tapasztalataival, hanem a dolgozat nagyon értékes része a bírótársaival, első-és másodfokú tanácselnökökkel készített interjú, és ezen interjúknak a feldolgozása, elemzése, valamint az általa vizsgált 100 első vagy másodfokon jogerősen befejezett ügy elemzése, és következtetések levonása. A dolgozat jogtörténeti része hozzájárul a disszertáció komplexitásához. A jelölt az 56. Büntető Kollégiumi vélemény alapján elemzi az enyhítő –és súlyosító körülményeket, de ezen túlmenően vizsgálja azokat a büntető eljárásokat is, amelyekben az enyhítő-és súlyosító körülmények új megvilágítást nyernek.

A dolgozatban felhasznált szakirodalom mellett a releváns hazai és nemzetközi egyéb dokumentumok is megjelennek.

Nagy örömmre szolgál, hogy a komoly felelősséggel, és lekötöttséggel járó munkája mellett elkészült a műhelyvitára, álláspontom szerint megfelelő dolgozat.

A dolgozat megfelel a doktori értekezéssel szemben támasztott formai követelményeknek. Tekintettel arra, hogy a dolgozat a magyar szakirodalomban elsőként tesz kísérletet arra, hogy a teljesség igényével, átfogó jelleggel szintetizálja mindazt, amit napjainkban a büntetékiszabás ezen megközelítéséről tudunk, ezért véleményem szerint alkalmas arra, hogy a jövőben a témakörrel kapcsolatos kutatások és tudományos munkák kiindulópontja legyen. Az értekezést műhelyvitára alkalmasnak találok, és annak benyújtását támogatom.

Budapest, 2021. 01. 19.

Dr. Czine Ágnes

TARTALOMJEGYZÉK

TÉMAVEZETŐI AJÁNLÁS	3
TARTALOMJEGYZÉK	4
I. BEVEZETÉS	7
1. Bevezetés és hipotézis	7
1.1. A bírói büntetéskiszabás	7
1.2. A büntetéskiszabás egységességének követelménye	8
1.3. A nem kötelező jellegű iránymutatás, mint a jogegység garanciája	10
2. Alkalmazott kutatási módszerek	12
3. A dolgozat felépítése	13
II. A BÜNTETÉSKISZABÁS ALAPELVEI	15
1. A büntetéskiszabás, mint a bírói döntés része	15
2. A büntető kódexekben rögzített büntetéskiszabási alapelvek	16
2.1. A Csemegi-kódex	17
2.2. Az 1950. évi II. törvény	19
2.3. Az 1961. évi V. törvény	20
2.4. Az 1978. évi IV. törvény	21
2.5. A 2012. évi C. törvény	22
3. A büntető kódexekből levezethető büntetéskiszabási elvek	23
3.1. A büntetési tételkeret	23
3.2. A büntetési cél szem előtt tartása	23
3.3. A cselekmény társadalomra veszélyességének a figyelembe vétele	25
3.4. A bűnösség fokának figyelembe vétele	27
3.5. Az elkövető társadalomra veszélyességének értékelése	27
3.6. A középérték, mint kiinduló pont	27
3.7. Egyéb súlyosító és enyhítő körülmények szerepe	32
4. Súlyosító és enyhítő körülmények – a büntetéskiszabás Achilles-sarka	32
4.1. A súlyosító és enyhítő körülmények köre	32
4.2. Súlyosító és enyhítő körülmények történeti távlatban	33
4.3. Súlyosító és enyhítő körülmények lehetséges csoportosítása	40
5. A bírói gyakorlatban kialakult egyes büntetéskiszabási elvek	44
5.1. A konkrét értékelés elve	44
5.2. A relatív értékelés elve	45

5.3. A minőségi értékelés elve	45
5.4. A kétszeres értékelés tilalmának elve	46
5.5. Az egységes értékelés elve	46
5.6. Az utóbb bekövetkezett körülmény elve	47
5.7. Bírói döntések folytán meghonosodott egyéb elvek.....	47
5.8. A bírói gyakorlatban kialakult elvek érvényesülése	48
6. A szakirodalomban megfogalmazott büntetéskiszabási alapelvek.....	49
6.1. A törvényesség elve	50
6.2. A humanizmus elve.....	50
6.3. Az individualizáció elve.....	50
7. Következtetések	51
III. A BÜNTETÉSKISZABÁS SORÁN ÉRTÉKELHETŐ TÉNYEZŐK.....	53
1. A büntetést befolyásoló fontosabb alanyi tényezők	53
1.1. Az előélet értékelése	53
1.2. Életkor és előélet	54
1.3. Az előélet és az életkor összefüggései.....	57
1.4. Súlyos bűncselekmények és a büntetlen előélet.....	59
1.5. Hivatás és büntetlen előélet.....	60
1.6. A korábbi bűncselekmények értékelése	61
1.7. Magatartási jellemzők értékelése	67
2. A büntetést befolyásoló tárgyi körülmények.....	77
2.1. A bűncselekmény tárgyi súlya	78
2.2. Egység, többség, halmazat, kísérlet.....	79
2.3. Egyéb tárgyi körülmények	82
3. Következtetések	84
IV. NEMZETKÖZI KÖVETELMÉNYEK A BÜNTETÉSKISZABÁSBAN	86
1. Az Európa Tanács büntetéskiszabással kapcsolatos előírásai	86
2. Az Emberi Jogok Európai Egyezményéből levezethető követelmények	88
3. A büntetéskiszabás szempontjai az Európai Unió jogalkotásában.....	94
4. Kitekintés a külföldi büntetéskiszabási gyakorlatra	96
5. Következtetések	101
V. A BÜNTETÉSKISZABÁS HAZAI KÖVETELMÉNYRENDSZERE.....	103
1. A büntetéskiszabással összefüggő elvárások az Alkotmánybíróság gyakorlatában.....	103
1.1. A büntetéskiszabás alkotmányos felülvizsgálatának alapjogi háttere	103

1.2. Az Alkotmánybíróság felülvizsgálati jogköre	112
2. A jogegységesítés szempontjai a Kúria gyakorlatában	114
2.1. Az 56/2007. BK vélemény	114
2.2. A Kúria határozatai.....	117
2.3. A Kúria joggyakorlat elemző csoportjának tapasztalatai	118
3. Sajátos követelmények a fiatalkorúak elleni büntetőeljárásban.....	119
3.1. A fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárás	119
3.2. Néhány gondolat a fiatalkorú bűnelkövetők háttéréről.....	120
3.3. A fiatalkorúakkal szembeni büntetés célja és rendszere.....	123
3.4. Ügyvizsgálat-tapasztalatok	126
4. Következtetések	131
VI. A BÜNTETÉSKISZABÁSI KÖRÜLMÉNYEK A BÍRÓSÁGI ÍTÉLETEKBEN – EGY VIZSGÁLAT TAPASZTALATAI	133
1. A vizsgálat célja	133
2. A vizsgálat módszertana.....	133
3. Az elsőfokon jogerőre emelkedett ítéletekben a leggyakoribb enyhítő körülmények	135
4. Az elsőfokon jogerőre emelkedett ítéletekben a leggyakoribb súlyosító körülmények	137
5. Az ítélet jegyzőkönyvben rögzített szóbeli indokolása és az írásba foglalt ítélet szinkronitásának büntetéskiszabási kérdései.....	140
6. Az ügyészi és védői perbeszédekben megjelenő büntetéskiszabási körülmények.....	141
7. A törvényszék, mint másodfokú bíróság büntetéskiszabási gyakorlata	141
8. A többvádoltas ügyekben a büntetéskiszabás körében jelentkező belső arányosság a másodfokú eljárásban.....	142
9. Utalás az eljárás elhúzódására.....	143
10. Következtetések	144
VII. ÖSSZEGZÉS	146
IRODALOMJEGYZÉK.....	151
SUMMARY	179

„Ne kövessetek el igazságtalanságot az ítéletben; ne nézd a szegénynek személyét, se a hatalmas személyét ne becsüld; igazságosan ítélj a te felebarátodnak.”¹

I. BEVEZETÉS

1. Bevezetés és hipotézis

1.1. A bírói büntetékiszabás

A bírói büntetékiszabás meglátásom szerint komplex és izgalmas terület. Különösen igaz ez annak tudatában, hogy a büntetékiszabási elveket, illetve ezen elvek egy részét – mint azt a dolgozatomban bemutatom – a jogalkotó elszórta, egyrészt a büntető anyagi jogi, másrészt a büntető eljárásjogi rendelkezések között helyezte el. Más részükről, így a büntetés kiszabása során értékelendő enyhítő- és súlyosító körülményekről – melyek vizsgálata a dolgozatomban is hangsúlyos eleme – nem létezik taxatív felsorolás. Azokat egy, a bíróságokra kötelező erővel nem bíró, 2007. évben született büntető kollégiumi vélemény mellett a bíróságok gyakorlatának a további elemzésével és a szakirodalmi álláspontok felkutatásával ismerhetjük meg. Így állásponatom szerint indokoltan merül fel a kérdés, hogy a büntetékiszabás elveinek köre és rendszere kellően meghatározott, világosan áttekinthető és következetesen alkalmazható-e. A büntető kollégiumi véleményben történő rögzítés megfelelően szolgálja-e a büntetékiszabás egységességét, azt a bírák figyelembe veszik és alkalmazzák-e? Az ott megfogalmazott iránymutatás mennyiben jelenik meg az ítéletek indokolásában, a bírói gyakorlatban? A BK véleményben foglaltak mellett milyen büntetékiszabási elvek érvényesülnek és miként a bíróságok gyakorlatában? Értekezésemben ilyen és ehhez hasonló kérdésekre keresem a választ.

A bírói büntetékiszabás nehézsége és komplexitása állásponatom szerint nem megkérdőjelezhető. A jogtudomány jeles képviselői számos tanulmányban elemezték a büntetések kiszabásának kérdéskörét. Ehelyütt a teljesség igénye nélkül csupán előzetesen kívánok megjelölni néhány, a büntetékiszabás komplexitását felfejtő gondolatot, mintegy felvezetve a kutatási témámat. Angyal Pál² szerint a büntetés alapja az emberi igazság követelte megtorlás, melyet

¹ Biblia, Leviták Könyve, 19,15

² Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. 1909, 43.o.

azonban a cél gondolata mérsékel és szabályoz. Heller Erik³ nézete alapján a büntetéskiszabás a büntetési intézmény konkrét megvalósulása. A büntetés kiszabása során kifejezésre kell jutnia, amit a közhatalom a büntetéstől vár s amire a büntető törvény ellen vétő személlyel szemben magát feljogosítottnak érzi. „Minden büntetéskiszabásnál tehát dűlőre jutnak és – helyesen vagy helytelenül – megoldásra találnak a büntetési intézmény körül felvethető kérdések.”⁴ Belovics Ervin⁵ azt emeli ki, hogy a büntetés kiszabása a bírói döntés része, és a büntetőjogi felelősségre vonás egyik legfontosabb mozzanata. Vuchetich Mátyás⁶ ugyanakkor rámutat arra, „a bíró nem kénye-kedve szerint határozza meg a büntetést, hanem az ő véleménye bizonyos elvekhez van kötve”. Földvári József⁷ szerint a bírónak a büntetéskiszabás során „mérnie kell a mérhetetlent”, valamint egy jövőbeli prognózist kell adni arról, hogy az elkövetőnek újabb bűncselekményektől való visszatartásához milyen nemű és mértékű büntetés alkalmazása szükséges. Elek Balázs⁸ pedig megfogalmazza, „Amíg emberek ítéleznek, addig az ítélet meghozatalában a bíró személyes habitusa, szemlélete, értékrendje is kifejeződik”.

A büntetéskiszabás követelményrendszerének komplexitását mutatja az is, hogy gyakorlatát nemcsak a nemzeti normák és egyéb követelmények határozzák meg, hanem arra egyértelműen hatással vannak a nemzetközi dokumentumokban rögzített elvárások is. A büntetéskiszabás egységességének fontosságát és jelentőségét így például már az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R/92/17. számú, a büntetéskiszabás egyöntetűségéről szóló Ajánlása is hangsúlyozta.

1.2. A büntetéskiszabás egységességének követelménye

A bírói függetlenség tiszteletben tartása mellett miként lehet a büntetéskiszabási gyakorlatot egységesíteni? Szükséges-e olyan objektív zsinórmérték, melynek nyomán az ország

³ Heller Erik: A büntetőjogi elméletek bírálata, bevezetésül a büntetéskiszabás elméletéhez Budapest: [k. n.] 1924

⁴ Heller: i.m. 7. oldal

⁵ Belovics Ervin: A büntetés kiszabásának nehézségei. Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára. SZTE-JÁK Szeged, 2018.

⁶ Vuchetich Mátyás: A magyar büntetőjog rendszere I. könyv. Elméleti büntetőjog. Budapest, 2010. 225. oldal

⁷ Földvári József: A büntetés tana. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970, 189. oldal

⁸ Elek Balázs: A bíró büntetéskiszabási szemléletének jogalkotói alakítása. In: Kriminológiai Közlemények 70., Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2012, 21. oldal

különböző bíróságai az adott ügyben felmerülő súlyosító és enyhítő körülményeket azonosan rögzítik, majd legalább hasonló nemű és mértékű büntetést szabnak ki? Az ítéletek büntetéskiszabási részeit össze lehet-e hasonlítani? Mérhető-e ezen gyakorlat egyáltalán? Álláspontom szerint ezek a kérdések mindenképpen tovább gondolásra, elemzésre és vizsgálatra szorulnak. Mindezen felvetések iránya pedig a jogegység követelménye. A jogtudomány jeles képviselőinek értékelése mellett pedig megfigyelhető egy határozott törekvés a büntetéskiszabási gyakorlat egységesítésére mind a hazai⁹, mind pedig a nemzetközi¹⁰ jogalkotói lépésekben és törekvésekben.

Amennyiben feltesszük, hogy szükséges a jogegység érdekében a büntetéskiszabás gyakorlatában alkalmazott elvek kötelező erejű rögzítése, további kérdésként felmerül az is, hogy kinek lehet ez a feladata. Magyarország Alaptörvénye a 25. §. (3) bekezdésében¹¹ a joggyakorlat egységesítésének biztosítását, mint a Kúria egyik legfontosabb feladatát jelöli meg. Az egyes törvényeknek az egyfokú járási hivatali eljárások megteremtésével összefüggő módosításáról szóló 2019. évi CXXVII. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvényt (a továbbiakban: Bszi.) is módosította, kifejezetten a Kúriára vonatkozó rendelkezéseket helyezte részben új alapokra.

Osztovits András¹² a fenti törvénymódosítás kapcsán azt vizsgálta, hogy a jogegység biztosítására létrehozott új eszközök mennyire lesznek alkalmasak a nagyobb jogegység megteremtésére. Mindamellet, hogy állítja, a jogegység biztosítása a jogbiztonság, ezáltal a jogállam sarokköve, úgy találja, a precedensrendszer és a jogegységi panasz eljárás szabályai több kérdést vetnek fel, mint amennyit megválaszolnak, a jogalkotói cél elérése szempontjából hatékonyságuk megkérdőjelezhető.

Érdemes kiemelni, hogy a Kúria bírósági joggyakorlat-elemző csoportot működtet. A bírósági joggyakorlat-elemző csoport vizsgálatainak eredményéről összefoglaló véleményt

⁹ A hatályos anyagi jogi szabályok szigorítása kapcsán a büntetéskiszabás szigorítása: 1998. évi LXXXVII. törvény, a 2001. évi CXXI. törvény indokolása, a 2009. évi LXXX. törvény indokolása, a 2010. évi LVI. törvény indokolása, és nem utolsósorban a 2012. évi C. törvény indokolása

¹⁰ Lásd dolgozat IV. fejezete

¹¹ A Kúria biztosítja a bíróságok jogalkalmazásának egységét, a bíróságokra kötelező jogegységi határozatot hoz.

¹² Osztovits András: Törvénymódosítás a bírósági joggyakorlat egységesítése érdekében – jó irányba tett rossz lépés? Magyar Jog, 2020/2., 72-80. o.

készít. Az elkészült összefoglaló véleményt a Kúria tárgykör szerint illetékes kollégiuma megvitatja, és egyetértése esetén annak megállapításait a csoport vezetője a Kúria honlapján közzéteszi. Ha annak feltételei fennállnak, az összefoglaló vélemény alapján a Kúria kollégiumvezetője jogegységi eljárást indíthat, vagy jogalkotás kezdeményezése érdekében a Kúria elnökén keresztül az Országos Bírósi Hivatal elnökéhez fordulhat¹³.

A büntetékiszabás országos gyakorlatának vizsgálatáról szóló összefoglaló jelentésben azonban – mint azt a dolgozat későbbi részében részletesen ismertetem – a Kúria csoportjának javaslata jogegységi eljárás indítványozására nem terjedt ki. Az összefoglaló jelentést megelőzően többen is vizsgálták a büntetékiszabás egységét, módszertanát¹⁴, különböző ügycsoportok kiemelése mellett. A kutatások értékelésének keretében ehelyütt csupán annyit emelek ki előzetesen, hogy a büntetékiszabási gyakorlatot differenciálnak találták, nem olyan mértékben azonban, amely alapul szolgált volna a jogegységet biztosító komolyabb lépésekhez.

1.3. A nem kötelező jellegű iránymutatás, mint a jogegység garanciája

Miután a büntetékiszabási tényezőket kollégiumi vélemény rögzíti, néhány gondolat erejéig szükségesnek tartom összefoglalni ezen megoldás előnyeit és hátrányait a büntetékiszabás elvei és gyakorlata vonatkozásában.

A kollégium az egységes ítélkezési gyakorlat biztosítása érdekében figyelemmel kíséri a bíróságok gyakorlatát, és véleményt nyilvánít a vitás jogalkalmazási kérdésekben. A kollégiumi véleménynek a felekre és a terhelte kiterjedő hatálya nincs, és az abban foglaltak a bíróságokra nézve sem bírnak kötelező erővel¹⁵.

A büntetékiszabás során értékelhető tényezőkről a Kúria 56/2007. számú BK véleménye ad iránymutatást. Ezen BK véleményt a Bírósi Határozatok 2008. évi 3. számában tették közzé, 2007. november 14. napjától alkalmazható. Jelenleg irányadó szövege 2013.

¹³ <https://kuria-birosag.hu/hu/joggyakorlat-elemzo-csoportok-osszefoglalo>

¹⁴ Például Zódi Zsolt: „Módszertani javaslatok és gyakorlati megjegyzések a Kúria joggyakorlat-elemző tevékenységéhez” Forum Sententiarum Curiae 2018/2. 13-18.o., Bencze Mátyás – Badó Attila: Területi eltérések Magyarországon a büntetékiszabási gyakorlat szigorúságát illetően. In: Fleck Zoltán (szerk.): Igazságszolgáltatás a tudomány tükrében. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010, 125-147. o.

¹⁵ <https://kuria-birosag.hu/hu/kollegiumi-velemenynyilvanitas>

november 8. napjától hatályos, ugyanakkor megállapíthatjuk, hogy a BK vélemény tartalma 2007. óta nem változott. Miután 2007. óta eltelt több mint egy évtized, szükségesnek tartom felülvizsgálni a BK véleménynek, az abban rögzített követelményeknek a büntetéskiszabás gyakorlatában betöltött szerepét. A társadalomban azóta végbement változásokra figyelemmel értékelhetőnek tartom azt is, hogy mennyiben bizonyult hasznosnak, és így fenn lehet-e tartani azt a megoldást, amely az enyhítő és súlyosító körülményeket BK véleményben foglalta össze. Vizsgálatom kiterjed arra is, hogy a BK véleményben összefoglalt súlyosító- és enyhítő körülményeket szükséges-e kötelező erővel más formában rögzíteni. Szükséges-e például a büntetéskiszabás során értékelhető tényezők bíróra kötelező jogegységi döntésben való elhelyezése, ami a gyakorlat számára is használható?

Dolgozatomban a büntetéskiszabás elveit, azok rendszerét, továbbá érvényesülését több megközelítésben is vizsgálom. Ezek egyike a BK vélemény kontextusában való vizsgálat. Annak kapcsán értékelni kívánom, hogy a büntetéskiszabás során a bíróság által a vádlott terhére/javára értékelt súlyosító és enyhítő körülmények BK véleményben történő szabályozása megfelelő-e a jogbiztonság szempontjából. Kérdésként merül fel továbbá a gyakorlat oldaláról, a bíróságok ezen BK véleményben foglaltakat figyelembe veszik és alkalmazzák-e. A dolgozat végén elhelyezett, 100 ügyet érintő empirikus vizsgálat értékelésében ezen szempontokra is figyelemmel foglalom össze a kutatásaim tapasztalatait.

Előzetes álláspontom szerint amennyiben a BK véleményben foglaltak változtatása, kiegészítése, jogszabályi szintre történő emelése szükséges, azt nem a törvényhozónak, hanem a jogegységért felelős legfőbb bírósági szervnek, a Kúriának kell jogegységi határozatban szabályozni. A büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről ugyanis nyilvánvalóan az azt alkalmazó bíróságok, in concreto a legfőbb bírói szerv tudja a fogalmakat meghatározni, értelmezni és felülvizsgálni, valamint az alsóbb bíróságok számára az egyértelmű szempontokat megadni.

Ahhoz ugyanakkor, hogy mindezen kérdésekre választ kapjunk, összetett elemző munkára van szükség. Ezt kívánom a dolgozatom keretei között elvégezni. Úgy vélem, hogy az elméleti alapok feltárását követően, a büntetéskiszabás során értékelhető tényezők összetett, komplex vizsgálatával feltárhatók a helyes válaszok. Így például az is, hogy valóban indokolt lenne-e a joggyakorlat ezen területének szigorúbb és kötelező jellegű egységesítése.

2. Alkalmazott kutatási módszerek

A dolgozat elkészítésekor a hagyományos jogtudományi kutatási módszereket alkalmaztam. A kutatás forrásai egyrészt a hazai és külföldi joganyagok, a kapcsolódó jogszabályok és azok indokolása, másrészt magyar és kisebb részben a külföldi tudományos munkák, kutatási eredmények voltak. A téma feldolgozása során fogalomelemző módszerrel vizsgáltam meg a büntetéskiszabással kapcsolatos fogalmakat és alapvetéseket. A büntetéskiszabás jogszabályi hátterének feldolgozásához a dogmatikai módszert választottam.

A választott témám sajátosságaihoz igazodóan a hazai szakirodalmat elemeztem, értékeltem, majd az adott téma kapcsán összefoglalásokat tettem, következtetéseket fogalmaztam meg. A jogtörténet, majd a hatályos szabályozás vizsgálata során feldolgoztam az Alkotmánybíróság, a Kúria és az Emberi Jogok Európai Bíróságának döntéseit, valamint a vonatkozó nemzetközi dokumentumokat. A dolgozat nemzetközi jogi normákat bemutató részében kutatásom módszertana az elméleti elemzés volt, a törvényszövegek és nemzetközi dokumentumok rendelkezéseinek feldolgozása, következtetések levonása.

Az értekezés utolsó részében a bírói gyakorlat bemutatása során empirikus kutatási módszerrel dolgoztam. Egyetértek ugyanis Ignác Györggyel¹⁶ abban, hogy a büntetéskiszabási gyakorlat kutatása túllép a dogmatikai jogtudomány hagyományos keretein, és empirikus módszerek alkalmazását igényli. Dolgozatomban ezen módszereket tekintettel arra, hogy célom megbízható és érvényes eredmények elérése volt - együttesen alkalmaztam. Az empirikus kutatási módszerrel a büntetés kiszabásának hazai gyakorlatát az ítéletekben írt büntetéskiszabási tényezők elemzésén keresztül vizsgáltam.

Dolgozatomnak a büntetéskiszabási gyakorlatot statisztikákon keresztül vizsgáló, matematikai eredményeket tartalmazó részében kvantitatív módszerrel dolgoztam. Míg a bírósági ítéletek alapján a büntetéskiszabási körülmények vizsgálatára irányuló részében –

¹⁶ Ignác György: A büntetéskiszabási gyakorlatra irányuló empirikus kutatások elmélete és módszertana MTA Law Working Papers 2020/1. <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

annak kapcsán, hogy az irányadó bírói gyakorlatra figyelemmel volt-e egy-egy ítélet indokolása - kvalitatív módszert alkalmaztam¹⁷.

3. A dolgozat felépítése

A dolgozat első érdemi fejezetében a büntetéskiszabás alapvető elveit foglalom össze. Ennek keretében vizsgálom azokat történeti kontextusban, majd áttekintem és elemzem a büntető kódexekben, a bírói gyakorlatban és a szakirodalomban kialakult büntetéskiszabási elveket. Mindezeket rendszerbe helyezve mutatom be, majd számbavételük és rendszerezésük alapján kísérletet teszek következtetések levonására. A büntető kódexekben rögzített büntetéskiszabási elvekből szükségesnek tartom kiemelni és önállóan is elemezni a súlyosító és enyhítő körülményeket. Úgy vélem ugyanis, hogy ezen körülményeknek, valamint meghatározásuknak és alkalmazásuknak különös jelentőséget lehet tulajdonítani a büntetéskiszabás folyamatában. Ezért részletesen bemutatom az egyes súlyosító- és enyhítő körülmények történeti alakulását, változásait, valamint a hatályos jogszabályi környezet és bírói gyakorlat által kialakított körülmények körét. A következő fejezetben a büntetéskiszabás során értékelhető tényezők bemutatását végzem el. Ezek azok az alanyi és tárgyi tényezők, amelyek az egyes esetekben a büntetést, annak súlyát és mértékét befolyásolják. Számba vételük ezért a témám teljes értékű feldolgozásához szükségesnek mutatkozik.

Ezen átfogó, leíró, elemző és összehasonlító fejezetet követi a büntetéskiszabásban releváns nemzetközi követelmények feltárása és ismertetése. A nemzetközi követelményeknek való megfelelés kontextusa mellett önálló alfejezetben vizsgálom a büntetéskiszabás szempontjait az Európai Unióban, valamint egy további kitekintéssel példákat hozok más nemzeti jogrendszerek megoldásaiból.

A nemzetközi kitekintést a büntetéskiszabás vonatkozásában fennálló hazai követelmények

¹⁷ A kvalitatív-kvantitatív megkülönböztetés: Fleck Zoltán és Gajdusчек György: „Empirikus kutatás a jogban” in Jakab András – Menyhárd Attila (szerk.): A jog tudománya: Tudománytörténeti és tudományelméleti írások, gyakorlati tanácsokkal (Budapest, HVG-ORAC, 2015) 119., Hajdu Gábor: „A kvantitatív és a kvalitatív társadalomtudományi kutatás módszerei - dióhéjban” Forum Sententiarum Curiae 2018/2. 1.

feltárása, összefoglalása, elemzése és értékelése követi. Az elvárások rendszerében elsőként az Alkotmánybíróság gyakorlatában a büntetések kiszabását érintően körvonalazódott elveket ismertetem. Majd az ítélkezési gyakorlat egységesítésének kontextusát vizsgálom a Kúria vonatkozó iránymutatásának az áttekintésével. Ezen keretek kijelölését követően fontosnak tartottam néhány büntetéskiszabási körülmény fokozott vizsgálatát annak bemutatására, hogy a büntetés kiszabása nem pusztán mechanikus aktus, annál inkább egy olyan komplex logikai és elemző tevékenység, amelynek során speciális szabályokkal is tisztában kell lennie a bíróságoknak. Ezen különleges követelményeket a fiatakorúakkal szembeni büntetőeljárás kontextusában értelmezem, bemutatva ezen eljárás speciális büntetéskiszabási problémáit, valamint ezen eljárásban az olvasatom szerinti büntetési cél értelmezését.

Fontosnak tartom az értekezésemben körvonalazódó elméleti felvetések empirikus kutatás útján történő igazolását is. Ezért egy következő fejezetben összefoglalom a témában végzett korábbi empirikus kutatások eredményeit, majd egy saját aktakutatás tapasztalatait elemzem és értékelem. Korábban elvégzett kutatásom keretében büntetőügyekben első- és másodfokon eljáró bírókkal készült interjúk alapján foglaltam össze az egyes enyhítő- és súlyosító körülmények kiválasztásának, megjelölésének, indokolásának menetét, kiemelve a jó gyakorlatokat, és az ezzel kapcsolatosan felmerült elméleti és gyakorlati problémákat. Ezen saját kutatómunka eredményeit az értekezésemben azért tartottam fontosnak megjeleníteni, mert azokat felhasználva a jogszabályi és szakirodalmi környezet vizsgálata során feltárt szempontok a gyakorlati oldalról nyert tapasztalatokkal és megoldásokkal bővíthetők.

Végül, a dolgozat zárásaként összefoglalom, és levonom a következtetéseket arról, hogy a vizsgálataim eredményeképpen a büntetéskiszabással szemben milyen konkrét követelmények támaszthatók. Így például annak egységesítése milyen körben, tartalommal és intézményi szinten történhet meg annak érdekében, hogy az Alaptörvényben deklarált bírói függetlenség és jogbiztonság követelményei, valamint jogegység igénye egyaránt érvényre jusson.

II. A BÜNTETÉSKISZABÁS ALAPELVEI

1. A büntetéskiszabás, mint a bírői döntés része

A büntetéskiszabás egy komplex mérlegelő, alkotó jellegű bírői tevékenység, egy szemlélet, amelyhez a törvény által rögzített büntetéskiszabási szabályok, az ehhez kapcsolódó bírői gyakorlat által kifejlesztett elvek rendszere adja meg a pontos koordináta rendszert.

Az 1961. évi V. törvény kommentárja a büntető bírői funkcióról máig ható érvénnyel úgy fogalmaz, hogy hármas feladatot foglal magában: az elkövetett bűncselekmény valódi tényállásának bizonyítás felvétel útján történő megállapítását; a bűnösség kérdésének az eldöntését és a cselekménynek a megfelelő, törvényes minősítését; végül a büntetés kiszabását. A büntetés kiszabása a büntetésnek a bűncselekmény következményeként, annak elkövetőjével szemben történő bírői megállapítása¹⁸.

Kádár Miklós¹⁹ úgy határozta meg ezen bírői funkció lényegét, hogy a büntetéskiszabás a bíróságnak az a tevékenysége, amellyel a törvényben a cselekményre megállapított büntetési keretek között az elkövetett konkrét bűncselekményért a büntetést megállapítja, vagyis a büntetéskiszabás a bírői döntés része.

A büntetéskiszabás prioritásainak a meghatározásával némiképp adós maradt a jogtudomány, de – egyetértve Pápai-Tarr Ágnessel²⁰ – ezen alapelvek rendszerezésére nézve önként adódik a következő felosztás:

- a büntető törvényekben rögzített büntetéskiszabási elvrendszer,
- a bírői gyakorlatban kialakult büntetéskiszabási elvek,
- a szakirodalom által kialakított büntetéskiszabási elvek.

A továbbiakban ezen felosztás mentén veszem számba és elemzem mindazon alapvető elveket, amelyek a büntetések kiszabása szempontjából relevanciával bírnak.

¹⁸ A büntető törvénykönyv kommentárja I-II kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968, 309. oldal

¹⁹ Kádár Miklós-Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, KJK, Budapest, 1966, 777. oldal

²⁰ Pápai-Tarr Ágnes: Alapelvek a büntetéskiszabásban, Magyar Jog, 2018. 2. szám, 106-116. oldal

2. A büntető kódexekben rögzített büntetés kiszabási alapelvek

A büntetés kiszabás alapelveinek az elemzéséhez öt büntető kódexet vettem alapul: az 1878. évi V. törvénycikket (a továbbiakban: Csemegi-kódex), a büntető törvénykönyv általános részének szabályait tartalmazó 1950. évi II. törvényt (a továbbiakban: Bt.), a Büntető Törvénykönyvről szóló 1961. évi V. törvényt, amely az első teljes szocialista büntető kódexet tartalmazta, valamint az 1978. évi IV. törvényt és a 2012. évi C. törvényt. Így ezen fejezet keretei között történeti áttekintésre, a büntetés kiszabási elvek fejlődési folyamatának a megismerésére is lehetőség nyílik.

A modern magyar büntetőjog kialakulását hagyományosan a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvény, népszerű nevén a Csemegi-kódex megalkotásától kezdve számítjuk, hiszen ez volt az első olyan magyar büntető törvény, amely átfogó és rendszerező igénnyel, a kor színvonalához igazítva összefoglalta azokat a büntetőjogi elveket és rendelkezéseket, amely a bírói gyakorlatban, illetve a korábbi kodifikációs kísérletekben már tetten érhetőek voltak. A Csemegi-kódex büntetés kiszabásra vonatkozó része viszonylag szerény és még korántsem olyan kidolgozott ebben a tekintetben a dogmatikája, mint a következő nagy kódex, a Bt. (1950. évi II. törvény) elvrendszere. Ennek ellenére a büntetés kiszabás mai alapelveinek egy részét már megtalálhatjuk ebben a törvényben.

Egyes büntetés kiszabási körülmények azonban már a Csemegi-kódexet megelőzően, az 1843-as Deák-féle anyagi jogi javaslatban is megjelentek. A büntetés kiszabás kérdésében abban az időben két rendszer állt éles ellentétben az európai büntető törvénykönyvekben. Egyrészt a törvény által meghatározott büntetési tételek rendszere, mely szerint a törvény minden bűncselekmény elkövetőjére előírja a bíró által kiszabható legmagasabb és legkisebb büntetési mértéket. Másrészt a bírói szabad enyhítés rendszere, amely szerint a törvény megállapítja ugyan az egyes bűncselekmények miatt kiszabható büntetés maximumát, de az enyhítésben nem korlátozza a bírót, hanem megengedi, hogy mindig leszállhasson a büntetési rendszer legalsó határáig. Az 1843. évi javaslat készítői e két rendszer közül a bírói szabad enyhítés elve mellett foglaltak állást. Finkey Ferenc álláspontja szerint nagyon

helyesen, mert ez a rendszer felel meg az életnek, „nem köti gúzsba a bíró lelkiismeretét az igazság érvényesítésében.”²¹

A javaslat Általános rendeletek cím alatt foglalta össze a büntetőjog általános része körébe tartozó rendelkezéseket, az egyes tényállásokat pedig a „Külön rendeletek a büntettek egyes nemeiről és büntetésükről” szóló részben. A törvénykönyv-javaslat a lehető legkövetkezetesebben érvényesítette a törvény előtti egyenlőség eszméjét: sem nemes és nem nemes, sem pedig világi és klerikus között nem ismert különbséget. Törölte rendszeréből a halálbüntetést, a botbüntetést, tagadta a becstelenítő büntetések létjogosultságát²².

Az 1843. évi büntetőjogi törvényjavaslatok a magyar jogfejlődés végtelen kárára örökre csak javaslatok maradtak. Találón mondta Fayer László, e javaslatok leglelkesebb rajongója, hogy sokszor voltak azon a ponton, hogy törvénné váljanak vagy más úton lépjenek életbe, de valami fátum üldözte őket, így a hatályba lépés végül elmaradt²³. Csemegi maga írja a miniszteri indokolásban: „Az 1843-iki büntetőjogi javaslat mindig büszke emlékekül maradand fenn azon bámulatos haladásnak, melyet hazánk az 1827-iki javaslat óta a nyugati civilizáció vívmányainak, a jogrend és a humanizmus követelményeinek felismerésében s a tudomány megállapításainak a fennforgó viszonyokkal való kiegyeztetésében tett.”²⁴ Hogy Csemegi mégsem követte a legfontosabb elvi kérdésekben ezt a kitűnő munkálatot, már főként azzal indokolta, hogy az 1843. évi javaslat „nem emelkedvén törvényerőre, nem lett az életben kipróbálva s így a vitás elvi kérdések tekintetében nem állt megfelelő gyakorlati tapasztalat mellette.”²⁵

2.1. A Csemegi-kódex

A Csemegi-kódex elévülhetetlen érdeme, hogy a határozott büntetési tételek meghatározásával megadta azokat a kereteket, amelyekben belül a büntetés kiszabás érvényesülhet és egy fontos elvet, a középértéket tette meg vezérfonalként a büntetés kiszabásához. A kódex szerint „[a] büntetések kiszabásánál figyelembe veendő a

²¹ Finkey Ferenc: Az 1843-i büntetőjogi javaslatok száz év távlatából Budapest, 1942. 24. oldal

²² Finkey Ferenc: Az 1843-i büntetőjogi javaslatok száz év távlatából Budapest, 1942. 18-22. oldal

²³ Finkey Ferenc i.m. 46. oldal

²⁴ Csemegi-kódex Btk. anyaggyűjteménye. I. köt. 23. 1.

²⁵ Finkey Ferenc i.m. 46. oldal

bűnösség fokára befolyással bíró súlyosító és enyhítő körülmények. Ha a súlyosító körülmények, -számuk vagy nyomatékuk tekintetében tulnyomóak: a büntetésnek az elkövetett cselekményekre megállapított legmagasabb mértéke megközelítendő vagy alkalmazandó. Ha pedig az enyhítő körülmények tulnyomóak: cselekményre a megállapított büntetésnek legkisebb mértéke megközelítendő vagy alkalmazandó²⁶.” A törvény magyarázóí rámutattak, hogy ezáltal lényegében a középérték elvét fogalmazta meg a Csemegi kódex²⁷. A kódex VIII. fejezetében a bűnhalmazat tekintetében tartalmaz még részletes és értékes szabályokat, megteremtve ezen jogintézmény alapjait. A rendelkezéseknek szintén máig ható vonatkozásai vannak.

A teljesség kedvéért meg kell jegyezni, hogy a büntetés kiszabás témakörében releváns elemként az elkövető megjavítása és nevelése, mint büntetési cél az alapvetően megtorló jellegűnek tekintett Csemegi-kódex indokolásában is megjelenik. „Nem akarhatjuk, hogy a börtönökből testi és lelki nyomorékok jussanak ki, s a helyett, hogy a megjavult bűnösök a társadalom hasznára váljanak: a nyomorékok terhére legyenek a községeknek és a népnek.²⁸„

A Csemegi-kódex indokolása egy további fontos büntetés kiszabási elvet is rögzített. A törvényjavaslat indokolása szerint „a törvényhozó nem lehet képes mindezen körülményekre és viszonyokra kiterjedő büntetési scálát előre megállapítani, s ha azt tenné, azon veszélynek volna kitéve, hogy vagy a fölötté enyhe eseteket tartván szem előtt, a megállapított büntetési tételek elégtelenek vagy ellenkező esetben túl szigorúak lennének. A rendszer ezen alapeszméjétől nem lehet megtagadni az igazságos retributiora törekvést, mely föltételül ismeri, hogy a büntettnek és büntettesnek a concret esetben nyilvánuló individuálitása szerint állapítandó meg a büntetés; és épen ez okból nem meri azt az erre befolyással levő valamennyi viszonyt át nem tekinthető törvényhozóra bizni²⁹.” Vagyis a Csemegi-kódex a büntetés kiszabás folyamatát érintően a jogalkotó mellett a bíróság

²⁶ 1878. évi V. törvény 89-91. §

²⁷ Békés Ádám: A Csemegi-kódex büntetéstanai tételei tovább élnek- e a jelenlegi büntetés kiszabási gyakorlatban? Tanulmányok a Csemegi-kódex megalkotásának 140. évfordulója tiszteletére, Dialóg Campus, Budapest, 2020, 74. oldal

²⁸ Az 1878. évi V. törvénycikk indokolása: a magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről, 47. o.

²⁹ Az 1878. évi V. törvénycikk indokolása: a magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről, 48. oldal

szerepét hangsúlyozta, rámutatva, hogy a szankció alkalmazása kettőjük közösen ellátandó feladata.

2.2. Az 1950. évi II. törvény

Mindezek ellenére a Csemegi-kódexnek a büntetéskiszabás elveire vonatkozó rendelkezései még visszafogottabb álláspontot jelenítenek meg, mint a hetvenkét évvel későbbi, szocialista fél törvénykönyv, az 1950. évi II. törvény, vagyis a Btá. szabályozása. A Btá. már külön fejezetet szentelt a büntetéskiszabásnak és az ott megfogalmazott elvek a mai napig – még ha módosítva is, de – alkalmazandók maradtak, és a későbbi kódexek az itt megfogalmazott álláspontot magukévá tették.

A Btá. büntetéskiszabásra irányadó szabályait érintően meg kell jegyezni, hogy azok között nem szerepel a középérték elve. Ez ugyanakkor nem a Btá. kiváltsága volt, az azt követő kódexek is követték a példát. Így a Csemegi-kódex után legközelebb csak az 1998. évi LXXXVII. törvény 18. §-a vezette be ismét a középértéket a büntetések kiszabásának a szempontrendszerébe.

A szocialista szemléletű Btá. elvei szerint „[a] büntetést a dolgozó nép védelme érdekében, az elkövető megjavítása és nevelése, továbbá általában a társadalom tagjainak a bűnözéstől való visszatartása végett kell alkalmazni. A büntetést - általános céljának szem előtt tartásával - a törvény által megszabott kereten belül olyan mértékben kell kiszabni, amely igazodik a büntett társadalmi veszélyességéhez és az elkövető egyéniségéből a társadalomra háruló veszélyhez, megfelel az elkövető bűnösségének, valamint az elkövető terhére, illetőleg javára egyébként figyelembe jövő körülményeknek és az okozott sérelemnek is (büntetés súlyosbító és enyhítő körülmények.)³⁰” Ezáltal a törvény a büntetések kiszabását érintően általános, valamennyi jogalkalmazó számára egyaránt irányadó, ugyanakkor minden esetben egyedi mérlegelés tárgyát képező követelményeket határozott meg.

Ki kell emelni, hogy a Btá. már ismerte az enyhítés követelményét, lehetővé tette a büntetés felfüggesztését és tartalmazta – összbüntetésként – a halmazati büntetés jogintézményét is. „A mai értelemben összbüntetésként létező normák ugyancsak megjelentek a Btá.-ban, amit

³⁰ A büntető törvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény 50. § (1)-(2) bekezdés

a törvény utólagos összbüntetésnek nevezett.”³¹

2.3. Az 1961. évi V. törvény

Az 1961. évi Btk. a nevelés, mint büntetési cél rögzítésével óvatosabban bánt és a „megjavítás” valamivel visszafogottabb megfogalmazását használta. A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény kimondta, hogy „[a] büntetés célja: a társadalom védelme érdekében a büntett miatt a törvényben meghatározott joghátrány alkalmazása, az elkövető megjavítása, továbbá a társadalom tagjainak visszatartása a bűnözéstől.”³²

A törvénykönyv már részletesen szabályozva tartalmazta mindazokat a jogintézményeket, amelyek alapjait a Btá. néhány évvel korábban lefektetett. Ezeket a rendelkezéseket a jogalkotó a törvénykönyvben önállóan, „A büntetés kiszabása” című IV. Fejezetében helyezte el.

A büntetés kiszabásának elveit a 64. § foglalta össze. Ennek értelmében a büntetést - céljának (34. §) szem előtt tartásával - a törvényben meghatározott keretek között úgy kellett kiszabni, hogy igazodjék a büntett és az elkövető társadalomra veszélyességéhez, a bűnösség fokához, továbbá az egyéb súlyosító és enyhítő körülményekhez. Ezen elvek érvényesítése a halálbüntetés kiszabásakor is irányadó volt. Halálbüntetést ugyanakkor abban az esetben kellett a bíróságnak kiszabni, ha a büntetés célja más büntetéssel nem volt elérhető.

Ezt követően a IV. Fejezeten belül önálló címek alatt rögzítette a törvénykönyv a bűnhalmazat és a halmazati büntetés, a büntetés enyhítése, a büntetés végrehajtásának felfüggesztése, az összbüntetés, valamint az előzetes fogvatartás beszámításának a szabályait. Ezen szabályok vonatkozásában ki kell emelni, hogy igen fontos eredménye volt az 1961. évi Btk.-nak a Btá. szabályaihoz képest, hogy megkülönböztette a halmazati büntetést és az összbüntetést, még hozzá olyan módon, amely már a mai

³¹ Belovics Ervin, Busch Béla, Gellér Balázs, Nagy Ferenc, Tóth Mihály: Büntetőjog I. Általános rész. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2014. 468. o.

³² A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény 34. §

fogalomhasználathoz is illeszkedik.³³

2.4. Az 1978. évi IV. törvény

Az időben soron következő büntető törvénykönyv, az 1978. évi IV. törvény már nem elsődlegesen a nevelés és az elkövető megjavításának célját hangsúlyozta, emellett egyértelműen és elsőként rögzítette, hogy a büntetés joghátrány. Mindez azt a hatást keltheti, hogy a büntetés személyiségfejlesztő hatásáról a jogalkotó lemondott és inkább a megtorlásra helyezte a hangsúlyt. A Btk. 37. §-hoz fűzött indokolása azonban kifinomultabban fogalmazva rögzíti, hogy „[a] szocialista büntetőjog elsősorban az elkövető megjavítására, mint a legkívánatosabb eredményre törekszik. Tapasztalati tény azonban, hogy ez a törekvés az elítéltek egy részénél nem vezet sikerre. Emiatt azt a módot sem tagadjuk, ha az elítélt csupán az újabb büntetéstől tartva tartózkodik a további bűnelkövetéstől. Ez a büntetés visszatartó hatása.” Ezen Btk. rendelkezései szerint tehát „[a] büntetés a bűncselekmény elkövetése miatt a törvényben meghatározott joghátrány. A büntetés célja a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el.³⁴ Az idézett rendelkezés értelmében tehát a büntetés egyértelműen joghátrány, méghozzá olyan, amelynek elsődleges funkciója a társadalom védelme. Ezt a funkcióját pedig speciális és generális prevenció által képes betölteni.

A büntetés kiszabásának az elveit az 1978. évi Btk. a 83. § (1) bekezdésében foglalta össze. Ennek értelmében a büntetést - céljának (37. §) szem előtt tartásával - a törvényben meghatározott keretek között úgy kellett kiszabni, hogy igazodjék a bűncselekmény és az elkövető társadalomra veszélyességéhez, a bűnösség fokához, továbbá az egyéb súlyosító és enyhítő körülményekhez. A törvénykönyv ezen szabályával voltaképpen megtartotta azt a követelményrendszert, amelyet a büntetés kiszabás elvei körében az 1961. évi Btk. lefektetett. Ez összesen öt szempontot foglalt magába. Közülük kettő –, nevezetesen, hogy a büntetést mindig a céljának szem előtt tartásával kell kiszabni, valamint, hogy a büntetésnek igazodnia kell a törvényben meghatározott büntetési tételkerethez – a bíróságok számára határozott kereteket szabott a mérlegelési tevékenységhez, és csupán szűkebb körű differenciálást tett lehetővé. A további három követelmény értékelését ugyanakkor a bíróságnak az így meghatározott keretek között kellett elvégeznie. Annak

³³ A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény 65-67. §, 72. §

³⁴ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 37. §

során egyrészt vizsgálnia kellett külön-külön a bűncselekmény és az elkövető társadalomra veszélyességét, majd azokat egymásra is figyelemmel kellett minősíteni. A büntetést ezen túl a bíróság a bűnösség fokához, vagyis a szándékosság, illetőleg a gondatlanság konkrét formájához is köteles volt hozzáigazítani. Harmadsorban pedig a bíróságnak figyelemmel kellett lennie a vádlott terhére és javára szóló alanyi és tárgyi enyhítő és súlyosító körülményekre is, és a büntetést mindezek értékelését elvégezve kellett kiszabnia.

Az 1978. évi Btk. büntetéskiszabást érintő rendelkezései tehát – kevés kivételtől eltekintve, – mind rendszerüket, mint tartalmukat tekintve megegyeztek az 1961. évi Btk. szabályaival.

2.5. A 2012. évi C. törvény

A hatályos Btk., a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény a büntetések kiszabásának a szabályait szintén önálló fejezetben, az Általános rész IX. Fejezetében tartalmazza.

A fejezet első rendelkezéseként a Btk. 79. §-a a büntetés céljának a meghatározásakor már egyértelműen a prevencióra, az egyéni és az általános megelőzésre helyezi a hangsúlyt. Eszerint „[a] büntetés célja a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el. [...]”

A büntetéskiszabás elveit a 80. § rendelkezései foglalják össze. A Btk. rendszerében a büntetéskiszabás elvei lényegében változatlanok maradtak azzal, hogy a középérték elve már a kódex eredeti szövegében is szerepelt. A jogszabályhely (1) bekezdése értelmében a büntetést „az e törvényben meghatározott keretek között, céljának szem előtt tartásával úgy kell kiszabni, hogy az igazodjon a bűncselekmény tárgyi súlyához, a bűnösség fokához, az elkövető társadalomra veszélyességéhez, valamint az egyéb enyhítő és súlyosító körülményekhez.” A Btk.-ban tehát a jogalkotó megőrizte azt az öt elemből álló követelményrendszert, amely már a korábbi büntető törvénykönyvek értelmében is meghatározta a szankcionálást.

A további rendelkezések alapján határozott ideig tartó szabadságvesztés kiszabásakor a hatályos szabályozás értelmében is a büntetési tétel középértéke irányadó azzal, hogy a középérték a büntetési tétel alsó és felső határa összegének fele. Minden olyan esetben

ugyanakkor, amikor a törvény a büntetés kiszabása esetén a Különös Részben meghatározott büntetési tételek emelését írja elő, a középértékre irányadó számítást a felemelt büntetési tételekre tekintettel kell elvégezni. Végül előírja a hatályos szabályozás, hogy szabadságvesztés kiszabásakor a büntetés mértékét a végrehajtás felfüggesztése, illetve a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének a figyelmen kívül hagyásával köteles a bíróság megállapítani³⁵.

A fentiek alapján látható, hogy a büntetés kiszabás célja ugyan némileg változott a büntető törvénykönyvekben, és az egyes időszakokban eltérő célokra helyeződött a hangsúly, azonban a büntetés kiszabás elrendszere lényegében változatlan maradt. A büntetési kereteket a törvény határozza meg, és a büntetési célok szem előtt tartásával a konkrét büntetést ezeken a kereteken belül kell a bírónak kiszabnia. A büntetés céljának a büntetés kiszabásra irányadó elvek körében kiemelt jelentősége van. A bíróságok számára az orientációt pedig a szubjektív és objektív társadalomra veszélyesség, a bűnösség foka és az alanyi, tárgyi bűnösségi körülmények adják meg.

3. A büntető kódexekből levezethető büntetés kiszabási elvek

A büntető törvénykönyvek rendelkezéseiből összességében a következő elvek vezethetők le³⁶:

3.1. A büntetési tételkeret

A büntetési tételkeret több szempontból orientáló tényező. Egyrészt az alsó vagy a felső határt átlépni csak a jogalkotó által engedélyezett esetekben lehetséges (pl. halmazati szabályok, kétfokú vagy korlátlan enyhítés), másrészt a törvényi tételkerethez képest kell megállapítani a középértéket.

3.2. A büntetési cél szem előtt tartása

A büntetési célok, mint láthattuk részben változtak az egyes kódexekben. A Csemegi-kódex minden modernsége ellenére megtorló jellegűnek minősíthető, amely a tizenkilencedik század büntetőpolitikai szemléletét tükrözte, hiszen a büntetések

³⁵ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 80. § (1)-(4) bekezdés

³⁶ Pápai-Tarr Ágnes: Alapelvek a büntetés kiszabásában, Magyar Jog, 2018. 2. szám, 108-112. oldalak

központjában a szabadságvesztés-büntetések álltak és nem vették figyelembe az elkövetők kapcsán az esetlegesen felmerülő speciális preventív lehetőségeket. Vámbéry Rusztem a későbbiekben ezzel ellentétben a Csemegi-kódex által hangsúlyozott megtorló jelleg mellett a speciális prevenciót helyezte előtérbe, mivel álláspontja szerint „az a büntetés, amely a bűntett, és a tettes egyéni sajátosságaihoz nem alkalmazkodik, nem differenciálja a büntetést a hatás szerint, amit el kíván érni vele.³⁷”

Angyal Pál³⁸ a büntetés kiszabás körében három, egymással szembenálló elméletet írt le:

1. A megtorlás elméletet, amely szerint a büntetés tartalmilag a jövőbeli kriminalitást megakadályozni hivatott eszköz, állami kényszer az antiszociális egyének megfékezésére.
2. A megelőzési elméletet, amely alapján a büntetés tartalmilag állami kényszer, mely nem nyilvánul okvetlenül érzéki rosszban, de amely mindenkor eszközként jelentkezik az antiszociális egyének megfékezésére.
3. A bifurkációs elméletet, amelynek értelmében a büntetés rosszallást kifejező jogkövetkezmény mely helyt enged egyéb - csupán preventív célokat szolgáló - jogeszközöknek (javítás, gyógyítás, biztosítás) és így másodlagosan is hatékony.

A szocialista kódexek a megtorlást nem tekintették büntetési célnak. A Btá. és az 1961. évi V. törvény még hangsúlyozta az elkövető nevelését és megjavítását, valamint a társadalom többi tagja szempontjából a bűncselekmény elkövetésétől történő visszatartást, de a büntetési célok hangsúlya az 1978. évi IV. törvényben és a hatályos Btk.-ban már annak megelőzésére helyeződött át, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekmény kövessen el.

Kádár Miklós a büntetés céljait egy hármas rendszerben tárgyalta az akkor hatályos 1961. évi V. törvényre alapozva. Ezek: a társadalom védelme, a speciális prevenció (nevelés), valamint a generális prevenció (a társadalom tagjainak visszatartása a bűnözéstől). A speciális prevenció tekintetében a halálbüntetés mellett úgy érvelt, hogy vannak, akiket végleg ki kell iktatni a társadalomból és nincs esély a nevelésükre. A generális prevenciót

³⁷ Békés Ádám: A Csemegi-kódex büntetéstanai tételei tovább élnek- e a jelenlegi büntetés kiszabási gyakorlatban? Tanulmányok a Csemegi-kódex megalkotásának 140. évfordulója tiszteletére, Dialóg Campus, Budapest, 2020, 71. oldal

³⁸ Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve 1942-1943. 16. oldal

pedig azzal védte, hogy nem azonos az elrettentéssel. „Míg az elrettentés merőben a büntetéstől való félelem felkeltésére irányul, addig a szocialista büntetőjog a büntetéstől nemcsak a büntetett, hanem a társadalom többi tagja irányában is nevelő hatást vár.”³⁹

A hatályos Btk. ugyancsak a társadalom védelme érdekében a speciális és a generális prevenciót határozta meg büntetési célként, vagyis ebben a tekintetben nem tér el az 1978. évi IV. törvénytől. Mellőzi ugyanakkor annak kimondását a büntetési cél definiálásának a körében, hogy a büntetés a törvényben meghatározott joghátrány. Belovics Ervin álláspontja szerint a speciális és a generális prevenció egymást erősítő hatású és a kiszabott büntetés akkor tekinthető megfelelőnek, ha nemcsak az egyént, hanem a társadalom többi tagját is visszatartja.

A büntetés kiszabás és büntetési célok hatékony érvényesítése esetén a jogalkotás, a bűnüldözés, az igazságszolgáltatás és a büntetés-végrehajtás összefüggő intézményrendszerét szem előtt kell tartani. Nem sokat ér ugyanis az olyan büntetés, amelynek elkerülhetőségében alappal lehet bizakodni, de az sem, amely túl szigorú vagy túl enyhe, illetve amelynek a végrehajtása hatástalan.⁴⁰

A büntetés céljával kapcsolatban ki kell térni arra, hogy a magyar büntetőjog a tetтарыnyos felelősség elvét követi. A büntetési célok elérése érdekében tehát a büntetéssel szemben támasztott legfontosabb követelmény az arányosság. Az arányosság követelménye komplex fogalom, amely elsősorban tett-arányosságot, de az elkövető személyiségéhez, a cselekmény társadalomra veszélyességéhez, valamint több elkövető esetén az egymáshoz képest viszonyított belső arányosságot is jelenti. Az arányos és igazságos büntetés szolgálatában a nevelés kisebb hangsúlyt kap.⁴¹

3.3. A cselekmény társadalomra veszélyességének a figyelembe vétele

A büntetést úgy kell kiszabni, hogy igazodjék a cselekmény társadalomra

³⁹ Kádár Miklós-Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, KJK, Budapest, 1966, 775. old

⁴⁰ Belovics Ervin: Büntetőjog I. Általános rész, Budapest, 2017., HVGORAC Lap és Könyvkiadó Kft., 551. oldal

⁴¹ Kommentár a gyakorlat számára, 3. kiadás, HVGORAC, Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2020, 272-273. oldal

veszélyességéhez. A Csemegi-kódex ezt a körülményt még nem emeli ki, de a Btá. már úgy fogalmaz, hogy „a büntett társadalmi veszélyességéhez” kell igazítani a büntetést. Az 1961. évi V. törvény lényegében ugyanígy határozza meg az elérendő célt, de a 1978. évi IV. törvény már a „bűncselekmény” kifejezést használja, feltehetően azért, mert a büntett-vétség felosztás miatt a „büntett” fogalom már foglalt volt és csak a súlyosabb bűncselekményeket jelölte. A hatályos Btk. tovább lépett és konkrétabban fogalmaz, már a „bűncselekmény tárgyi súlyáról” beszél. A jogirodalomban a bűncselekmény tárgyi súlyát és a társadalomra veszélyességét rokon fogalomként kezelik⁴² és ennek megfelelően absztrakt és konkrét társadalomra veszélyességet is megkülönböztethetünk.⁴³

A bűncselekmény tárgyi súlya absztrakt és konkrét értelemben ugyancsak vizsgálandó. A hatályos Btk. indokolása szerint „[a] jogalkotó a büntetési tételkeretek meghatározásakor értékeli az adott bűncselekmény típus társadalmi kockázatát, lehetséges hátrányos következményeit, azaz dönt arról, hogy az egyes bűncselekményeknek milyen tárgyi súlyt tulajdonít. Ezért, amikor a törvény a büntetés kiszabásának elvei körében a bűncselekmény tárgyi súlyáról szól, akkor ez alatt nem a bűncselekmény - a jogalkotó által már értékelt és a különös részi tételkeretben megjelenített - absztrakt tárgyi súlyát, hanem az elkövetett bűncselekmény konkrét súlyosságát érti.”⁴⁴

A bűncselekmény tárgyi súlyát általánosságban tehát a jogalkotó már értékelte akkor, amikor meghatározta a büntetési nemet és a büntetési tételkeretet. A megvalósult deliktum konkrét tárgyi súlyát azonban a bíróságnak a büntetés kiszabása során kell meghatároznia. Belovics Ervin szerint a bűncselekmény konkrét tárgyi súlyát lényegében annak következményei befolyásolják, vagyis azon objektív körülmények, amelyek a bűncselekménnyel ok-okozati összefüggésben jöttek létre. Például a súlyos testi sértés esetén a védett jogtárgyat kisebb mértékben sérti, ha a 8 napos gyógytartamot csak egy-két nappal haladja meg a tényleges gyógyulás szemben azzal a sérüléssel, amely csak egy hosszabb gyógykezelés után, több hónap után gyógyul meg teljesen⁴⁵.

⁴² Kommentár a gyakorlat számára, 3. kiadás, HVGORAC, Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2020, 274. oldal

⁴³ Pápai- Tarr Ágnes: Alapelvek a büntetéskiszabásban, Magyar Jog, 2018. 2. szám, 110. oldal

⁴⁴ Indokolás a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 80. §-ához

⁴⁵ Belovics: i.m. 554. oldal

3.4. A bűnösség fokának figyelembe vétele

A bűnösség a büntetőjogi felelősségre vonás nélkülözhetetlen feltétele. A Csemegi-kódex óta a büntetés kiszabásának elvei között törvénykönyveink a „bűnösség foka” kifejezést használják a Btá. kivételével, ahol csak magára a bűnösségre utal a szöveg. A bűnösség fokát a jogalkotó értékeli azáltal, hogy a gondatlan elkövetés kivételes alakzat, másrészt, hogy ha a gondatlan elkövetést büntetni rendeli, akkor ahhoz enyhébb büntetést rendel.⁴⁶ A szándékosságnak két különböző foka van (dolus directus, dolus eventualis) és a gondatlanságnak is (luxuria és negligentia), így ezeket a különbségeket a bírónak kell mérlegelnie, akárcsak az olyan körülményeket, mint a szándék intenzitása, kitartó volta.

3.5. Az elkövető társadalomra veszélyességének értékelése

Az elkövető társadalomra veszélyességének megítélésakor a személyiség kerül a vizsgálat középpontjába. Így például az elkövetőnek a bűncselekményekhez való viszonyulása. Az üzletszerű vagy bűnszövetségben elkövetés, illetve a visszaesés bűnöző életmódra utal, amely nyilvánvalóan nagyobb veszélyt jelent másokra, mint az olyan elkövető, aki korábban büntetlen volt és csak egybűncselekményt követett el. Az elkövetőnek a cselekmény utáni magatartása is a személyiség társadalomra veszélyességére utalhat, hiszen a megbánás, a kár megtérítése vagy a jóvátételre irányuló bármilyen más cselekedet jelezheti a társadalomba történő visszailleszkedésre alkalmasságot. Pápai-Tarr Ágnes írta, hogy különösen azokban az ügyekben, amelyeknél a büntetés kiszabására tárgyalás nélkül került sor, szükséges lenne a nyomozati szakban a személyi körülmények részletes feltárása, hiszen a bírónak nincs ilyenkor személyes benyomása az elkövetőről. Adott esetben ebbe beletartozhat a párfogó felügyelői vélemény beszerzése is.⁴⁷

3.6. A középérték, mint kiinduló pont

A törvényben foglalt büntetés kiszabási elvek körében szükséges tárgyalni a középértékből kiinduló büntetés kiszabást is. Ennek kialakulását a Csemegi-kódexre vezetik vissza, bár az 1878. évi V. törvény szövegében ez a terminológia még nem

⁴⁶ Belovics: i.m. 555. oldal

⁴⁷ Pápai- Tarr Ágnes: Alapelvek a büntetés kiszabásban, Magyar Jog, 2018. 2. szám, 111. oldal

szerepel. A királyi Kúria 1885. november 26-án kiadott 49. számú döntvénye szűrte le a büntetés középértékének az elvét, amely szerint „[m]indezekből önként következik, hogy a büntetési tétel legmagasabb és legalacsonyabb mértéke között oly középső pontnak kell lennie, mely az esetben alkalmazandó, ha sem a 90. §, sem a 91. § esete nem forog fenn, s amely központból túlnyomó súlyosító körülmények fennforgása esetében a 90. § által megjelölt irányba, túlnyomó enyhítő körülmények esetében pedig a 91. §-ban megjelölt irányban kell a büntetés kimérésénél kiindulni.”⁴⁸

A középérték a Csemegi-kódexszel együtt élt a Btá. hatályba lépéséig, de ezt követően a büntetőjogi szabályozás a szocializmusban nem írta elő annak alkalmazását és csak 1998-ban jelent meg újra jogszabályi szinten. Mindez nem jelenti azt, hogy teljesen kihalt volna jogi köztudatból.

Földvári József így írt erről: „Mivel mind a törvényhozói, mind a bírósági értékelés számokban is kifejezést nyer, az összehasonlítás egyszerűen megtörténhet: minden bűncselekménytípus büntetésének alsó és felső határát meghatározza a törvényhozó. Ez az ő általános értékelésének a megnyilvánulása. A bíró konkrét értékelése már egy meghatározott mennyiségben fejeződik ki. A fentiek szerint a bírói értékelések, a konkrét büntetések mértékének az esetek többségében a törvényi értékelés középértékével kellene egybevágni.”⁴⁹

A középérték elvét az 1998. évi LXXXVII. törvény emelte újból jogszabályi szintre. A törvény indokolása szerint a szabályozás „a büntetés-kiszabási tevékenység kiinduló szempontjaként írja elő az adott tételkeret középértékéhez történő viszonyítást. Ez nem jelenti a tételkeret adta lehetőségek negligálását, vagy szűkítését, nem teszi a büntetési rendszert abszolúte határozottá, és nem hoz létre büntetés-kiszabási kényszerhelyzetet sem.” A jogalkotó a jelenlegi büntetés-kiszabásra vonatkozó elvekben is előírt körülmények és a választható büntetés közötti viszony vizsgálatához ad támpontot. Ha semmilyen számba jöhető körülmény nincs, akkor értelemszerűen ez a viszony sem áll fenn. Ugyanakkor semmi nem zárja ki (a jövőben sem) azt, hogy a bíróság az egyes körülményeket a saját

⁴⁸ A felső bíróságok gyakorlata, Budapest, 1981. Franklin-Társulat, I. kötet, Büntető döntvények, 119. old.

⁴⁹ Földvári József: A büntetés tana, KJK, Budapest, 1970., 210. oldal

belátása szerint vesse össze, értékelje, hiszen továbbra sem lesznek a körülmények törvényi szinten kimerítően felsorolva, illetve súlyozva. Ebből következően a törvényben a jogalkotó pusztán reális hivatkozási alapot teremt arra, hogy a büntetés kiszabásában megnyilvánuló bírósági értékelés szerinti körülményeket vitassák. Emellett a törvényben tükröződik a jogalkotónak az az elvárása is, hogy a bíróság adjon kimerítő indokolást a tételkeret adta lehetőség kihasználásáról.

A törvény rendelkezései nyilvánvalóan nem érintik a jogalkalmazás elvi irányításának a büntetés kiszabási gyakorlat tapasztalatain alapuló megfontolásait.” A törvényhozó feltehetően ezzel az indokolással kívánta kivédeni azt a vádat, hogy a bíróságok mérlegelési tevékenységének mozgásterét a középérték elve szűkíti és a bírói függetlenséget csorbítja.

A középérték elvének jogszabályi rögzítését az Alkotmánybíróság a 13/2002. (III. 20.) AB határozatában nem találta alkotmányellenesnek. A határozat szerint a Btk. 83. § (2) bekezdése – amely pusztán orientáló jellegű szabály - nem érintette az általános büntetés kiszabási elveket és nem zárta ki azt, hogy a bíróság az irányadó körülményeket a törvénynek és bírói gyakorlatnak megfelelően értékelje. Az Alkotmánybíróság rámutatott, a támadott rendelkezés nem jelent olyan kötelezettséget a bíróságra nézve, hogy a határozott ideig tartó szabadságvesztés alkalmazása során kizárólag az adott bűncselekményre megállapított büntetési tételkeret alapján a Btk. 83. § (2) bekezdés második mondata szerint számított mértékű büntetés (középérték) lenne a vádlottra kiszabható. A vitatott szabály ez esetben is csak a büntetés kiszabási tevékenység kiinduló szempontjaként írja elő a középértékhez történő viszonyítást, tehát pusztán orientáló jellegű szabály, melyet a törvény további rendelkezéseivel összhangban kell alkalmazni. Ezzel összefüggésben nem hagyható figyelmen kívül, hogy a Btk. számos más rendelkezése maga teszi lehetővé a bíróság számára a szabadságvesztés kiszabása esetén is a középértéktől felfelé vagy lefelé történő elmozdulást.⁵⁰

A szóban forgó szabály azonban csupán egy kormányzati ciklust élt meg annak következtében, hogy a 2003. évi II. törvény 2003. január 14-től hatályon kívül helyezte a ~~1978. évi IV. törvény 83. §-ának (2)-(4) bekezdéseit~~. A következő kormányváltást követően

⁵⁰ 13/2002. (III. 20.) AB határozat 1.3 pont

éledtek fel ezek a rendelkezések a 2010. évi LVI. törvénnyel, és az 1978. évi IV. törvény hatályban maradásáig változatlan formában érvényesültek.⁵¹

A 2012. évi C. törvény, a hatályos kódex 80. § (2) bekezdésében már egyértelműen rögzítette, hogy „[h]atározott ideig tartó szabadságvesztés kiszabásakor a büntetési tétel középértéke irányadó. A középérték a büntetési tétel alsó és felső határa összegének fele.”

A középérték elvének jogszabályi rögzítésével kapcsolatban számos aggály felmerült, nevezetesen, hogy a bírói függetlenséget korlátozza, a jogalkotó ezzel az orientációval megbontja a hatalmi ágak egyensúlyát, a terhelt helyzetét súlyosbítja és súlyosabb büntetés kiszabását eredményezi.

Wiener A. Imre rámutatott arra, hogy a középérték nem lehet a tipikus eset szankciója, mivel a jogalkotó tételes jogi lehetőséget teremtett az alsó határ átlépésére. Ha a tipikus szankciója a középérték lenne, akkor az átlagtól eltérő esetre a tételkeret alsó és felső tartománya állna rendelkezésre, vagyis nem kellene tételes jogi szabály a határok átlépésére.⁵²

Györgyi Kálmán hasonló álláspontra helyezkedett. Ennek értelmében a törvényi tényállás alá eső minden magatartás értékelése benne foglaltatik a büntetési tételkeretben, ami akkor is érvényes, ha a legsúlyosabb vagy akár a legenyhébb büntetést érdemlő cselekmény elkövetésére az életben soha nem is fog sor kerülni. Az, hogy az adott bűncselekmény elkövetőjének a büntetése a tételkereten belül hol helyezkedik el, attól függ, hogy az adott tényállás alá eső és eshető magatartásokhoz viszonyítva milyen büntetést érdemel. Az pedig, hogy az adott tényállást megvalósító magatartások a törvény alkalmazása során a súlyosabb, az enyhébb vagy éppen a közepes súlyú esetek közül kerülnek ki, a bűnözés struktúrájától függ.⁵³

Fázsi László álláspontja szerint a középérték figyelembe vételével történő

⁵¹ Fázsi László- Toldiné Kulcsár Mónika: A középérték értékének dilemmája, Jogtudományi Közlöny, LXXI. évfolyam, 3. szám, 2016. március. 156. oldal

⁵² Wiener A. Imre: „A tipikus eset szankciója a büntetési keretben” Magyar Jog és Külföldi Jogi Szemle 1971/10. 593-594. oldal

⁵³ Györgyi Kálmán: Büntetések és intézkedések (Budapest, KJK, 1984) 277-278. oldal

büntetéskiszabás törvénybe iktatása sem a bírói függetlenség korlátozásaként, sem pedig a terhelt helyzetének súlyosbításaként nem fogható fel, mert pusztán annyi történt, hogy a jogalkotó törvényi szinten deklarálta azt a büntetéskiszabási szempontot, amelynek a szem előtt tartása ennek hiányában is a jogalkalmazó bíró kötelessége. Önmagában véve ez az elv nem a súlyosabb büntetés kiszabásának, hanem a kiszabott büntetési tartam tüzetesebb megindokolásának kötelezettségét rója a bíróra.⁵⁴

Ambrus István ugyancsak foglalkozott a középértékű büntetéskiszabással. Rámutatott arra, hogy a bírói mérlegelést csupán orientáló szabályok legeklatánsabb példája a határozott tartamú szabadságvesztés kapcsán a középértékű büntetéskiszabás kötelezettsége. „E jogintézmény vonatkozásában mindenekelőtt azt érdemes kiemelni, hogy a 20. század második felében olyan kiváló jogtudósok hoztak fel vele szemben meggyőző érveket, mint Király Tibor és Györgyi Kálmán. Utóbbi szerző egyenesen úgy fogalmazott, hogy a középértékű nem más, mint »büntetőjogunk egyik legrégebbi és leghaszontalanabb, de újra meg újra visszatérő vitatémája«”.⁵⁵

Az elkövetéskor és elbíráláskor hatályos, büntető kódexekben rögzített büntetéskiszabási elvek a jogalkalmazók számára kötelezően előírt szempontokat határoznak meg. E körben az eljáró bíró a megalapozott tényállás megállapítását, majd a bűnösség kimondását követően ezen szempontok figyelembe vételével köteles a büntetés/intézkedés nemének megválasztása és mértékének meghatározása során értékelni: az egyedi ügyben felmerült körülményeket, az ügy tárgyi súlyát, a bűncselekmény elkövetése során létrejövő társadalmi kockázatot, az alanyi oldalon jelentkező vádlotti társadalomra veszélyességet, az egyéni és általános megelőzés szerepét, a nevelés és a megtorlás közötti egyensúly egyénre szabott, helyes megválasztását. Mindez olyan komplex feladat, amelynek során a szankció helyes, a társadalom és az elítélt szempontjából is megfelelő megválasztását álláspontom szerint a bírói pályán eltöltött évek során szerzett tapasztalat nagymértékben elősegítheti.

⁵⁴ Fázsi László- Toldiné Kulcsár Mónika: A középértékű értékének dilemmája, Jogtudományi Közlöny, LXXI. évfolyam, 3. szám, 2016. március. 157. és 164. oldal

⁵⁵ Ambrus István: A szankciós szabályok és a büntetéskiszabás néhány dilemmája Magyarországon (2010–2017) Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára. SZTE ÁJK, Szeged, 2018. 23-24. oldal

Meg kell jegyezni ugyanakkor azt is, hogy egy kellően átgondolt, remekül megindokolt ítéletben kiszabott büntetés sem jelenthet garanciát arra, hogy az valóban eléri a büntetéskiszabási célt. Mindez véleményem szerint semmit sem vesz el a büntetéskiszabási szempontok jelentőségéből. Megfelelő alkalmazásukkal érhető el, hogy a kiszabott büntetés maximálisan megfeleljen a felmerülő egyéni és társadalmi, jogi és szociológiai, vagy bármilyen más téren támasztható elvárásoknak. A megfelelő alkalmazás pedig feltételezi az előzetes elemzése és értékelése hosszú, aprólékos folyamatát. Ennek szükségszerű része a fenti, büntető kódexekben rögzített büntetéskiszabási elvek kellő mélységű ismerete.

3.7. Egyéb súlyosító és enyhítő körülmények szerepe

Úgy vélem, hogy az egyéb súlyosító és enyhítő körülmények a büntetéskiszabás különösen érzékeny területét jelentik. Értekezésemben szükségesnek tartom ezért ezen terület szélesebb körű, a teljesség igényére törekvő megismerését és értékelését. Ezért a súlyosító és enyhítő körülmények történetét, típusait és azok csoportosításának a lehetőségeit egy következő, önálló alfejezetben fejtem ki.

4. Súlyosító és enyhítő körülmények – a büntetéskiszabás Achilles-sarka

4.1. A súlyosító és enyhítő körülmények köre

A súlyosító és enyhítő körülmények tételes felsorolását a büntetőjogi kódexek nem tartalmazzák. A meghatározásukra irányuló kísérlet kapcsán továbbá máris előre kell bocsátanom, hogy a súlyosító és enyhítő körülményekkel összefüggésben a minősítő és a privilegizáló körülmények említése és értelmezése sem kerülhető meg. Ezek ugyanis értelmezésében olyan viszonyítási pontok, amelyek a súlyosító és enyhítő körülmények meghatározásában irányt mutatnak.

Minősítő körülményről akkor beszélünk, amikor maga a Btk. különös része mondja meg, hogy az adott körülmény folytán a bűncselekmény súlyosabb vagy enyhébb elbírálás alá esik, ez utóbbit privilegizáló körülményként is emlegeti a jogi nyelvhasználat. Vegyünk egy példát a minősítő körülményre. A szándékos emberölés alapesetben öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető. Ha az emberölést, tegyük fel, több ember sérelmére követik el, akkor az elkövető már tíz évtől húsz évig terjedő

szabadságvesztéssel sújtható. Máskor viszont maga a törvény rögzít olyan körülményt, amelynek folytán az alapesetnél enyhébb büntetés is kiszabható, így, a példánál maradva az erős felindulásban elkövetett emberölés esetén az alsó határ két év szabadságvesztés.

Kádár Miklós ezzel az összefüggéssel kapcsolatban állapította meg, hogy „[h]a a - tágabb értelemben vett – minősítő körülmények jogi természetét közelebbről vizsgáljuk, arra az eredményre jutunk, hogy itt olyan súlyosító, illetőleg enyhítő körülményekkel van dolgunk, amelyeket – súlyosabb, illetőleg enyhébb büntetési keret kilátásba helyezésével – maga a törvény értékel. Úgyis mondhatnók, hogy egyes tipikusként jelentkező súlyosító vagy enyhítő körülményeket a törvény kiemel és az alapesettől eltérő büntetési keret megállapításával már maga is értékel.”⁵⁶ Mindezek alapján az is rögzíthető, hogy a törvény az egyes körülményeket súlyosító vagy enyhítő körülményként nem listázza, hanem egyes ilyen jogi természetű körülményeket mégis tartalmaz, de azáltal, hogy azokhoz más büntetési tételkeretet kapcsol, így a bírói mérlegelést már eleve keretek közé szorítja, orientálja. Ezért is fogalmaz úgy a törvény, hogy a büntetés kiszabásának igazodnia kell az „egyéb” súlyosító és enyhítő körülményekhez.

A súlyosító és enyhítő körülményeket a törvény meglátásom szerint okkal nem listázza: azért, mert számtalan formában előfordulhatnak, és értékelésük, súlyuk mindig az eset körülményeitől függ. Így a bíróra hárul annak a terhe, hogy ezeket minden egyes ügyben megjelölje és a büntetés kiszabásakor értékelje. A bűnösségi körülmények példálózó felsorolása azt a veszélyt rejtheti magában, hogy a bíróság csupán a törvényben felsorolt okokat tekinti nyomatékosnak, míg a többi csupán alárendelt jelentőségűnek.

4.2. Súlyosító és enyhítő körülmények történeti távlatban

Az egyes bűnösségi körülmények értékelése sem történeti kontextusban, sem alkalmazásuk szempontjából nem tekinthető abszolút változatlanoknak. Hiszen nemcsak a fejlődés során módosulhatnak – például valamely enyhítő körülmény közömbössé válik – hanem egyes körülmények értékelése bűncselekményenként is változó.⁵⁷

⁵⁶ Kádár Miklós- Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966, 796-797. oldal

⁵⁷ A büntető törvénykönyv kommentárja I-II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986., 317. oldal

Angyal Pál rámutatott arra, hogy az enyhítő és súlyosító körülmények tekintetében a törvényhozások vagy példálódzó felsorolást alkalmaztak, vagy pedig a törvényhozóra bízták azok értékelését. Példának állította az 1843. évi Deák-féle büntető törvényjavaslatot. Leszögezte, hogy a Csemegi-kódex azért mellőzte a felsorolást, mert az tápot nyújthatna annak a tévhitnek, miszerint a törvényhozó a csak példálódzva felsoroltakat különös nyomatékkaal kívánja figyelembe vétetni.⁵⁸

Maga a Csemegi-kódex a 87. §-ában utal a súlyosító és az enyhítő körülmények alkalmazására, de ezen túlmenően a kódex nem tartalmazza ezen körülmények felsorolását. A kódex 87. §-a szerint „[a] büntetések kimérésénél, gondosan figyelembe veendők a bűnösség fokára befolyással bíró súlyosító és enyhítő körülmények.” A 87. §-hoz fűzött indokolás szerint „[e]rre nézve ma már általános a meggyőződés, hogy azon rendkívül sok, és változatos eshetőségek folytán, melyek részint a tettes személyes viszonyainál, részint egyéb körülményeknél, részint pedig tárgyi mozzanatoknál fogva, melyek a cselekmény elkövetése előtt, alatt, sőt után is felmerülhetnek, - nem lehetséges sem az enyhítő, sem pedig a súlyosító körülményeket kimerítőleg elősorolni; a példászerű felsorolás pedig mit sem használ; sőt azon téves felfogásra ad alkalmat, mintha a törvény, különösen csak is a szövegben felvett körülményeket tartaná nyomatékosaknak, a többiek pedig ezeknél csekélyebb jelentőséggel bírnának. Nincs is a legújabb büntetőtörvénykönyvek és tjavaslatok között olyan, mely az ilyenü körülményeket akár limitative, akár exemplificative felsorolná.” Az indokolás azért tanulságos és modern szemléletü, mert már eleve utal a bűnösségi körülmények felosztására, hiszen a személyi és a tárgyi mozzanatokra egyaránt rámutat, valamint a cselekmény elkövetése utáni tényezőket is ebbe a körbe vonja.

A Csemegi-kódex óta több alkalommal is történtek kísérletek annak az összefoglalására, hogy milyen tipikus súlyosító és enyhítő körülmények léteznek.

Fayer László a büntetés kiszabásánál figyelembe veendő bűnösség fokára befolyással bíró súlyosító és enyhítő körülményekről a következőket írja: „Ha a súlyosító körülmények –

⁵⁸ Angyal Pál, Rácz György: A büntetés kiszabása bírói gyakorlatunkban. Budapest, 1937. Jogállam, 1937, 3-4. szám, p.149-150.

számuk vagy nyomatékuk tekintetében túlnyomók: a büntetésnek az elkövetett cselekményre megállapított legmagasabb mértéke megközelítendő vagy alkalmazandó. Ha pedig az enyhítő körülmények túlnyomóak: a cselekményre megállapított büntetésnek legkisebb mértéke megközelítendő vagy alkalmazandó”.⁵⁹ A büntetés enyhítése kapcsán az enyhítő körülmények nyomatékát hangsúlyozza, azzal, hogy ha az enyhítő körülmények annyira nyomatékosak vagy olyan nagy számmal forognak fenn, hogy a cselekményre meghatározott büntetésnek legkisebb mértéke is aránytalanul súlyos lenne: ugyanazon büntetési nem a legkisebb mértékig leszállítható, valamint, ha ez is túl szigorú, határozott időtartamhoz kötött fegyház helyett börtön, börtön helyett fogház, fogház helyett pénzbüntetés, ezen büntetési nemek legkisebb mértéke állapítható meg.

Finkey Ferenc írta 1909-ben, hogy a törvény szerint „[a] büntetések kiszabásánál figyelembe veendő a bűnösség fokára befolyással bíró súlyosító és enyhítő körülmények. Mik a súlyosító és az enyhítő körülmények, ezt a Btk. sem az általános, sem a különös részben sehol nem említi meg, e tekintetben teljesen szabad kezdet ad a bíróságnak. A bíróság tehát a büntetőjog általános elveiből, részint analógia útján a Btk. különös részének azon eseteiből, midőn bizonyos körülmények miatt valamely cselekmény rendes büntetési tételét felemeli vagy leszállítja, fogja megállapítani, hogy mi tekintendő súlyosító s mi enyhítő körülménynek. [...]

Az újabb büntető törvénykönyvek általában mellőzik a súlyosító és enyhítő körülmények felsorolását, azzal az indokolással, hogy azok kimerítő számba vétele lehetetlen, a példaszzerű felsorolás pedig felesleges, sőt zavarólag hathat a bíróra, mert azt hiheti, hogy a törvényben felsorolt körülmények fontosabbak, mint a meg nem említett, de tényleg fennforgó okok. Finkey szerint ez utóbbi indokot azonban a tapasztalat megcáfolja. „Épen az hozza zavarba a bírót s az eredményezi az állandó ingadozásokat a bírói gyakorlatban, ha a törvény példaszzerűleg sem tájékoztatja a bíróságot az ő (a törvényhozó) felfogásáról. Ez magyarázza meg, hogy a legújabb irodalomban sokan kívánatosnak tartják a súlyosító és enyhítő körülmények felsorolását.”⁶⁰

A Btá., továbbá az 1961. évi V. törvény és a 1978. évi IV. törvény sem tartalmaz csak

⁵⁹ Fayer László: A magyar büntetőjog kézikönyve I-II. Budapest, Frankli-Társulat, 1900. 437.o.

⁶⁰ Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve, Budapest, 1909, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 469. o .

annyi eligazítást, hogy a büntetés kiszabásánál figyelemmel kell lenni a súlyosító és enyhítő körülményekre, de a körülmények felsorolása a bírói gyakorlatból ismerhető meg. Kádár Miklós álláspontja szerint „a büntetés kiszabásánál nem szabad olyan tényeket figyelembe venni, amelyek a cselekménnyel nem állnak összefüggésben és annak társadalomra veszélyességére nem hatnak ki”. Kifejti továbbá, hogy a súlyosító és enyhítő körülmények taxatív listázása lényegében lehetetlen, mivel a társadalmi viszonyok változása egyeseket mindennap szül, másokat megszüntet. Egy-egy körülmény az elkövetett bűncselekménytől függően lehet súlyosító, vagy adott esetben enyhítő pl. lopásnál az éjszaka elkövetés, míg egy gondatlan járművezetésnél ugyanaz az éjszakai sötétség enyhítő.

Ugyanakkor a bűncselekmények diszpozícióban leírt, törvényi tényállási elemei is bekerülhetnek ebbe a körbe azáltal, hogy fokozhatók. Példaként a sikkasztásnál a bizalommal visszaélés különösen nagy fokát hozta fel, mint súlyosító körülményt.⁶¹

Földvári József a súlyosító és enyhítő körülmények körében a Legfelsőbb Bíróság korabeli állásfoglalását idézte kiinduló pontként, amely szerint „[a] büntetés kiszabásánál minden olyan körülmény, amelyet a bíróság figyelembe vesz, súlyosító vagy enyhítő körülmény.”⁶² Ennek alapján vonja le végkövetkeztetését, amely szerint „nem a társadalomra veszélyesség, nem a bűnösség, nem a törvényi tényállás alapján vonhatjuk meg az enyhítő és súlyosító körülmények körét, hanem csak a büntetés céljaira, a törvény feladataira tekintettel.”⁶³

Rendeki Sándor néhány évvel később ezt a gondolatmenetet tovább folytatva rögzítette, hogy ha minden körülményt vizsgálunk, akkor – a jogirodalom szerint – létezhet a súlyosító és enyhítő körülmények mellett egy harmadik csoport is, a büntetés kiszabásánál közömbös körülmények köre (pl. a vádlott tagadása vagy épp a súlyosító és enyhítő körülmények hiánya). Ezen körülmények száma azonban végtelen és nem is nevezhetők „bűnösségi körülményeknek”, mert az enyhítő és súlyosító körülmények pontosan a büntetési célok megvalósításában játszanak szerepet és azokat a bíróság

⁶¹ Kádár Miklós- Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966, 784. és 787. oldal

⁶² Legfelsőbb Bíróság B. törv. eln. tan. 441/1966. sz. határozat

⁶³ Földvári József: A büntetés tana, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970, 264. old.

figyelembe veszi, így ennek a nem releváns csoportnak a megalkotása öncélú.⁶⁴

Néhány évvel később Kerecsi Klára azt hangsúlyozta, hogy a büntetéskiszabás során értékelésre kerülő enyhítő és súlyosító körülmények olyan objektív és szubjektív tények, amelyek a büntetés mértékét befolyásoló okok szerepét töltik be azáltal, hogy a bűncselekmény, illetve az elkövető társadalomra veszélyességét vagy a bűnösség mértékét növelik vagy csökkentik.⁶⁵

A Legfelsőbb Bíróság 12. számú irányelve – a hivatkozott 441/1996. számú határozatához hűen – azt rögzítette, hogy” [a] Btk. rendszerében minden olyan körülmény, amelyet a bíróság a büntetés kiszabásánál értékel, súlyosító vagy enyhítő.” Ez a megfogalmazás nem csupán azt jelenti, hogy ezeknek a körülményeknek a köre nem határozható meg taxatív módon, hanem formál logikailag azt jelentené, hogy nem kizárt egy ún. közömbös, a harmadik csoportba tartozó körülmény értékelése, de azt a bíróságnak a két kategóriából valamelyikbe be kell sorolnia. Később persze a felsőbb bíróság úgy is mérlegelhet, hogy az adott körülménynek nincs relevanciája, így elveszti súlyosító vagy enyhítő jellegét. Mindez azt mutatja, hogy ezek a bűnösségi körülmények képlekenyek és alkalmasak arra, hogy az ügy jellegétől függően minősüljenek enyhítőnek vagy súlyosítónak, esetleg közömbösnek.

Ezt a megfogalmazást a jelenleg alkalmazott 56/2007. BK vélemény már mellőzte és inkább a törvényi kötelezettség oldaláról közelítette meg a fogalomkört. Eszerint „[a] büntetéskiszabási tényezőket nem lehet egyszer s mindenkorra meghatározni. Mégis szükséges olyan általános iránymutatás, mely - ha nem is véglegesen, de hosszabb távon - felsorakoztatja mindazt, aminek felderítését és értékelését a bíróságoktól indokoltnak tartja.” Ez a megközelítés nem a bűnösségi körülmények listázására helyezi a hangsúlyt, hanem egy elvárást fogalmaz meg. Vagyis nem az eljáró bíróság dönti el, hogy tetszése szerint mely körülményeket vesz figyelembe súlyosítóként vagy enyhítőként, hanem létezik egy köre a körülményeknek, amelyek felderítése és értékelése indokolt, sőt

⁶⁴ Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976., 66-67. oldal

⁶⁵ Kerecsi Klára: Az enyhítő és súlyosító körülmények értékelése az élet elleni cselekmények büntetéskiszabási gyakorlatában, Magyar Jog, XXXII. évfolyam 2. szám, 1985. február, 128. oldal

elvárható a bírótól.

Pápai-Tarr Ágnes mutatott rá, hogy a jogbiztonságra való törekvés a jogállam egyik fontos feladata, így nem véletlen, hogy a büntetéskiszabás egységesítésének a megteremtése már régóta jelenlévő célkitűzés nemzetközi szinten is. 1964-ben a hágai kongresszuson a Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület úgy foglalt állást, hogy kívánatosnak tartaná, ha a súlyosító és enyhítő körülményekről a büntető törvénykönyvek általános részében történe rendelkezés. Magyarországon az 1843-as Deák-féle javaslat nem taxatív módon, de felsorolta a súlyosító és enyhítő körülményeket. Ezt követően azonban következetesen érvényesül a mai napig az az álláspont büntetőjogunkban, hogy a súlyosító és enyhítő körülmények felsorolása az élethelyzetek sokszínűsége miatt lehetetlen és egyben értelmetlen vállalkozás is lenne. Emellett figyelembe kell venni azt is, hogy egy-egy körülmény, amely egyik esetben súlyosítónak tekinthető, más esetekben teljesen közömbös vagy éppen enyhítő hatású. Az 1990-es évek elején megfogalmazott vezérely szerint olyan általános büntetéskiszabási tételeket kellene lefektetni, amelyek lehetővé teszik a bíróságok együttműködésével egy, a bírák ítélkezési szabadságát is figyelembe vevő, de állandó büntetéskiszabási politika kialakítását Európában.⁶⁶

A Legfelsőbb Bíróság 1988. április 1-jén kiadott 12. Irányelve a büntetéskiszabási gyakorlat egységesebbé tétele érdekében meghatározta a fontosabb súlyosító és enyhítő körülményeket. Az irányelvet 1994. március 25-én a Legfelsőbb Bíróság 23. számú Irányelvével hatályon kívül helyezte.

Az Irányelv szerint „[a] törvény a bűnösségi körülményeknek példalódzó felsorolását sem tartalmazza. A Btk. (értsd. 1978. évi IV. törvény) rendszerében minden olyan körülmény, amelyet a bíróság a büntetés kiszabásánál értékel, súlyosító vagy enyhítő. A bíróság mindenkor a konkrét eset összes alanyi és tárgyi körülményeinek az egybevetése alapján foglal állást abban a kérdésben, hogy milyen nyomatékkal értékel valamely bűnösségi körülményt. A bűnösségi körülmények értékelése terén a teljes egységet - olyan értelemben, mint a jogi minősítésnél - ugyan nem lehet elérni, de törekedni kell arra,

⁶⁶ Pápai-Tarr Ágnes: Gondolatok a büntetéskiszabás néhány elmélet és gyakorlati kérdéséről, Pro Futuro 2017/1. szám, 18. oldal

hogy azonos alanyi jellegű és tárgyi súlyú bűncselekmény miatt alapján megközelítően azonos büntetés kiszabására kerüljön sor. Ez is a szocialista törvényesség követelménye, amelynek elengedhetetlen feltétele a bűnösségi körülmények egységes értelmezése.”

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága a büntetéskiszabás egyöntetűségéről szóló R (92)17. számú Ajánlásában úgy fogalmazott, hogy „[a]zok a tényezők, amelyek a büntetés súlyosítása vagy enyhítése terén számításba jönnek, kapcsolódnak a büntetéskiszabás kinyilvánított vezérlő megfontolásaihoz.[...] A fontosabb súlyosító és enyhítő tényezőket a törvényben vagy a joggyakorlatban kell tisztázni. Ahol lehetséges, a törvényben vagy a joggyakorlatban meg kell kísérelni azoknak a tényezőknek a meghatározását is, amelyek bizonyos bűncselekményeknél nem vehetők figyelembe.,”⁶⁷

A Kúria Büntető Kollégiuma, szem előtt tartva az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (92)17. számú, a büntetéskiszabás egyöntetűségéről szóló Ajánlását, továbbá megőrizve a bírói gyakorlat több évtizedes tapasztalatát, a büntetéskiszabás aránytalanságainak megelőzése érdekében a súlyosító és enyhítő körülmények értékeléséről 56/2007. BK véleményét 2007. november 14-i hatállyal adta ki, majd a 2/2013. (VII.8.) BK véleménnyel módosította.

Indokolása szerint a 2012. évi C. törvény 80. §-ának (1) bekezdése alapján a büntetést a törvényben meghatározott keretek között, céljának (Btk. 79. §) szem előtt tartásával úgy kell kiszabni, hogy igazodjék a bűncselekmény tárgyi súlyához, a bűnösség fokához, az elkövető társadalomra veszélyességéhez, valamint az egyéb enyhítő és súlyosító körülményekhez. A törvény idézett rendelkezése a bíróságok számára azt a kötelezettséget jelenti, hogy a büntetéskiszabás során figyelembe jövő valamennyi alanyi és tárgyi tényt felderítsék, és a jogkövetkezmények alkalmazásakor értékeljék. A büntetéskiszabási tényezőket nem lehet egyszer s mindenkorra meghatározni. Mégis szükséges olyan általános iránymutatás, mely - ha nem is véglegesen, de hosszabb távon - felsorakoztatja mindazt, aminek felderítését és értékelését a bíróságoktól indokoltnak tartja.

⁶⁷ ET Miniszteri Bizottság 1992. október 19-én elfogadott R(92)17. számú Ajánlása, C/1-2. pontok

4.3. Súlyosító és enyhítő körülmények lehetséges csoportosítása

A súlyosító és enyhítő körülményeket a jogirodalomban sokan és sokféleképpen osztályozták már. A Csemegi kódex magyarázata során 1882-ben Illés Károly királyi ügyész írta, hogy „[a] súlyosító körülmények (90. §.) részint a büntettesre, részint a büntetendő cselekményre vonatkozó okból veszik eredetüket. [...] Az enyhítő körülmények (91.§.) alanyi vagy tárgyi szempontból kisebbítik a büntetendő cselekmény beszámítását.”⁶⁸ Ezt követően pedig jó néhány enyhítő és súlyosító körülményt sorolt fel alanyi és tárgyi szempontból történő bontásban.

Az osztályozásra önként adódik az olyan felosztás, amely a szocialista büntető törvénykönyvekben meghatározott büntetéskiszabási elvek mentén végzi el a csoportosítást.

Így pl. Schultheisz Emil felosztása szerint:

1. a cselekmény társadalmi veszélyességét fokozó, illetőleg csökkentő körülmények,
2. az elkövető társadalmi veszélyességét fokozó, illetőleg csökkentő körülmények,
3. a bűnösséget fokozó, illetőleg csökkentő körülmények,
4. a büntetés céljainak megvalósítását befolyásoló súlyosító és enyhítő körülmények.⁶⁹

Kádár Miklós felosztása is hasonló rendező elvet követ, amely szerint:

1. a büntetett megvalósító cselekményből a társadalomra háramló veszélyt fokozó körülmények,
2. a büntetett elkövető személyéből a társadalomra háramló veszélyt fokozó körülmények,
3. a bűnösséget (szándékosságot, illetve gondatlanságot) fokozó körülmények,
4. egyéb – a büntetett törvényi fogalmához nem tartozó – körülmények.⁷⁰

⁶⁸ Dr. Illés Károly: Magyar büntető-törvénykönyvek magyarázata, I. kötet, Budapest, 1882, Kiadja Zilahy Sámuel, 241-243.oldal

⁶⁹ Schultheisz Emil: A büntetés kiszabása, Budapest, 1953.

⁷⁰ Kádár Miklós- Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966, 787-789. oldal

Molnár László felosztásában már a bűncselekménytípusok is szerepet kapnak, mert álláspontja szerint vannak:

- a) a bűncselekmény alanyi oldalához tartozó súlyosító és enyhítő körülmények,
- b) a bűncselekmény tárgyi oldalához tartozó súlyosító és enyhítő körülmények,
- c) a büntetés kiszabásánál közömbös alanyi és tárgyi körülmények,
- d) *egyes büntettek körében érvényesülő* súlyosító és enyhítő körülmények.⁷¹

Rendeki Sándor álláspontja szerint Földvári József felosztásában egy hármas rendszert lehet felismerni:

- a) a büntett és az elkövető társadalomra veszélyessége,
- b) az objektív jellegű és
- c) a szubjektív jellegű enyhítő és súlyosító körülményeket.

Saját osztályozása végül közelít ahhoz a dualista felosztáshoz, amelyet később a 12. Irányelv is alkalmazott, vagyis az alanyi és a tárgyi oldal elemeit vette alapul, azzal a megjegyzéssel, hogy mivel egyes körülmények mindkét vonatkozásban érintettek, így azokat a jellemzőbb helyen tárgyalta.⁷²

Az 1961-es Btk. kommentárja is kifejtette, hogy a súlyosító és enyhítő körülmények mellett vannak olyanok is, amelyek se nem súlyosítók, se nem enyhítők, azaz általában, vagy pedig bizonyos büntettek vonatkozásában közömbösek. A büntetés kiszabása szempontjából nem csekély jelentőségű az sem, hogy valamely bűnösségi körülmény egyáltalán vagy bizonyos feltételek mellett közömbös. A bűnösségi körülmények értékelése terén észlelhető változási folyamat nem ritkán vezet éppen arra, hogy valamely korábban súlyosító vagy enyhítő irányban ható körülmény színtelenné, közömbössé válik. A közömbös, tehát a büntetés kiszabásánál semminő irányban figyelembe nem vehető körülmények száma természetesen igen magas: azok kimerítő felsorolása önként értetődően éppúgy, sőt még inkább lehetetlen, mint a súlyosító és enyhítő körülményeké. Helyes felfogás szerint a súlyosító körülmények hiánya nem enyhítő, hanem ugyanúgy közömbös, mint az enyhítő körülmények hiánya.⁷³

⁷¹ Molnár László: A büntetést meghatározó tényezők, Budapest, 1961., idézi Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976., 61. oldal

⁷² Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976., 62-63. oldal

⁷³ A büntető törvénykönyv kommentárja I-II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968., 317. oldal

A hatályos Btk.-hoz kapcsolódva végül a jogirodalom is az 56/2007. BK. vélemény kettős felosztását alkalmazza, vagyis:

- 1) a büntetés befolyásoló alanyi tényezők, valamint
- 2) a büntetést befolyásoló tárgyi körülmények.⁷⁴

Tekintettel arra, hogy az egyes súlyosító és enyhítő körülmények a büntető törvénykönyvekből nem ismerhetők meg, így a következőkben a bírói gyakorlatot vettem alapul elemzésemhez.

Ezen körből kiemelkedik a 12. számú Irányelv, valamint néhány más dokumentum, mint pl. az élet és testi épség védelméről szóló, 1981. november 27. és 2013. július 22. között hatályos 15. számú Irányelv, valamint a jelenleg is hatályos 56/2007. BK vélemény.

Mielőtt azonban az egyes súlyosító és enyhítő körülményeket vizsgálnám, előre kell bocsátani, hogy ezen körülmények megállapítása magán hordhatja az érintett korszak kultúráját, ideológiáját, társadalmi jegyeit. 1932-ből egy példa: „Súlyosan terhelő az is, ha a kommün tanait tanulók, illetve fiatalok között hirdette, akik kevesebb élettapasztalatuk, még fegyelmezetlenebb gondolkodásuk, fogékony és könnyen hevülő lelkületük következtében a tanok befogadására és terjesztésére különösen hajlamosak, így azokat fertőzte meg, akiknek jellemszilárdságán, tudásán, törvénytiszteletén az ország jövő fejlődése és boldogulása nyugszik” (C.4801/932)⁷⁵

A Legfelsőbb Bíróság sokszor hivatkozott 12. számú Irányelve is magán hordozza a korszak ideológiájának nyomait, a szocializmus tulajdoni és társadalmi viszonyainak jellemzőit. Az irányelvben szereplő súlyosító és enyhítő körülmények túlnyomó többsége mai jogrendszerünk és társadalmi viszonyaink keretei között is megállja a helyét és alapul szolgált a mai is hatályos 56/2007. BK véleményhez és csak egy kisebb hányada kötődik ahhoz a történelmi időszakhoz, amelyben rögzítésre került.

Az alanyi jellegű bűnösségi körülmények között a korszakra jellemző alábbi bűnösségi

⁷⁴ Belovics Ervin: i.m. 555-560. old.

⁷⁵ A Jogi Hírlap Döntvénytára, 1930. IX-1933. IX. Büntetőjog II., Budapest, 1934., 23. oldal

körülményeket találjuk, amelyekben visszaköszönnek a tulajdonviszonyok, a szocialista etikai felfogás elemei. A munkavégzés és a társadalmi tulajdon összefüggésében olvashatjuk az Irányelvben, hogy „[s]zocialista társadalmunkban a munkához való viszonyoknak nagy jelentősége van. [...] Enyhítőként kell értékelni továbbá az egyéb társadalmi érdemeket, a társadalmi tevékenységben való rendszeres részvételt. A társadalmi tulajdont fosztogató elkövető javára az egyébként átlagon felüli munkateljesítmény sem értékelhető enyhítőként.”⁷⁶

A szocialista etika, amelyet az egyenlődiség és az erőltetett puritanizmus hatott át szintén nyomot hagyott az Irányelv megfogalmazásán is. Az irányelv deklarálta, hogy „[a] szocialista erkölcs szerint méltányolható indítóokot enyhítőként lehet értékelni. Állam elleni bűncselekményeknél az ellenséges politikai beállítottság, mint motiváció súlyosító körülményként kerülhet értékelésre. Jogpolitikai elveink szerint nagy nyomatékkal kell értékelni a harácsoló vagy élősdni szemléletből fakadó elkövetést.”⁷⁷

A tárgyi jellegű bűnösségi körülmények egy kis hányadát szintén átszőtték a szocialista ideológiai megfontolások. A tulajdonformák közötti megkülönböztetés és a profitszerzés elítélése ugyancsak megjelenik: „A vagyon és a népgazdaság elleni bűncselekményeknél az ellenőrzés lazasága enyhítő körülményként általában nem értékelhető. Az említett bűncselekmények jelentős részét a vállalati és szövetkezet gazdálkodás menetében észlelhető hiányos ellenőrzés kihasználásával követik el. Az ilyen elkövetési mód növeli e cselekmények társadalomra veszélyességét. Fokozottabban kell érvényesülnie annak az iránymutatásnak, hogy a bűnösségi körülmények között súlyosító körülmény, ha az elkövető fosztogató cselekményével a társadalmi tulajdont károsította.”⁷⁸

Ezeztől az elemektől eltekintve azonban azt mondhatjuk, hogy a bírói gyakorlatban a mérlegelendő bűnösségi körülmények tipikus köre az utóbbi évtizedekben lényegében változatlanul megmaradt és azokat a bíróságok egységesen alkalmazták. A

⁷⁶ Legfelsőbb Bíróság 12. számú irányelv II. A. 4/e) pont

⁷⁷ Legfelsőbb Bíróság 12. számú irányelv II. A. 7. pont

⁷⁸ Legfelsőbb Bíróság 12. számú irányelv II. B. 6.7.

továbbiakban ezért az egyes tipikus jellemzők szerint alapvetően az 56/2007. BK vélemény sorrendjében tárgyalom a súlyosító és enyhítő körülményeket. Ezek közül különösen azokat emelem ki, amelyek esetében a történeti fejlődés mozzanatai valamilyen napjainkban is hasznosítható tanulságot hordoznak.

5. A bírói gyakorlatban kialakult egyes büntetéskiszabási elvek

A bírói gyakorlatban kialakult büntetéskiszabási tényezők – több más irányelv mellett, pl. 4. és 15. Irányelv – elsősorban a Legfelsőbb Bíróság 12. számú Irányelvéből (1988. április 1-1994. március 24. között hatályos), valamint – a korábbi 154. BK állásfoglaláson kívül – a 2013. július 8. óta hatályos 56/2007. BK vélemény szövegéből olvashatók ki. A bírói gyakorlat alapján a következő elveket nevesíthetjük.⁷⁹

5.1. A konkrét értékelés elve

A konkrét értékelés elve azt jelenti, hogy a büntetéskiszabási tényezőket sosem szabad mechanikusan alkalmazni, hanem mindig a konkrét ügy fényében kell megítélni. A 12. számú Irányelv így fogalmazott: „A bíróságnak az enyhítő és a súlyosító körülményeket sohasem elvont általánosságban kell értékelnie, hanem mint reális társadalmi tényeket, illetve az elkövető személyi tulajdonságait. A bűncselekmény elkövetését lehetővé tevő okok, a konkrétan ható kriminogén tényezők felismerése a büntetés kiszabásánál is nagy jelentőségű. A bűncselekmény elkövetését közvetlenül elősegítő körülmények felderítése - és a megfelelő keretben végzett személyiségvizsgálat - a büntetéskiszabás körében kiemelkedő fontosságú, amely nélkül nem biztosítható a differenciált büntetéskiszabás. Az elkövető személyiségét mindig a cselekményre vetítve kell vizsgálni.”

Az élet és testi épség védelméről szóló 15. számú Irányelv (1988. április 1-2013. július 22. között hatályos) rögzítette, hogy pl. az alacsony műveltségnek, az iskolázatlanságnak, a primitív személyiségnek nincs különösebb nyomatéka, másfelől viszont az indulat hatása alatt elkövetett cselekményeknél az elkövető magasabb műveltségi foka nem értékelhető nagyobb súllyal az elkövető terhére. Így tehát az emberölés esetén a büntetlen előélet és az alacsony műveltségi szint sokkal kisebb súllyal jön figyelembe, mint mondjuk egyes

⁷⁹ Pápai- Tarr Ágnes: Alapelvek a büntetéskiszabásban, Magyar Jog, 2018. 2. szám, 114-115. oldal

vagyon elleni bűncselekményeknél. Az 56/2007. BKv. szerint „[a] büntetést befolyásoló körülményeket tehát nem elvont általánosságban, nem mechanikusan, hanem a konkrét ügy tényeire vonatkoztatva kell értékelni, és a határozatban megindokolni.”

Vagyis a konkrét értékelés elve a mai napig irányadó elvként megmaradt a bírói gyakorlatban.

5.2. A relatív értékelés elve

A relatív értékelés elve hasonlít az előző elvhez, de annyiban más, hogy ugyanaz a körülmény egyes esetekben enyhítő lehet, míg másokban például súlyosító, sőt egyes ügyekben közömbössé is válhat.⁸⁰ A 12. számú Irányelve szerint „[a]z egyébként enyhítő vagy súlyosító körülmény bizonyos cselekmények vonatkozásában közömbössé válhat. A bűnösségi körülmények értékelése tehát nem abszolút, hanem relatív.” Az 56/2007. BKv. úgy fogalmazott, hogy ugyanazon tény más cselekmény vagy más elkövető vonatkozásában közömbös vagy ellenkező hatású is lehet. Például a kiskorú gyermekről való gondoskodás, amely általában enyhítő tényező, súlyosítóvá fordul át, ha éppen a gondozása alatt álló kiskorú sérelmére követi el a terhelt a bűncselekményt.

5.3. A minőségi értékelés elve

A minőségi értékelés elve alapján a bűnösségi körülménynek nem a mennyisége számít, hanem a minősége, vagyis a súlya és a többi körülménnyel együttes értékelése. A 12. számú Irányelv szerint a bűnösségi körülményeket mindig egymással egybevetve, összefüggésükben kell értékelni. Sohasem a számuk, hanem az adott esetre vetített nyomatékuk a döntő a bűncselekmény és az elkövető társadalomra veszélyességének a megítélésénél. Az 56/2007. Bkv. lényegét tekintve ugyanezt az elvet fogalmazza meg, amely szerint a büntetést befolyásoló tény nyomatéka annál nagyobb, minél nagyobb mértékben áll fenn az indok, amely miatt a ténynek enyhítő vagy súlyosító hatása van. A bűnösségi körülményeket egymással egybevetve, összefüggésükben kell értékelni. Nem a számuk, hanem az adott esetben meglévő hatásuk a döntő a büntetés meghatározásánál. Azonos jelentőségű enyhítő és súlyosító körülmények egymás hatását semlegesíthetik. Lehetséges, hogy adott esetben egyetlen súlyosító körülmény kioltja több enyhítő

⁸⁰ A büntető törvénykönyv kommentárja I-II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968., 335. oldal

körülmény hatását és ennek következtében az enyhítő körülmények fennállása ellenére sor kerülhet akár a büntetési keret felső határának a kiszabására is.

5.4. A kétszeres értékelés tilalmának elve

A kétszeres értékelés tilalmának elve a büntetőjog alapelvei közé tartozik és a büntetéskiszabásra is vonatkozik. Az elv abból indult ki, hogy egyetlen releváns körülményt sem szabad többször értékelni és egyetlen lényeges körülmény sem maradhat értékelés nélkül. Ez alól azonban vannak kivételek. A 12. számú Irányelv kifejtette, hogy a kétszeres értékelés tilalma a bűnösségi körülmények értékelésénél is érvényesül. A törvényhozó által tényállási elemként szabályozott, avagy súlyosabb, illetve enyhébb minősítést megalapozó körülményt külön értékelni nem lehet. Ez a tilalom azonban nem értelmezhető mechanikusan. Minden olyan esetben, amikor a szóban forgó körülmény a minősítéshez szükséges mértéket jelentősen meghaladja, nincs akadálya - a súlyosabb vagy privilegizált minősítés mellett - azt külön súlyosító vagy enyhítő körülményként is értékelni. Ilyen esetekben is szükséges az ítéletben a minősítő és a bűnösségi körülményeket egymástól elhatárolni. Tárgyi vonatkozásban pl. súlyosító körülmény a különösen nagy kár irányösszegét jelentősen meghaladó kárösszeg, míg alanyi vonatkozásban pl. enyhítő az erős felindulásban elkövetett emberölésnél a felindulásnak az e minősítéshez szükséges mértéket meghaladó foka stb. A 56/2007. BKv. szinte szó szerint ugyanezt az elvárást fogalmazta meg a bírói gyakorlat irányában.

5.5. Az egységes értékelés elve

A Btk. egységes egész és az abban foglalt jogpolitikai elveknek minden vonatkozásban érvényesülnie kell.⁸¹ Lehetnek tehát olyan körülmények, amelyeket a törvényalkotó minősítő körülményként rögzített egyes cselekmények tekintetében, míg mások ugyan nem szerepelnek minősítő körülményként, vagyis tényállási elemként, de azokat is figyelembe kell venni súlyosító vagy enyhítő körülményként. Hasonló okból az egyes büntethetőségi akadályok megközelítése, de azok meg nem állapíthatósága esetén – pl. jogos védelem, önkéntes elállás vagy önkéntes eredmény-elhárítás – még enyhítő körülmények lehetnek.

⁸¹ A következő elvek ugyan nem szerepelnek ilyen elnevezéssel a jogirodalomban, de a könnyebb használhatóság és hivatkozhatóság érdekében a dolgozat saját elnevezést alkalmazott.

5.6. Az utóbb bekövetkezett körülmény elve

Amíg a büntetés minősítése során csak azok a körülmények vehetők figyelembe, amelyekről az elkövetőnek tudomása volt, addig a büntetés kiszabás során olyan körülmények is figyelembe vehetők, amelyről a terheltnek az elkövetéskor nem volt tudomása. A 12. számú Irányelv ezt az elvet úgy fogalmazta meg, hogy a cselekmény tárgyi súlyát, főként annak társadalomra veszélyességét befolyásolhatja, csökkentheti vagy növelheti olyan körülmény is, amelyről a tettesnek nem volt tudomása, illetve utóbb következett be. (Pl. a megölt sértettnek nagyszámú eltartásra szoruló gyermeke volt; az okozott kár utóbb teljes egészében megtérült stb.)⁸²

Nyilvánvalóan lényegesen nagyobb a nyomatéka az olyan bűnösségi körülménynek, amelyről az elkövető a cselekmény megvalósításakor tudott, mint amelyről nem tudott. A törvényi tényálláson kívül eső következmény - tárgyi okokból való beállta - akkor is bűnösségi körülmény lehet, ha az elkövető tudata nem terjedt ki erre. A 56/2007. BKv. tovább árnyalta ezt az elvet azzal, hogy a bűncselekmény tárgyi súlyát olyan körülmény is befolyásolhatja, amelyről az elkövetőnek a cselekmény véghezvitelekor nem volt tudomása, vagy az utóbb következett be, ezért a bűncselekménynek a törvényi tényálláson kívül eső következménye akkor is értékelésre kerülhet a büntetés kiszabásánál, ha arra az elkövető tudata nem terjedt ki. Például a szexuális erőszak sértettje utóbb emiatt öngyilkosságot követ el.

5.7. Bírói döntések folytán meghonosodott egyéb elvek

Léteznek továbbá olyan elvek is, amelyek nem jelennek meg kifejezetten ezekben a hivatkozott dokumentumokban, hanem egyes bírói döntések folytán honosodtak meg. Ilyen például a több terhelt esetén a *belső arányosítás elve*, amely azt fejezi ki, hogy a bíróságnak fokozottan ügyelnie kell arra, hogy a kiszabott büntetés a vádlottak bűncselekményével és személyével összefüggő körülményekben meglévő különbségeket hűen fejezze ki (BJD 8667., 8701)⁸³

⁸² U.a. mint előbb

⁸³ A büntető törvénykönyv kommentárja I-II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986., 236-237. oldal

5.8. A bírói gyakorlatban kialakult elvek érvényesülése

Schultheisz szerint nem igényel bizonyítást, hogy az azonos törvényi tényállást kimerítő cselekmények között nincsen két olyan cselekmény sem, amely adott jellegzetességeit, az elkövető egyéni sajátosságait tekintve egyforma lenne. A büntetés pedig csak akkor töltheti be céljait, ha igazodik a konkrét cselekmény jellegzetességeihez.⁸⁴

Pápai-Tarr Ágnes pedig határozottan úgy foglalt állást, „A bünteteskiszabás egységesítése tehát egy olyan teljesíthetetlen célkitűzésnek tűnik, amiről tudjuk, hogy el nem érhetjük, törekednünk azonban mégis kell rá. Az egyes ügyek egyedi sajátosságai, a súlyosító és enyhítő körülmények ügyenként való eltérő nyomatéka, és ráadásul a bíró eltérő szubjektív adottságai a bünteteskiszabás egységesítése ellen ható tényezők. Hiszen nem szabad megfélemlíteni arról, hogy a bíró is része a köznapi értelemben vett társadalomnak, és az ítélkező bíró egyénisége, személye szintén megjelenik, és meg is kell, hogy jelenjen az ítélkezési folyamatban”.⁸⁵

Egyetértek azon gyakorlati megközelítéssel, mely szerint minden ügy egyedi, és ezen egyedi tulajdonságok, körülmények fokozott figyelembe vételével kell a büntetést/intézkedést kiszabni. Nyilvánvaló az is, hogy az enyhítő és súlyosító körülmények minden ügyben mások, más a súlyuk, nyomatékuk, valamint olykor, ami egy ügyben enyhítő körülmény, más ügyben akár közömbös is lehet. Példaként említeném a büntetlen előéletet, melyet – mint a dolgozat későbbi szakaszában részletesebben kifejtésre kerül – a fiatakorúak ügyeiben enyhítő körülményként figyelembe venni nem lehet, azonban egy idős korú vádlott esetén már nyomatéka nagy. Ugyanígy, ha a jogos védelmi helyzet nem állapítható meg, azonban menthető felindultsága miatt az elkövető – amennyiben erre bizonyítékok állnak rendelkezésre - a jogos védelmi helyzetet túllépte, még enyhítő körülményként értékelni kell. A rendezett családi állapot, általában enyhítő körülmény, kivéve, ha például az ügy tárgya kiskorú veszélyeztetésének büntette. Ott semmiféle jelentősége nincsen, ha egyébként a házastársak mélyen szeretik egymást.

Ugyancsak fontos több vádlottas ügyek esetén a belső arányosságnak történő megfelelés,

⁸⁴ Schultheisz Emil: A büntetés kiszabása. Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1953, 5. oldal

⁸⁵ Pápai-Tarr Ágnes: Gondolatok a bünteteskiszabás néhány elméleti és gyakorlati kérdéséről 20. oldal

annak részletes indokolása, hogy a terhelteknek a cselekményben történő közreműködésük arányában, valamint a többi – már említett - büntetéskiszabási tényező vizsgálatát követően egymáshoz képest milyen büntetést/intézkedést szab ki a bíróság. A belső arányosság követelményét a másodfokon eljáró bíróság is vizsgálja, adott esetben további büntetéskiszabási tényezők rögzítésével, vagy súlyuk, nyomatékuk átértékelésével a büntetéseket – amennyiben szükséges - ezen követelményeknek megfelelően egymáshoz igazítja. A bírói gyakorlatban kialakult büntetés-kiszabási elvek tehát fontos részét képezik az ítélezésnek, támpontot nyújtva az eljáró bírónak.

6. A szakirodalomban megfogalmazott büntetéskiszabási alapelvek

A büntetéskiszabás alapelveivel számos szerző foglalkozott már akár rövidebb cikkben, akár tanulmány vagy könyv keretében. Finkey Ferenc írta már 1933-ban, hogy, „[a]z egész büntetvégrehajtási joganyag modern szellemű szabályozásánál a ma uralkodó három vezéreszme: a törvényesség, az emberiesség és az egyéniesítés.”⁸⁶ Horváth Tibor évtizedekkel később lényegében ugyanezen elveket, a törvényesség, a humanizmus és az individualizáció fogalmaival jelölte meg.⁸⁷ Később Földvári József nagy hatású munkájában szintén ugyanezt a terminológiát használta és végül ebben a formában honosodott meg a jogirodalomban.⁸⁸

Irk Albert szerint: „a klasszikus büntetőjog büntetéstana individuáletikai és formális jellegű, mert a rossz, mely megtorlandó, egyéni rossz, s mértéke az alany egyéni bűnössége, és cselekménye súly szerint igazodik. A büntetés magva pedig közvetlenül a jog ideájából levezetett tétel, az igazságosság ideájának egyik attribútuma.”⁸⁹

Az alábbiakban röviden ezt a hármas tagolást tekintem át.

⁸⁶ Finkey Ferenc: Büntetéstani problémák, Budapest, 1933., 10. oldal

⁸⁷ Horváth Tibor: Büntetés, illetőleg társadalmi intézkedés alkalmazása a társadalomra veszélyes cselekmények miatt, Jogtudományi Közlöny, 1961. 1-2- szám, 15. oldal

⁸⁸ Földvári József: A büntetés tana, KJK, Budapest, 1970., 196. oldal

⁸⁹ Irk Albert: A büntetőjog racionális és irracionális elemei. Budapest, 1938. MTA 40.o.

6.1. A törvényesség elve

A büntetéskiszabás törvényessége magában foglalja a büntetőeljárás megindításának és folytatásának, az elkövetett cselekmény jogi minősítésének és az elkövető megbüntetésének a törvényessége iránti igényt. A törvényesség elve tehát összekapcsolódik a nullum crimen sine lege, valamint a nulla poena sine crimine és a nulla poena sine culpa elveivel is.⁹⁰ Ennek következtében tehát csak olyan cselekményért szabható ki büntetés, amely bűncselekménynek minősül, valamint olyan személlyel szemben, akinek a bűnösségét a bíróság a bizonyítékok alapján megállapítja. A törvényesség elvéből fakad továbbá, hogy a jogalkalmazó csak olyan büntetést szabhat ki ezen személlyel szemben, amelyet a megvalósított bűncselekmény szankciója lehetővé tesz.⁹¹

6.2. A humanizmus elve

Ez az elv a reneszánsz elterjedése után hatotta át a büntetőjogi gondolkodást és előbb a büntetés-végrehajtásban, majd a büntetéskiszabásban kapott helyett. A humanizmus elve kétoldalú megközelítést igényel. Egyfelől az elítélt emberi méltóságának a tiszteletben tartását, másfelől azonban a sértett érdekeinek a szem előtt tartását is. Földvári József mutatott rá, hogy a büntetésnek nem szabad csak egyszerű megtorlásnak lennie, hanem elő kell segítenie az elítélt személyiségének a fejlődését, nevelését is, amennyiben erre lehetőség van.⁹² A büntetéskiszabás során a humanizmus elve ugyanakkor természetesen megköveteli azt, hogy a sértett érdekeinek figyelembe vétele során a sértett kompenzálása kézzel fogható módon az ítéletben realizálódjon.⁹³

6.3. Az individualizáció elve

Az individualizáció elve már a Csemegi-kódexben megjelenik. Az egyéniesítés tekintetében Finkey Ferenc írta, hogy „minden egyes büntettest az általa elkövetett bűncselekmény nagysága, objektív súlya és a saját alanyi bűnösségének a minősége és foka szerint, tehát az osztó és kiegyenlítő igazság szerint érjen büntetés.”⁹⁴ Kádár Miklós

⁹⁰ Pápai-Tarr Ágnes: Alapelvek a büntetéskiszabásban, Magyar Jog, 2018. 2. szám, 107. oldal

⁹¹ Belovics Ervin: A büntetés kiszabásának nehézségei, Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára, Szeged, 2018., 129. oldal

⁹² Földvári: i.m., 198. old.

⁹³ Pápai-Tarr Ágnes: Alapelvek a büntetéskiszabásban, Magyar Jog, 2018. 2. szám, 107. oldal

⁹⁴ Finkey Ferenc: Büntetéstani problémák, Budapest, 1933., 38. oldal

szerint „[n]em igényel ugyanis bizonyítást, hogy az egy és ugyanazon tényállást kimerítő cselekmények között nincs két olyan cselekmény sem, amely jellegzetességeit, az elkövető egyéni sajátosságait tekintve, egyforma lenne.”⁹⁵ Kádár Miklós alakilag háromféle individualizációt különböztetett meg: a törvényhozói, a bírói és a végrehajtási egyéniesítést. A törvényi egyéniesítés figyelembe veszi az elkövető motívumait, lelki állapotát, személyi körülményeit, stb. és ezek a körülmények, mint tényállási elemek tükröződnek a jogszabályban. A bírói egyéniesítésnél a büntetési tétele keretei között az eset konkrét, tényleges körülményeinek figyelembe vételével végzi el az egyéniesítést. A végrehajtásánál az egyéniesítés szerepe olyan eszközök révén valósulhat, mint pl. a feltételes szabadságra bocsátás.⁹⁶

7. Következtetések

A büntető törvénykönyvekben rögzített, továbbá a bírósági gyakorlatban és a szakirodalomban kialakult büntetészkiszabási elvek típusait, tartalmát, valamint azok összefüggéseit és kapcsolatát vizsgálva számomra vitán felül áll, hogy ezen területek egymással rendkívül szorosan összefüggenek. A közöttük lévő kapcsolat ugyanakkor nem csupán szoros, hanem egyúttal igen intenzív is. A három említett terület elvei ugyanis nemcsak egymást kiegészítő, hanem egymást alakító hatással is bírnak. Mindennek eredményként tovább egymással való szoros összefüggésben érvényesülnek, és közösen alkotják, valamint alakítják a büntetészkiszabás elveinek komplex rendszert.

A törvényben megfogalmazott büntetészkiszabási alapelvek a bíróságok részére kötelezően előírt szempontokat tartalmazzak, amelyeket ugyanakkor a bírói gyakorlat tölt ki tartalommal. Ebben lehetnek a bíróságok segítségére a jogalkalmazás által kimunkált és a szakirodalomban kidolgozott elvek olyan módon, hogy a törvényt szövegben foglaltakon túli szempontokat, iránymutatást adnak a bíróságok büntetészkiszabási tevékenységéhez. Ennek eredményeként a szakirodalomban kialakult büntetészkiszabási alapelvek a bírói gyakorlatban kimunkált elvekkel egybeolvadva segítik a büntető törvénykönyvekben rögzített elvek alkalmazását és érvényesítését.

⁹⁵ Kádár Miklós-Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, KJK, Budapest, 1966, 777. old

⁹⁶ Kádár: i.m. 780. old.

Véleményem szerint a jogtudomány a büntetéskiszabásra vonatkozó rendelkezések fejlesztéséhez a rendszertan és az alapvetések szintjén alapjaiban járult hozzá. A jelen fejezet megállapításai alapján úgy gondolom továbbá, hogy a szakirodalomban és a bírósági gyakorlatban kialakított büntetéskiszabási elvek egyaránt képesek arra, hogy a büntető törvénykönyvben rögzített elvek körét alakítsák, továbbfejlesszék. Az egyes területek így hatnak egymásra, folyamatosan formálják egymást. A humanizmus elvéből a törvényesség elve, az emberi jogok fokozott figyelembe vétele, alapjogi védelme, míg az individualizáció elvéből a bírói mérlegelés szabadsága, a nevelési célok meglátása, más esetben a megtorlás fontossága bontakozik ki.

Az elmondottakból egyértelműen kitűnik, hogy a büntetéskiszabás egy komplex tevékenység, amely nem automatizálható és mechanikusan nem értelmezhető. Ennek során nemcsak a jogszabályi, a tudományos és a bírói gyakorlatban kialakult elvek és tényezők figyelembe vétele szükséges, hanem azok együttes alkalmazása az elvárás. A bíróval szemben megfogalmazható követelményként egyrészt az, hogy a fentiekben ismertetett valamennyi szempontot ismerje, azokkal tisztában legyen, azokra figyelemmel legyen. Másrészt elvárható, hogy fel tudja mérni és ismerni az egyes büntetéskiszabási szempontok konkrét ügybeni jelentőségét, és erre figyelemmel döntsön az alkalmazásukról. Nagyban segítheti ebben, ha jelentős élettapasztalatra tett már szert, de legalább ilyen fontos, hogy birtokában legyen a büntetéskiszabás területén releváns és aktuális ismereteknek.

III. A BÜNTETÉSKISZABÁS SORÁN ÉRTÉKELHETŐ TÉNYEZŐK

1. A büntetést befolyásoló fontosabb alanyi tényezők

A büntetést befolyásoló alanyi tényezők között olyan személyi körülmények értékelésére kerül sor, amelyek az elkövetőnek a társadalom erkölcsi normáihoz való viszonyulását (pl. előélet, munkavégzés) és személyes tulajdonságait mutatják (pl. kor, képzettség), illetve az adott bűncselekményhez viszonyulását (pl. szándék erőssége, utólagos magatartás) jelzik. Ezeknek a körülményeknek az értékelése egyfajta pszichológiai, alkati, személyiségi elemzést kíván meg a bírótól, amelynek során a büntetéskiszabás céljainak szem előtt tartása mellett eldönti, hogy az elkövetővel szemben milyen nemű és súlyú büntetés lehet eredményes. Ezek a körülmények nem spekulatív alapon működnek, nem feltételezések, hanem tények, amelyekből kiindulva a bíró az általános emberi tapasztalatot használja fel ahhoz, hogy ezen, a külvilágban érzékelhető, külső körülményekből a belső lelki és szellemi folyamatokra következtetéseket vonhasson le. Irányadó azon elv, hogy komplexen kell szemlélni az elkövetőt és a cselekményt, vagyis az alanyi és a tárgyi oldalt, hiszen ezek nem választhatók el élesen egymástól. Ugyanúgy komplex gondolkodást igényel az is, hogy az adott körülmény enyhítő vagy súlyosító minőségét és az adott esetben fennálló nyomatékát a bíró meg tudja indokolni. Hiszen nem elég állítani, hogy az adott körülménynek nyomatéka van, hanem azt logikai alapon kell tényekkel és érveléssel alátámasztani. A bűnösségi körülmények pusztá felsorolása ugyanis a tisztességes eljárás elvéből levezetett bírói indokolási kötelezettség alkotmányos elvének a megsértését eredményezheti. A továbbiakban sorra veszem a leggyakoribb büntetést befolyásoló alanyi tényezőket.

1.1. Az előélet értékelése

Az előélet vizsgálata minden büntető ügyben felmerül, hiszen nemcsak az enyhítő és súlyosító körülmények szempontjából, hanem már a büntetési nem meghatározása vagy a büntetési tétel alsó és felső határának megállapítása céljából (lásd. pl. a visszaesés egyes formái, illetve a három csapás) is információval kell rendelkezni arról, hogy az elkövető korábban büntetve volt-e vagy sem, illetve milyen bűncselekményt követett el, mentesült-e.

Amikor pedig a bűnösségi körülmények vizsgálata következik, akkor egyrészt a bírónak

minősítenie kell, hogy a körülmény súlyosítónak vagy enyhítőnek tekinthető-e az adott esetben, másrészt pedig az adott körülmény nyomatékát kell mérlegelnie.

1.2. Életkor és előélet

Előre kell bocsátani, hogy ezen két, önálló bűnösségi körülmény értékelésének keveredését elkerülendő, mindig szem előtt kell tartani, hogy a bíróság az életkort önmagában veszi-e figyelembe enyhítő vagy súlyosítóként, vagy pedig az előlethez kapcsolódva.

Először tekintsük át önmagában az életkor, mint bűnösségi körülmény néhány szempontját. Ebben a tekintetben az emberi élet kezdeti éveinek, a fiatal kornak és a befejező időszakának, az idős kornak vagy aggkornak lehet elsősorban jelentősége. Az életkort maguk a büntető törvénykönyvek törvényi rendelkezései is értékelik, hiszen már a Csemegi-kódexben léteztek külön a fiatakorúakra vonatkozó szabályok, amelyek enyhébb büntethetőséget biztosítottak, vagy a fiatal elkövető büntethetőségét kizárták (84-87. §). Az életkor azonban ugyanígy szerepet kap a bűnösségi körülmények értékelésekor.

Az idős kor, aggkor általában enyhítő körülmény, mert az idős terhelt a szellemi képességek csökkenése, az ellenálló erők fogyatkozása, az öregedéssel együtt járó pszichikai jelenségek (például a fokozottabb ingerlékenység) folytán más megítélést igényel, mint a szellemi képességei és ereje teljében lévő más elkövető. Az idős kor összefügg továbbá a büntetés elviselésének megnehezülésével, amelyet enyhítő körülményként lehet figyelembe venni (bürtöntűrő képesség).

Az 1961-es Btk. kommentárja szerint az idős kort a bíróságok általában a 60. életévtől kezdik értékelni, bár ez függ az adott személy egészségi állapotától és szellemi törődöttségétől. A kommentár szerint bizonyos esetekben közömbös lehet az idős kor (pl. egyes szexuális bűncselekmények esetén), de egyes esetekben még súlyosító is lehet annak folytán, hogy az intellektuális bűncselekményeknél a nagyobb élettapasztalattal történő visszaélés értékelésre kerül.⁹⁷

Az 56/2007. BK véleményben is elsősorban enyhítő körülmény az idős kor a vele

⁹⁷ A büntető törvénykönyv kommentárja I-II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968., 340. oldal

rendszerint együtt járó testi és szellemi hanyatlás, valamint tűrőképesség-csökkenés miatt; és általában a nyugdíjkorhatárt meghaladó életkort már idős korként lehet értékelni. Ez azt jelenti, hogy napjainkban ezen tényező figyelembe vételének kezdő időpontja kitolódott és a korábbi 60. életév helyett a 65. életévtől kezdve értékelhető.⁹⁸ Az 56/2007. Bkv. álláspontja szerint „a fiatalkor nem enyhítő körülmény, ilyennek értékelhető azonban, ha az elkövető a büntethetőség határát jelentő tizennégy éves életkort nem sokkal haladta meg, vagy fiatal felnőtt volt, amikor a bűncselekményt elkövette.” Éles különbséget tesz azonban a bírói gyakorlat a fiatal kor és a fiatal felnőtt kor között.

A fiatal kor értékelése a jogalkotásban, a bírói gyakorlatban és a jogirodalomban is több kérdést vetett fel, mint az idős kor. A fiatal kort maga a törvényalkotó is figyelembe veszi. Ez is jól példázza, hogy ugyanaz a személyi körülmény egyszer a törvényszövegben megjelenő minősítő körülmény lehet, más esetben pedig pl. a bírói gyakorlat által kibontott enyhítő körülmény. A kétszeres értékelés tilalmának érvényesülése érdekében ezért ezeket a körülményeket – kor és előélet – el kell egymástól határolni, hiszen sokszor együttes mérlegelésük is szükséges például a fiatal felnőtt esetében.

Az 1961-es Btk.-hoz kapcsolódó bírói gyakorlat már rögzítette, hogy a fiatalkorú terhelt javára a fiatal kor nem mérlegelhető külön enyhítő körülményként, mert ez már értékelést nyert azáltal, hogy az ilyen terhelttel szemben a fiatalkorúakra vonatkozó enyhébb rendelkezéseket kell alkalmazni (BJD 377). Ezt az életkort meghaladó „fiatal felnőtt kor” azonban a büntetés kiszabásánál enyhítő körülmény. Ennek alapja az, hogy az ilyen korú elkövetőtől életkoránál fogva – élettapasztalatok híján – a megfontoltság, a higgadság kisebb foka kívánható meg. Egyénisége kiforratlanságánál fogva jobban ki van téve más személyek és körülmények ráhatásának, befolyásolhatóbb, ellenálló képessége kisebb. Az ilyen korú elkövetőnél tehát a kevésbé súlyos büntetés, a nevelő jellegű intézkedés alkalmazásától várható eredményes átnevelés.⁹⁹

A bírói gyakorlat az idők folyamán azonban ingadozott abban a tekintetben, hogy

⁹⁸ Pápai-Tarr Ágnes: Bünteteskiszabási anomáliák az elkövető életkora kapcsán, Magyar Jog, LXVI. évfolyam, 2019. 2. szám, 104. oldal

⁹⁹ A büntető törvénykönyv kommentárja I-II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968., 339. oldal

milyen életkorig lehet a fiatal felnőttkort külön enyhítő körülménynek tekinteni, illetve ehhez kapcsolódva a büntetlen előéletet egy fiatal felnőtt esetében enyhítő körülménynek kell-e tekinteni.

Már a Csemegi-kódex alapján hozott büntető bírói döntésekben értékelték a fiatal felnőtt kort, bár nem mindig használták ezt a terminológiát. Egy 1895-ben született döntés szerint „nyomatékosan figyelembe kell venni azt is, hogy a vádlott a bűncselekmény elkövetésekor 19. életévét még alig haladta túl (5495/95).” Egy 1932-es bírói döntés szerint a 19 éves életkorban a büntetlen előélet különösebb nyomatékkal nem bír (C.837/932., 5238/932). A fiatalkor nem enyhítő, ha a vádlott a bűncselekmény elkövetésének idejében a húszéves életkorát meghaladta (C.1724/939, 5495/939).¹⁰⁰ Egy 1933-as döntés szerint testi sértésnél a vádlott javára kell mérlegelni a 22 éves életkorral járó hevesebb vérmelegletet, az elhatározások hirtelenségét és meggondolatlanságát (C.1256/933). Ezekből a döntésekből kitűnik, hogy míg a büntetlen előéletnél a bírói gyakorlat már akkoriban is a hosszabb időn keresztül tanúsított törvénytisztelő magatartást értékelte, addig a fiatal felnőtt korban lévő, de a 18. életévét meghaladott személy esetében a jellem kialakulatlanságát, a tapasztalatlanságot vette figyelembe. Ezekből a döntésekből úgy tűnik, hogy a fiatal felnőtt kort a bírói gyakorlatban a 20-22. életévig vették figyelembe és külön enyhítő körülményként kezelték a fiatal felnőtt kort, valamint a büntetlen előéletet, mint enyhítő körülményeket.

Az 1961-es Btk. kommentárja úgy foglalt állást, hogy a fiatalkor törvényi felső határát alig meghaladó életkor nyomatékosan enyhítő, míg az azt meghaladó kor csak enyhítő körülmény. A betöltött 22-23 éves korban jelölték meg azt a felső határ, amelyen túl a fiatal életkor már enyhítőként figyelembe nem vehető.¹⁰¹

A 12. számú Irányelv szerint a büntetlen előélet általában enyhítő körülmény, kivétel ez alól: ha az elkövető fiatalkorú vagy a fiatalkort néhány évvel meghaladott, ún. fiatal felnőtt.¹⁰²

¹⁰⁰ A Jogi Hírlap Döntvénytára, 1936. IX-1939. IX. Büntetőjog IV., Budapest, 1941., 25. oldal

¹⁰¹ A büntető törvénykönyv kommentárja I. kötet, KJK, Budapest, 1968., 339. oldal

¹⁰² Büntető Elvi Határozatok, KJK, Budapest, 1982. 27. oldal

Az 56/2007. BKv. csak annyit rögzít, hogy a fiatalkorú vagy fiatal kort meghaladott személyek esetén a büntetlen előélet nyomatéka lényegében súlytalan. A BKv. kifejezetten két helyen utal a büntetés kiszabása során értékelhető súlyosító és enyhítő körülményekkel kapcsolatban a fiatal felnőtt korra. Az egyik a büntetlen előélet, mint enyhítő körülmény, ahol arra mutat rá, hogy a fiatal felnőtt kor fogalma a fiatalkorúságot néhány évvel meghaladott életkorig tart. A másik helyen pedig annyit rögzít, hogy a fiatal felnőtt kor általában enyhítő körülmény. Ezáltal kívánja elkerülni ugyanannak a körülménynek a kétszeres értékelését, mert vagy a fiatal felnőttkort a 18. életévet meghaladó néhány évig vagy később a büntetlen előéletet lehet enyhítőként értékelni.

A fiatal felnőttkor fogalmát tekintve az 56/2007. BK vélemény alapján csak annyit tudunk, hogy fiatal felnőtt az, aki néhány évvel meghaladta a 18. életévét.

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 5. § c) pontja a fiatal felnőtt elnevezést azonban arra a nagykorú személyre használja, aki még nem töltötte be a 24. életévét. Ennek alapján a Szegedi Ítéltábla 2012/1. számú Büntető Kollégiumi véleményében leszögezte, hogy fiatal felnőtt az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a 18. életévét már betöltötte, de a 24. évet nem. Ezt a Debreceni Ítéltábla is a 3/2012. (V. 24.) BK véleményében elfogadta. A Kúria végül a kialakult ítélkezési gyakorlatra hivatkozva ezt az életkori besorolást a 18-21. életév közé tette (EBH 2015.B.28.) A 29/2015. számú büntető elvi határozat szerint a fiatal felnőtt – 18 és 21 év közötti – életkori kategóriát az ítélkezési gyakorlat alakította ki, amelyet az eset körülményeitől függően enyhítő körülményként értékel. Ennek következtében a fiatal felnőtt életkor határa a 21. életévnél rögzült.

1.3. Az előélet és az életkor összefüggései

A büntetlen vagy büntetett előéletet a bűnösségi körülmények az életkorral összefüggésben is értékelik. Az alapgondolat szerint a hosszabb időn keresztül tanúsított törvénytisztelő magatartás nyomatéka nagyobb, mint a néhány éves múlta visszatekintő becsületes életút, ahogy ezt a fiatal felnőtt kor kategóriájának kialakulásánál is látható. Súlyosító ugyanakkor az, ha a bűnöző életút minél hosszabb és minél inkább a visszaesés, illetve a társadalmi normákat semmibe vevő, züllött életmód felé mutat.

A Csemegi-kódex alapján született büntető bírósági döntésekben is figyelembe vették már az előélet és a kor összefüggését. A hosszú éveken keresztül tanúsított törvénytisztelő élet általában enyhítő körülménynek számított. Egy döntvény szerint enyhítő körülmény, ha a vádlott 58 éves koráig büntetlen előéletű volt (C. 4616/932).¹⁰³ Egy másik döntvény szerint a büntetlen előélet, mint egyetlen enyhítő körülmény annyira azonban nem nyomatékos, hogy a Csemegi-kódex 92. §-ában foglalt kétszeres enyhítésről szóló rendelkezés alkalmazását indokolja (C.3043/938).¹⁰⁴

1882-ben Illés Károly azt írta, hogy a büntetlen előélet „nem tekinthető enyhítő körülménynek; mert valamint a kötelességnek egyszerű teljesítése senkinek érdemül fel nem róható: ép így azon körülmény is, hogy valaki törvénytisztelő életmódot folytatott, a normális állapotot képezi, a mely mindenkinél feltételezendő és megkövetelhető, a nélkül, hogy ezért az illető különös jutalomra vagy elismerésre igényt tarthatna.[...]E szerint helytelen azoknak felfogása, a kik a büntetlen előéletet még ma is az enyhítő körülmények közé sorolják [...]”¹⁰⁵ Ez az álláspont azonban a bírói gyakorlatban nem honosodott meg, mert a büntetlen előélet csak bizonyos feltételek esetén (pl. közhivatalnok esetén) lehet közömbös körülmény vagy súlytalan (lásd. később).

Az 1961-es Btk. kommentárja szerint az alanyi körülmények közül kiemelkedő jelentősége van annak, hogy az elkövető büntetlen vagy büntetett előéletű-e. „A büntetlen előéleten a szocialista értékelés nem csupán egy formális személyi adat regisztrálását érti, hanem ennél többet: jogpolitikai elveinkkel összhangban azt, hogy a bűnelkövető előzően egyébként nem kifogásolható életmódot folytatott. A személyiség egészének a megítélésénél a büntetlen előéletnek akkor van valóban nyomatékosabb súlya, ha az kifogástalan életmóddal párosul. Annál, aki züllött, munkakerülő, csavargó életmódot folytat, családjával nem törődik, rendszeresen leittasodik: a büntetlen előélet aligha bír különösebb jelentőséggel.”¹⁰⁶

¹⁰³ A Jogi Hírlap Döntvénytára, 1930. IX-1933. IX. Büntetőjog II., Budapest, 1934., 21. oldal

¹⁰⁴ A Jogi Hírlap Döntvénytára, 1936. IX-1939. IX. Büntetőjog IV., Budapest, 1941., 5. oldal

¹⁰⁵ Dr. Illés Károly: Magyar büntető-törvénykönyvek magyarázata, I. kötet, Budapest, 1882, Kiadja Zilahy Sámuel, 243. oldal

¹⁰⁶ A büntető törvénykönyv kommentárja I-II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968., 340. oldal

A kor és az előélet összekapcsolása tekintetében Pápai-Tarr Ágnes írta, hogy érdemes lenne felülvizsgálni a fiatal felnőtt kor és a büntetlen előélet együtt alkalmazásának a lehetőségét is. Álláspontja szerint támogatandó lenne, hogy a fiatal felnőtt kor és a büntetlen előélet, mivel más szempontokat értékelnek, ezért együttesen is lehessenek enyhítő körülmények. Ugyanakkor a büntetett előélet ne zárja ki automatikusan a fiatal felnőtt kor enyhítőként történő figyelembe vételét.¹⁰⁷

Álláspontom szerint az együtt alkalmazás azért nem jöhet szóba, mert a büntetlen előélet értékelése és nyomatéka abban nyilvánul meg, ha azt hosszabb időn keresztül tanúsítják. Itt a gyakorlat azt értékeli, hogy valaki törvénytisztelő életmódot folytat huzamosabb időn keresztül. A fiatal felnőttkoránál ez a hosszabb idő nem áll rendelkezésre, ezért a bírói gyakorlat a személyiség kiforratlanságát, az ifjúság ítélőképességének fogyatékoságát, könnyebb befolyásolhatóságot vizsgálja. A két körülmény kiegészíti egymást, együttes alkalmazásuk fogalmilag kizárja egymást.

1.4. Súlyos bűncselekmények és a büntetlen előélet

Az előéletet nemcsak az életkorral vagy az időmúlással együtt értékelik a bűnösségi körülmények, hanem például annak a nyomatékát a bűncselekményfajták is befolyásolhatják, adott esetben közömbösíthetik.

A súlyos bűncselekményeknél már régóta általános elvvé vált, hogy a büntetlen előélet közömbös vagy súlytalan. Az 1961-es Btk.-n alapuló bírói gyakorlat már rögzítette, hogy „[a] büntetlen előélet rendszerint enyhítő körülmény, az ölési cselekményeknél azonban általában nem vehető olyan mértékben figyelembe, mint a kisebb tárgyi súlyú cselekményeknél” (BJD 2912.sz.)

A 12. számú Irányelv szerint is a büntetlen előélet általában enyhítő körülmény (BJD8563., BH 1984/10, stb.). A legsúlyosabb büntettek elkövetése esetén azonban a büntetlen előélet súlytalanná válhat. A 15. számú Irányelv az élet elleni bűncselekmények

¹⁰⁷ Pápai-Tarr Ágnes: Egy büntetékiszabási tényező: a fiatal felnőttkor, Miskolci Jogi Szemle, XIV. évfolyam, 2019. 1. szám 1. kötet 72-78. old.

vonatkozásában hangsúlyozta, hogy a büntetlen előélet súlya és nyomatéka kisebb, mint egyéb bűncselekményeknél – éppen az ilyen cselekmények jelentős tárgyi súlya folytán. Így pl. különös kegyetlenséggel elkövetett emberölésnél a büntetlen előéletnek nincs kiemelkedő jelentősége (BJD 8887). Az erős felindulásban elkövetett emberölés 70 éves vádlottja javára azonban a büntetlen előéletet enyhítő körülményként vették figyelembe (BJD 8898).¹⁰⁸

A hatályos 56/2007. BK vélemény álláspontja szerint a büntetlen előélet súlytalan „a legsúlyosabb büntettek elkövetőinek esetében, amikor a bűnre indító motívumok végletes túlsúlyára lehet következtetni.” Ebben a tekintetben a bírói gyakorlat tehát évtizedeken keresztül változatlan és egyértelmű a terhelt személyiségének megítélése során. Hiszen kézenfekvő, hogy az olyan minősítő körülményekkel elkövetett emberölés, mint az előre kiterveltség, az aljas indok, a különös kegyetlenség, ezek a személyiség olyan mértékű eltorzulására, elveteműtségére és gátlástalanságára utalnak, amely nyilvánvalóan nem fér össze a büntetlen előélet, mint enyhítő körülmény által feltételezett törvénytisztelő életmóddal.

1.5. Hivatás és büntetlen előélet

A Csemegi-kódexen alapuló ítélkezési gyakorlat a büntetlen előélet közömbösségére hívta fel a figyelmet egyes foglalkozások esetén. A tizenkilencedik század utolsó évében már rögzítette a bíróság, hogy „közhivatalnoknál a büntetlen előélet enyhítő körülményként nem mérlegelhető” (5606/1900-B.H.T.III. 273). Harminc évvel később egy másik döntés a papi foglalkozással kapcsolatban mondta ki ugyanezt az elvet: „papnál a büntetlen előélet, mint enyhítő körülmény nem bír nagy nyomatékkal, hiszen a büntetlen előélet követelménye a papi teendők elláthatásának” (C.6238/933). Számos más foglalkozás van, amelynél hasonló a helyzet, így pl. „[ú]jságíróval szemben a büntetlen, sőt feddhetetlen előélet természetes erkölcsi követelmény” (C.3763/938).

A szocializmus idején egy tanácsi vezető vonatkozásában mondta ki a Legfelsőbb

¹⁰⁸ Büntető Elvi határozatok, KJK, Budapest, 1982. 56. oldal

Bíróság, hogy „[a] Megyei Bíróság a terhelt büntetlen előéletét tévesen értékelte enyhítőként. A büntetlen előélet a megválasztásának és beosztásának is előfeltétele volt.” (BJD. 2633. sz.) Már ekkor meghonosodott azon kivétel, hogy a büntetlen előélet enyhítő körülmény lehet a hivatalos személy javára is, ha a bűncselekmény elkövetése nem áll összefüggésben a hivatali állásával. Más kérdés a határozat szerint, hogy a betöltött állást, tisztséget, a társadalmi veszélyesség mértékének a megítélésénél esetleg súlyosító körülményként kell értékelni, mert súlyosító körülmény, hogy fontos tisztséget betöltő személyek vetemedtek a büntett elkövetésére (BJD 375. sz.)

Rendeki Sándor írta 1976-ban, hogy a hivatalos személyek mellett ez az elv érvényesült olyan elkövetőknél is, akiknek foglalkozása, közmegegyeztetése általában a büntetlen előéletet feltételezi (így pl. ügyvéd, ügyvédjelölt vagy jogtanácsos). Véleménye szerint ezért a gyakorlatnak a munkakörök fontossága alapján a magasabb szintű jogszabályokban meghatározott rendelkezések figyelembe vételével kellene olyan fontos állások vagy közmegegyeztetések körét megvonni, amelyek a büntetlen előéletet feltételezik. Semmi nem indokolja a társadalmi munkamegosztásban nem magasabb szintű állásoknál, hogy az állással, a bizalommal való visszaélés súlyosító körülményként értékelése mellett mellőzze a gyakorlat a büntetlen előélet értékelését.¹⁰⁹

Az 56/2007. BK vélemény külön is kiemeli a hivatalos személyeket, akik esetében egyébként a büntetlen előélet előfeltétel szokott lenni. Ezzel összefüggésben rögzíti, hogy a hivatalos személy javára csak akkor értékelhető a büntetlen előélet, ha e minőségével a bűncselekmény nincs összefüggésben. A közszolgálatra, illetve bizonyos foglalkozásokra vonatkozó elvárás a büntetlen előéletet, mint enyhítő körülményt semlegesítő elvként tehát több, mint száz év óta töretlenül érvényesül.

1.6. A korábbi bűncselekmények értékelése

a) Visszaesés

Az előélet szempontjából a korábbi bűncselekmények elkövetését büntető törvénykönyveink

¹⁰⁹ Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976., 205. oldal

a visszaesés (különös visszaesés, többszörös visszaesés) körében minősítő körülményekként a törvény rendelkezéseinél fogva értékelték. Vannak azonban olyan esetek, amikor a bűnisméltés egyes fajtái nem teljesítik a visszaesőként történő minősítéshez szükséges törvényi feltételeket. Ekkor ezek a kriminológiai értelemben vett visszaesői magatartások súlyosító körülményként, esetleg közömbös bűnösségi körülményként jöhetnek szóba.

A Csemegi-kódex alapján hozott döntések között számos esetben merült fel súlyosító körülményként a korábbi bűncselekmények elkövetése, illetve a korábbi büntetések kiszabása. A Csemegi-kódex indokolása szerint” [a] törvényjavaslat nem tartalmaz külön fejezetet a visszaesésről, hanem a különös részben jelöli meg azon és az azokkal rokon büntetteket és vétségeket, melyek, ha oly egyének által követtetnek el, kik e cselekmények egyike miatt már meg voltak büntetve, a rendes büntetés keretén fölül súlyosabb büntetés alá esnek.[...] visszaeső mindenki, a ki büntett, vagy vétség miatt büntetve lévén, ismét büntettet vagy vétséget követett el.”

A visszaesőkre vonatkozó rendelkezéseket tehát régóta tartalmazzák büntető törvénykönyveink. Ezek vonatkozásában is teljesülnie kellett azonban a visszaeséshez szükséges minősítést megalapozó feltételeknek. Azon esetekben azonban, ahol a törvényi feltételek nem állnak fenn, de mégis bűnisméltésről van szó (pl. nem szándékos bűncselekmény miatt történő elítélés, vagy nem végrehajtandó szabadságvesztésre ítélet, illetve öt évnél hosszabb idő eltelt a kitöltés óta) ott bűnösségi körülményként értékelhető ezen feltételek megközelítése. Így pl. az 1939-es egyik döntés szerint a terhelt büntetett előéletének a súlyosító jellege elenyészett, mert az előző büntetés kiállása óta 15 év eltelt (C.4921/939).

Egy másik döntés szerint a terhelt 10 évvel azelőtti büntetése nem enyészett el, így a súlyosító körülmény nyomatéka kisebb lett (C.5866/938.) Egy általánosabban fogalmazó döntés szerint az előző büntetés, amennyiben azóta hosszú idő telt el, vagy ha az enyhébb volt, súlyosítóul nem mérlegelhető (204/939.,4224/939.).¹¹⁰

Az 1961-es Btk-n alapuló 6. számú Irányelv, amely a büntető eljárásban ismételten felelősségre vontak megítéléséről szól, I. részében meghatározta a kriminológiai visszaeső

¹¹⁰ A Jogi Hírlap Döntvénytára, 1936. IX-1939. IX. Büntetőjog IV., Budapest, 1941., 27. oldal

fogalmát. „A kriminológiai értelemben vett visszaeső fogalma magában foglalja azokat a bűnismételőket, akiknél bizonyos következetes, viszonylag kitartóbb jellegű bűnelkövetői magatartás állapítható meg. Ide tartoznak a törvényi rendelkezés szerinti visszaesők, továbbá azok is, akinél e körön kívül az említett kritérium fennáll.,¹¹¹

A súlyosító és enyhítő körülmények egy része részben azokkal az elkövetőkkel foglalkozik, akik kriminológiai értelemben vett visszaesőnek minősülnek, részben pedig a visszaesőkre vonatkozó olyan körülményeket értékel, amelyek a törvényi visszaesők esetében fokozottan súlyosnak tekinthetők (pl. erőszakos, többszörös visszaesés).

b) Visszaesés megállapíthatósága közlekedési bűncselekmények esetén

A visszaesés szempontjából speciális helyzetben vannak a közlekedési bűncselekmények elkövetői, mert korábbi közlekedési magatartásukat is értékelni kell. A Bkv. szerint a közlekedési szabálysértés elkövetése súlyosító, a hosszabb ideig tanúsított kifogástalan közlekedési magatartás pedig enyhítő körülmény lehet. Ittas járművezetés esetén az ittasság súlyos vagy igen súlyos foka súlyosító körülmény.

A hosszabb ideje tanúsított kifogástalan magatartás is árnyalható azonban sok tekintetben. Györe István mutatott rá egy cikkében, hogy közlekedési bűncselekményre és szabálysértésre vonatkozó információ hiányában általában a bírói gyakorlat vélelmezi a kifogástalan közlekedési magatartást, holott mindenki, aki vezet, jól tudja, hogy KRESZ szabályszegés nélkül senki sem közlekedik. A konkrét ügyben ugyanis nem tárulnak fel azok az esetek, amikor a kifogástalan közlekedési magatartást tanúsító elkövető koccanásos balesetet okozott, és a felelősségét elismerve a sértettel megegyezett. Az sem detektálható, hogy valaki rendszeresen fogyaszt alkoholt és így vezet és bár környezetében ez köztudott, de sosem került a rendőrhatalom látókörébe emiatt. Továbbá számos agresszív, gátlástalan járművezető szelíd arcát mutatja a tárgyalóteremben, de onnan kilépve azonnal az „országút oroszlánjává” alakul át. Az ittasság foka tekintetében pedig Györe István rámutatott, hogy a gyakorlat a véralkohol koncentráció ezrelékes mértékének tulajdonít jelentőséget, holott a törvényi tényállás szerint a szeszes italtól befolyásoltságot kell mérvadónak tekinteni. Ettől a gyakorlat nem zárkózik el, adott esetben vizsgálja a befolyásoltság külvilágban megjelenő bizonyítható jegyeit, de

¹¹¹ Büntető Elvi Határozatok, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973., 31. oldal

mégis az ezrelékes meghatározás marad az értékelés és a büntetés kiszabás középpontjában.¹¹²

c) A hátrányos jogkövetkezmények alóli mentesülés

A visszaesés feltételeinek fennállása tekintetben speciális problémát jelent az, ha az elkövető olyan bűnismétlő, aki már mentesült előző elítéléseinek hátrányos jogkövetkezményei alól. Az 1961. évi törvény hatályba lépése előtt a Legfelsőbb Bíróság BK 71. számú kollégiumi állásfoglalása arra az álláspontra helyezkedett, hogy a rehabilitált személy javára nem lehet a büntetlen előéletre, mint enyhítő körülményre hivatkozni. A BK 298. számú állásfoglalás már nem tartotta kizártnak az ilyen személy esetében sem, hogy a büntetlen előéletet enyhítőként figyelembe vegyék. A 1961-es Btk. hatályba lépése után a BK 394. kollégiumi állásfoglalás (BJD 561) kimondta, hogy a büntetett előülethez fűződő hátrányok alól mentesített személy javára a büntetlen előéletet általában enyhítőként kell értékelni.¹¹³

Az 1961. évi V. törvény 78. § (3) bekezdése szerint amennyiben a mentesített személy újabb büntetett követ el, a bíróság *súlyosbító* (sic!) körülményként veheti figyelembe olyan korábbi elítéltetését, amelyre nézve mentesítésben részesült. Az ehhez kapcsolódó 6. számú Irányelv szerint ez a rendelkezés hatékony eszközt biztosít a kriminológiai visszaesőkkel szemben. Az akkori ítélkezési gyakorlat különbséget tett a „büntetlen előéletű” és a „büntetlen előéletűnek tekintendő” megfogalmazás között. A BK 394. állásfoglalás szerint a mentesítés alá eső korábbi elítélésre csak akkor hivatkozhatott a bíróság határozatában, ha azt súlyosító körülményként értékelte. Érvelése szerint ellentmondás lenne ugyanis, ha a bíróság a terheltet büntetlen előéletűnek tekintené, ugyanakkor viszont a rehabilitáció alá eső ítéleteit ismertetné. A BJD 561. érvelése szerint, ha a terhelt a büntetett előülethez fűződő hátrányok alól mentesült, akkor „büntetlen előéletűként” kell megjelölni.¹¹⁴

¹¹² Györe István: Az enyhítő és súlyosító körülmények néhány kérdése a közlekedési bűncselekményeknél, Igazságosság és büntetés kiszabás, Magyar Jog, 1998. 1. szám, 5. oldal

¹¹³ A büntető törvénykönyv kommentárja I-II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968., 342. oldal

¹¹⁴ A büntető törvénykönyv kommentárja I-II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968., 343. oldal

Az 1978. évi IV. törvény 100. § (2) bekezdése már nem rendelkezett arról, hogy súlyosító körülményként értékelhető az elítélés, amely alól a terhelt mentesült, csak azt rögzítette, hogy nem kell számot adnia róla. A 14. számú Irányelv visszaesőnek nem tekintendő bűnismétlőnek tekintette azokat az elkövetőket, akik ismételten bűncselekményt követtek el, de nem esnek a visszaeső törvényi fogalma alá (korábbi szándékos bűncselekmény, végrehajtandó szabadságvesztés és a kitöltéstől eltelt öt év, 137. § 12. pont). A 12. számú Irányelv a kriminológiai értelemben vett visszaesést súlyosító körülménynek tekintette. (A büntetlen előéletű elkövető egy másik bűncselekmény miatt ellene folyamatban lévő eljárás alatt, vagy nem jogerős elítélése után, a felfüggesztés próbaideje alatt vagy a feltételes szabadság tartama alatt követi el a bűncselekményt.)¹¹⁵

Az 56/2007. BK vélemény szerint a büntetlen előélet általában nem enyhítő azok javára, akikkel szemben a korábban a bíróság megrovást vagy próbára bocsátást alkalmazott. Sőt, ha ezeket ugyanolyan vagy hasonló cselekmény miatt alkalmazták, akkor nemcsak, hogy enyhítőként nem vehető figyelembe, hanem egyenesen súlyosító körülmény lehet. A BkV. a joghátrány alóli mentesülés szempontjából rögzíti, hogy ha az elkövetőt korábban jogerősen elítélték, akkor sem lesz büntetlen előéletű, ha már mentesült a hátrányos jogkövetkezmények alól.

A történeti fejlődésből látható, hogy a korábbi büntetés alóli mentesülés némi vargabetűkkel, de oda vezetett, hogy a büntetlen előélet, mint enyhítő körülmény ebben a tekintetben közömbös bűnösségi körülménnyé vált. Nemcsak ilyen esetben válhat súlytalanná a büntetlen előélet a kriminológiai visszaesés fényében, hanem olyankor is, ha a büntetlen személy hosszabb időn keresztül sorozatosan követett el bűncselekményeket csak azokért még nem ítélték el jogerősen.

A BkV. alapján úgy összegezhető, hogy az előéletnek fontos szerepe van akkor is, ha az elkövető büntetlen előéletű és akkor is, ha az elkövető büntetett. A büntetett előéletnek továbbá akkor is van jelentősége, ha az elítélt a büntetett előélettel együtt járó hátrányok alól

¹¹⁵ A büntető törvénykönyv kommentárja I-II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986., 247. oldal

már mentesült. Ha az elkövetőt kisebb tárgyi súlyú bűncselekmény miatt ítélték el, és a büntetés kiállása óta már hosszabb idő eltelt, a korábbi elítélésnek súlyosító körülményként való értékelése általában nem indokolt. Növeli a büntetett előélet súlyosító hatását, ha a korábbi büntetés súlyosabb szabadságvesztés volt, és az előző büntetés kiállításától az újabb bűncselekmény elkövetéséig rövid idő telt el, illetve, ha korábban is azonos vagy hasonló bűncselekmény miatt történt az elítélés. Ha a büntetett előéletű elkövető nem visszaeső, de többször volt büntetve, akkor ez utóbbi tény súlyosító körülmény lehet.

d) A bűnisméltés

A bűnisméltést, mint arról már szó volt, a jogalkotó a visszaesőkre vonatkozó külön rendelkezések formájában általában értékelte. Vannak azonban olyan körülmények, amelyek a büntetés kiszabásánál ezen túlmenően is, mint súlyosító körülmények figyelembe vételre kerülnek. Így például súlyosító körülmény, ha a többszörös (erőszakos) visszaeső egyben különös visszaeső is, és az is, ha az elkövető a visszaesést megalapozó büntetésen kívül is büntetve volt. Fokozott a büntetett előélet nyomatéka, ha a sorozatos elítélésekből, az elkövető életviteléből és az újabb bűnelkövetésből a bűnöző életmódra lehet következtetni. Mivel a visszaesést a szándékos elkövetés alapozza meg, így a gondatlanságból elkövetett bűncselekmény miatt történt korábbi elítélés akkor értékelhető súlyosító körülményként, ha az elkövető újból azonos vagy hasonló cselekményt követett el.

Azon határeseteket is figyelembe veszi a BK vélemény, amelyek nem alapoznak meg visszaesést, de a bűnisméltés körébe vonhatók. Amint láttuk, ezeket a körülményeket már az első szocialista büntető törvénykönyv gyakorlatában is ismerték és alkalmazták. Ilyen esetek, pl. ha az elkövető az ellene folyamatban levő büntetőeljárás hatálya alatt, erről tudva követi el a bűncselekményt, és ebből az előző eljárás eredményétől függetlenül a személyének fokozott veszélyességére lehet következtetni, továbbá a büntetőeljárás hatálya alatt történt bűnelkövetés súlyosító körülmény (lásd korábban).

A BK vélemény szerint súlyosító körülmény, ha az elkövető más ügyben alkalmazott felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatt, a feltételes szabadság ideje alatt vagy a kegyelem véglegessé válása előtt követte el a bűncselekményt, mivel abból a tényből, hogy a többlethátránnyal való fenyegetettség sem tartotta vissza a bűnelkövetéstől, a személyének nagyobb veszélyességére lehet következtetni. Ez nem jelent kétszeres értékelést, mivel a felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásának esetleges elrendelése,

a feltételes szabadság megszüntetése, a kegyelem hatályvesztése nem a bűncselekmény mikénti elkövetéséhez, hanem az ítéletben kiszabott büntetéshez fűződő jogkövetkezmény.

1.7. Magatartási jellemzők értékelése

A személyiség elemzésénél nem pusztán a terheltnek a törvényekhez való viszonyulása, vagyis a törvénytisztelő vagy a bűnöző életmód közötti választása kap jelentőséget, hanem más, az emberi magatartását jellemző körülmény is, így a munkához, más személyekhez, az elkövetett cselekményhez való viszonya is. A súlyosító és enyhítő körülmények ezeket járják körül és adnak szempontokat a bíró számára a büntetés céljának megvalósításához szükséges értékeléshez.

a) Munkához és hivatáshoz való viszony

A törvénytisztelő hozzáállás mellett fontos jellemzést ad egy személy pszichológiai állapotáról az, ahogy a munkájához, illetve a hivatásához viszonyul. Ennek megítélése is változott azonban az idők folyamán.

Az 1961-es Btk. Kommentárja kifejtette, hogy „[a] szocialista társadalomban a munkához való viszony szabja meg az ember megbecsülését és értékét. A munkához való viszonynak a burzsoá bünteteskiszabási gyakorlat nem tulajdonított nem tulajdonított különösebb jelentőséget, kivéve a kifogástalanul végzett állami szolgálatnak. A felszabadulás után a büntetés kiszabásánál mindinkább előtérbe került a munkához való viszony, mint az egyén társadalmi értékelésének az alapja. [...] Egymagában a jól végzett munka nem enyhítő körülmény. [...] Enyhítő körülmény csupán az átlagon felül végzett munka, a kimagasló munkateljesítmény (BJD 391).”¹¹⁶

Ezt az elvet tartalmazta a 12. Irányelv (1986) II./4. e) pontja is és a szocialista ideológiai máz letörlése után az 56/2007. BK vélemény is átvette, így tehát maradt azon elv, miszerint az elkövető tartósan és kiemelkedően végzett munkája enyhítő körülmény, ha abból arra lehet következtetni, hogy vele szemben a büntetés könnyebben célt

¹¹⁶ A büntető törvénykönyv kommentárja, I. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 347. oldal

érhet. A köz javára ellenszolgáltatás nélkül végzett tevékenység vagy szolgáltatás (jótékony célú munkavégzés, alapítvány létesítése, ajándék, adomány stb.) szintén enyhítő körülmény lehet, hiszen ebből kitűnik, hogy a bűncselekményre és a haszonszerzésre irányuló önző, bűnözői magatartás mennyire vert benne gyökeret és képes-e kizárólag saját hasznának szem előtt tartásán túllépni.

Súlyosító körülmény azonban, ha az elkövetőnek a létfenntartást biztosító jövedelme nincs, és munkakerülő, csavargó életmódot folytat, fokozott a veszélye annak, hogy a szükségletét illegális módon, akár bűncselekmény útján elégíti ki, és a személyének a veszélyessége fokozott.

b) Az elkövetőnek a környezetében élő emberekhez való viszonya

1. Függőség, befolyás értékelése

A többi emberhez való viszony kifejeződhet számos körülményben, ebből a bírói gyakorlat kiemelte a függőség és a befolyásoltság elemeit. Ezek például a terhelt felelős pozíciójából eredhetnek, amikor más emberek életének befolyásolását és irányítását bízták rá, de a család gondozásával vagy éppen elhanyagolásával kapcsolatos kérdésekben, sőt más személyeknek bűncselekmény elkövetésére történő ösztönzésével összefüggésben.

A Csemegi-kódexen alapuló bírói gyakorlat szerint „[l]opásnál a fiatalkorú javára mérlegelni kell, hogy ha bűnözése és a bűnözésben való kitartása nagymértékben a felnőttkorú orgazdák rossz befolyására vezethető vissza. (C.735/939).”

A 12. Irányelv rögzítette, hogy „[n]yomatékos súlyosító körülmény a vezetői vagy kifejezetten bizalmi beosztás, amennyiben a beosztás felhasználásával vagy azzal összefüggésben történt a bűncselekmény elkövetése. Vezetői beosztásban levőnek a ténylegesen irányító tevékenységet kifejtőt kell érteni.” Szinte szó szerint így fogalmaz az 56/2007. BK vélemény II/8. pontja is.

Rendeki Sándor a hetvenes évek szocializmusában erről azt írta, hogy „[a] morális presszió lehetősége és hatása társadalmi viszonyaink mellett lényegesen korlátozódott, azonban teljesen megszűntnek nem tekinthetjük, tehát értékelése szükséges.[...] önmagában a vezető és az alárendelt együttes bünelkövetése, ha a beosztás az előbbinél

súlyosít is, nem szükségszerűen enyhít az utóbbinál”.¹¹⁷

Általában enyhébb büntetőjogi megítélés alá esik, ha a személy a bűncselekményét más befolyása alatt követi el. Nemcsak az intézményes vezetői szerep, hanem az informális befolyás is fontos, amikor mások bizalmát élvezzi a terhelt és magatartása befolyással van több személyre is. Így a BKv. szerint büntetést enyhítő hatása van annak, ha valaki más személy ráhatására vagy befolyása alatt követte el a bűncselekményt. Különös nyomatéka lehet akkor, ha katoná az előljárója vagy a feljebbvalója ráhatására vagy parancsára cselekedett. Ugyanakkor, ha a bűncselekményt több személy együttesen követi el, akkor az elkövetők egymás szándékát és önbizalmát kölcsönösen erősíthetik, végre tudnak hajtani olyan cselekményt is, amelyre külön-külön nem lennének képesek, és több elkövetővel szemben védekezni is nehezebb.

A társas elkövetés a bűnelkövetésnek általában veszélyesebb formája, ezért a társtetteségben, a fizikai bűnsegédekkel együtt történő, és - ahol ez nem minősítő körülmény - a csoportos elkövetés általában súlyosító körülmény; különös a nyomatéka az erőszakos bűncselekmények esetében.

2. Családhoz való viszony figyelembe vétele

Az elkövetőnek a családjához való felelős viszonyulását fejezi ki és enyhítő körülménynek számít, ha eltartásra, illetve nevelésre szoruló hozzátartozói vannak, ez azonban nem vehető figyelembe annak javára, aki gondoskodási kötelességét nem teljesíti.

A Csemegi-kódex alapján folytatott bírói gyakorlat is értékelte a családos állapotot. „Csak a többgyermekes családi állapot vehető enyhítőül (C.4615/939).” „Az egy gyermekes családi állapot nem oly terhes, hogy ez a vádlott javára enyhítő körülményül figyelembe vehető (C.2727/933).” „A vádlottnak csak neje van, de gyermekei nincsenek, úgy az ő családi állapota nem oly terhes, hogy az javára enyhítő körülményül volna mérlegelhető (C.362/935).” „Lopásnál nagyobb súlyt lehet tulajdonítani a vádlott töredelmességének és terhes családi állapotának (C.1958/934).”

¹¹⁷ Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976., 234. oldal

Az 1961-es Btk. Kommentárja szerint a családos állapot elsősorban azért enyhítő körülmény, mert az eltartásra szorulóknak száma kihat az elkövető anyagi helyzetére, fokozza a rá nehezedő gondokat és ez kriminogén tényezőt jelent. A családos állapot enyhítő körülményként értékelésénél közrehat az is, hogy ilyen esetben az elkövető elítélése a hozzátartozók nagyobb számát, több kiskorú gyermeket is sújt.¹¹⁸ A családdal szembeni kötelezettség teljesítését szintén értékelni kellett a bíróságnak. „Züllött, italozó, munkakerülő, családjáról nem gondoskodó elkövetőnél azonban a családos állapot enyhítőként nem értékelhető (BJD 369).”

Az 56/2007. BK vélemény végül úgy fogalmazta meg, hogy enyhítő körülmény, ha az elkövetőnek eltartására, illetve nevelésére szoruló hozzátartozói vannak; ezen nemcsak a kiskorú gyermekei értendőek. Ez azonban annak javára, aki gondoskodási kötelezettségét ténylegesen nem teljesíti, enyhítőként nem vehető figyelembe (II/A/4/b.)

3. Az életmód szerepe, különös tekintettel az alkoholizmusra

Az italozó életmód a személyiség instabilitására, egyensúlytalanságára utal, hiszen az ital hatása alatt a felelősségteljes gondolkodás és viselkedés csorbul, számos emberből az agresszivitást hozza elő és a sérelmeket felerősíti. Ezt a körülményt is már a Csemegi-kódex óta általában súlyosítóként értékeli a bíróságok.

Természetesen számos esetben mentő körülményként is hivatkoztak rá az elkövetők. A tizenkilencedik század fordulóján született döntés alapján „[a]z ittasság csak feltételesen és a beszámíthatóság határához közel fekvő magas fokban indokolhatja a Btk. [értsd. Csemegi-kódex] 92. § -ának [értsd. enyhítés] alkalmazását. (6496/1900)”. „Enyhítő körülmény, hogy a vádlott az akaratának szabad elhatározási képességét nagy mértékben korlátozó idült alkoholizmusban szenved. (C.1693/934).”

Az 1961-es Btk. Kommentárja szerint „[a] burzsoá felfogás a büntetés kiszabásánál az ittas állapotot általában enyhítő körülményként értékelte az elkövető javára. A szocialista

¹¹⁸ A büntető törvénykönyv kommentárja, I. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 347. oldal

szemlélet ezzel ellentétes értékelést igényel.”¹¹⁹ Az izgatás tekintetében azonban sajátos megközelítésben az ittas állapotban történő elkövetést inkább enyhítőnek tekintették, de nem az ittasság miatt, hanem azért, mert a részeg ember kijelentései kevésbé alkalmasak az államrend elleni gyűlölet szítására (BJD 651).

Az ittas állapotban történő gátlástalan elkövetést az élet elleni bűncselekményekről szóló 4. számú Irányelv egyértelműen súlyosítóként értékelte (III/3. pont).¹²⁰ A 12. számú Irányelv kiemelte, hogy mind nagyobb számban követnek el bűncselekményeket alkoholos állapotban. Ez szükségessé teszi ennek a körülménynek fokozottabb értékelését: az idézett iránymutatások továbbfejlesztését bármely - nemcsak visszaesők által elkövetett - bűncselekményekre is, különösen az ittas állapotban, motiválatlanul elkövetett cselekményekre (II/A/5).

Az 56/2007. BK vélemény úgy foglalta össze a kiforrott bírói gyakorlatot, hogy súlyosító körülmény, ha az elkövető a bűncselekményt önhibájából eredő ittas vagy bódult állapotban követte el, és ennek az állapotnak szerepe volt a bűncselekmény elkövetésében; különös a nyomatéka a gátlástalanul, a garázda módon végrehajtott - élet, testi épség vagy nemi erkölcs elleni - bűncselekmények esetében. Az iszákos életmód súlyosító körülmény, ha agresszivitással párosul és az együttélési szabályok sorozatos megszegését eredményezi (II/7).

4. Az elkövetett cselekményhez való viszony

4.1. A cselekmény elkövetésében tanúsított elszántság

A bűncselekmény elkövetésénél nemcsak a törvény értékeli eltérően a szándékos vagy a gondatlan elkövetést, hanem ezek a pszichológiai tényezők szóba jönnek az enyhítő és súlyosító körülmények értékelése során is.

¹¹⁹ A büntető törvénykönyv kommentárja, I. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 348. oldal

¹²⁰ Büntető Elvi Határozatok, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973, 26. oldal

A Csemegi-kódex alapján folytatott bírói gyakorlatból idevonatkozó szemelvények: „Emberölés vétségénél a gondatlanság kisebb foka enyhítő körülmény (C.2817/932) Emberölésnél nagy nyomatékkal esik a vádlott terhére az a makacs kitartás, amelyet az előle menekülő sértett feltalálásánál és megközelítésénél kifejtett (C. 4291/931.) Gépkocsivezető gondatlanságánál figyelembe vette a bíróság azt, hogy a gondatlansága folytán előállott helyzetben, az összeütközés elkerülésére mindent megtett és az elkerülésre irányuló igyekezetében az út árkába is került (C.3880/933.), továbbá, hogy a sértett nagyfokú gondatlanságot tanúsított (C.4990/929.). Gépkocsivezető gondatlanságánál súlyosító, hogy a vádlott ittasan, éjjel, viharos időben vállalkozott a gépkocsi vezetésére. (C. 945/938.) Méltánylást érdemel a gondatlanság kisebb foka és az a körülmény, hogy a vádlott fellebbvalói a szabálytalan eljárás alkalmazását túrték. (C.920/937.)”

A 12. számú Irányelv kifejtette, hogy a szándékos elkövetés fogalmát a Btk. (értsd. 1978. évi IV. törvény) határozza meg, különbséget téve az egyenes (dolus directus) és az eshetőleges szándék (dolus eventualis), valamint a gondatlanság vonatkozásában a hanyagság (negligentia) és a tudatos gondatlanság (luxuria) között. A szándékos elkövetés esetén az eshetőleges szándék enyhítőnek számít, míg az egyenes szándék esetében a kitartó jelleg a súlyosító (II/A/8.).

Az 56/2007. BK vélemény hasonló álláspontot foglalt el a szándékos elkövetés esetében. A gondatlan bűnösség tekintetében általában enyhítő körülmény, ha az elkövetőt hanyag gondatlanság terheli; súlyosító körülmény viszont a gondatlanság súlyos foka, mely luxuria esetében akkor állapítható meg, ha nagymértékű volt az elkövető könnyelműsége, amikor bízott az eredmény elmaradásában; negligencia esetében pedig akkor, ha a súlyos következmény lehetősége a feltétlenül elvárható elemi figyelem mellett is észlelhető lett volna. Minden olyan esetben, amikor az eredmény minősítő körülmény, és azt szándékosan és gondatlanul is elő lehet idézni, enyhítő körülmény, ha az eredmény tekintetében csak gondatlanság állapítható meg (II/10).

4.2. A cselekmény utáni magatartás tényezőinek értékelése

Beismerő vallomás

A beismerő vallomás jelentősége miatt fokozott figyelmet kapott az enyhítő és súlyosító

körülmények történeti fejlődése során.

A Csemegi-kódex alapján álló bírói gyakorlatban már lényegében kiforrtak azok a főbb szempontok, amelyeket ma is alkalmazunk: a tények beismerése, a bűnösség elismerése, a megbánás tanúsítása, valamint a tagadás büntetőjogi értékelése tekintetében.

Néhány szemelvény ismételten ebből a korból:

„Az a beismerés töredelmes, őszinte, amely a bűncselekmény felderítéséhez vezet (C. 3697/931.) A nem töredelmes és nem őszinte megbánást tanúsító beismerés enyhítőül figyelembe nem vehető (C.3829). A részleges ténybeli beismerés nem mutat büntudatra, ami nélkül pedig a beismerés nem enyhítő körülmény (C.3829/938.) Gyilkosságnál a vádlott kezdettől fogva, cselekményének minden részlete tekintetében teljes beismerésben volt, beismerése általában, de főleg az előre megfontoltságra nézve értékes adatokat szolgáltatott és amellet töredelmes bűnbánattal is párosult – ennek az egy enyhítő körülménynek olyan nagy nyomatékot lehet tulajdonítani, hogy a Btk. [értsd. Csemegi-kódex] 91. § [a bűncselekményre irányadó legkisebb mérték] alkalmazására elegendő alapot nyújt (C.5006/927.). Nem enyhítő körülmény a helyszínen tetten ért és elfogott vádlott beismerése, mert a vádbeli cselekmény elkövetését eredményesen nem is tagadhata volna el (C.715/935). A cselekmény elkövetésének a tagadása súlyosító körülményként nem mérlegelhető. (74/B.2882/1882)”

Az 1961-es Btk. Kommentárja kifejtette, hogy a szocialista szemlélet szerint a bűnösség el nem ismerése, a terhelt tagadása nem súlyosító körülmény. A megbánás hiánya, a tagadás éppúgy nem súlyosító, mint az, hogy a terhelt „körmönfont ravaszsgal” igyekezett a bíróságot félrevezetni (BJD 370). Enyhítő körülmény, ha a tettes a büntett elkövetését töredelmesen beismeri, az azzal kapcsolatos tényeket feltárja és bűnösségét elismeri.¹²¹

Rendeki Sándor a beismerés enyhítő körülményként történő elismerésének feltételrendszerét elemezve rámutatott a korabeli bírói gyakorlat bizonytalanságára. Egyes döntések a ténybeli beismerést és a bűnösség elismerését követelték meg (pl. BH. 5017, BJD. 2580). Más döntések a feltáró jelleget is hangsúlyozták (BJD 1011).

¹²¹ A büntető törvénykönyv kommentárja, I. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 352. oldal

Földvári József álláspontja szerint a „beismerő vallomás terjedjen ki a cselekmény egészére és foglalja magában a bűnösség elismerését is. Csak e két feltétel fennforgása esetén vélelmezhetjük azt, hogy a beismerés megbánásból ered.”¹²² Rendeki Sándor hasonló álláspontot fejtett ki, mert szerinte a beismerés abban az esetben lehet enyhítő körülmény, ha a) teljes, kiterjed minden lényeges tényre, b) kiterjed a bűnösség elismerésére, és c) az elkövető őszinte megbánására lehet belőle következtetni.¹²³

A 12. számú Irányelv úgy foglalt állást, hogy „[a] tagadás, illetve a bűnösség el nem ismerése az eljárás során: súlyosító körülményként nem értékelhető. A teljes és felderítő jellegű beismerés még a bűnösség részbeni elismerése mellett is enyhítő körülmény. Nyomatékos, ha a bűnösség teljes elismerésére is kiterjed. Tettezés esetén csak a bűnösség elismerésének, illetve a megbánásnak van jelentősége.” (II/A/9.)

A BKv. II/11 pontja szerint a bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomás enyhítő körülmény, és a részbeni beismerés is az lehet. Nagyobb a nyomatéka, ha az felderítő jellegű; ilyen esetben a cselekmény egészére kiterjedő beismerésnek a bűnösség részbeni tagadása mellett is enyhítő hatása van. Tettezés esetén csak a bűnösség elismerésének és a megbánásnak van jelentősége. Mint látható, hogy a bírói gyakorlat végül engedményt tett és a teljes beismeréshez, a bűnösség elismeréséhez, valamint a töredelmes megbánáshoz képest már a tények részbeni elismerése és a bűnösség részbeni tagadása is enyhítő körülmény lehet. A teljes, feltáró jellegű beismerés és a bűnösség teljes elismerése, valamint a megbánás őszintesége a súlyozásnál kerülnek figyelembe vételre.

Egyéb utólagos cselekmények

A Csemegi-kódex idején is értékelték az elkövetőnek a tett után tanúsított magatartását, mert abból számos következtetést vontak le, pl. „rablásnál a kár megtérítése csak akkor mérlegelhető enyhítőként, ha az a bűnvádi eljárás alá került egyén önkéntes elhatározásának a folyamánya; ellenben akkor, ha a kár a nyomozó hatóság eljárása következtében térült meg, annak megtérülését az illetőnek enyhítőül betudni nem lehet (C.5198/931).

¹²² Földvári József: A büntetés tana, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970., 373. oldal

¹²³ Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976., 240. oldal

Kádár Miklós írta, hogy figyelembe kell venni az elkövető magatartását a cselekmény után, mert ennek is befolyása van a büntetés fájára és a büntetés nemére, illetve mértékére. Ide tartoznak mindenekelőtt azok a cselekmények, amelyek az utólagos megbánásra és ezzel az elkövető személyiségének kisebb társadalomra veszélyességére mutatnak (beismerés, önfeljelentés, az okozott kár jóvátétele, stb.)¹²⁴

A Legfelsőbb Bíróság egyes korabeli döntései a komoly öngyilkossági kísérletet is enyhítő körülménynek tekintették.¹²⁵ Földvári József ezzel kapcsolatosan kifejtette, hogy nem az öngyilkossági kísérlet, hanem a megbánás lehet az enyhítő körülmény alapja.¹²⁶

A 4. számú irányelv is kiemelte ezt az anomáliát (BJD 4052). A 12. számú Irányelv ennek ellenére csak annyit rögzített, hogy enyhítő körülmény az elkövetőnek a cselekmény elkövetése utáni öngyilkossági kísérlete (II/A/9). A 15. számú Irányelv szerint az öngyilkossági kísérlet akkor enyhítő körülmény, ha az elkövető komoly megbánását fejezi ki.¹²⁷ Az 56/2007. BK vélemény már ezt a körülményt pontosítva úgy fogalmazta meg, hogy az elkövetőnek a cselekmény megbánását kifejező komoly öngyilkossági kísérlete enyhítő; a cselekmény után tanúsított elvetemült magatartása súlyosító körülmény. (II/11)

Rendeki Sándor írta az önfeljelentésről, hogy nincs jelentősége, ha a bűncselekmény elkövetésénél szemtanúk vannak jelen. Viszont nagy a nyomatéka olyan esetben, ha az elkövetőnek már tartania sem kell a leleplezésétől.¹²⁸

A 12. számú Irányelv már azt rögzítette, hogy enyhítő körülmény az önfeljelentés; nyomatékos, ha ennek folytán vált lehetővé az elkövető és esetleg társai cselekményének vagy személyének a felderítése. (II/A/9).

¹²⁴ Kádár Miklós-Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, KJK, Budapest, 1966, 795. old

¹²⁵ Legfelsőbb Bíróság Bf.I.831/1962., Bf.III.272/1965.,

¹²⁶ Földvári József: A büntetés tana, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970., 375-376. oldal

¹²⁷ Büntető Elvi Határozatok, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1982., 56. oldal

¹²⁸ Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976., 243. oldal

A BK vélemény szerint az elkövető önfeljelentése enyhítő körülmény. Különös a nyomatéka, ha ennek folytán vált lehetővé a bűncselekmény felderítése, vagy azt jelentős mértékben elősegítette. Enyhítő hatású az is, ha az elkövető közreműködött a bűncselekmény felderítésében, és ennek szerepe volt a felderítés eredményességében (II/11).

e) Személyi tulajdonságok

Az elkövető személyiségét jellemzik az olyan körülmények, mint a műveltség, a képzettség, a szellemi állapot és a testi betegség, rokkantság.

A Csemegi-kódex idején is számos olyan határozat született, amelyben az elkövető képzettségét, szellemi állapotát, betegségét figyelembe vették. Példák: „Testi sértésnél súlyosító a vádlottnak rosszra hajlamos volta és hogy magaviseletében töredelmes megbánás nem mutatkozott (C. 2105/937.) Rablásnál a vádlott degenerált és tompult morális érzésű voltának, mint enyhítő körülménynek különösebb jelentőséget nem lehet tulajdonítani, mivel az ilyen alkatú egyének is – kissé csökkent beszámíthatóságuk dacára – ilyen cselekménynek súlyos beszámítás alá eső voltaival tisztában vannak (C. 421/937). Gyilkosságnál enyhítő körülmény az, hogy a vádlott az elmeszakértők szerint degenerált, csekélyebb szellemi értékű, epileptoid alkatú és túlzott reakciókra kész egyéniségű (C. 3192/932).”

A 12. számú Irányelv már összegyűjtötte a fontosabb személyi tulajdonságokat, amelyek bűnösségi körülményként értékelhetők. Eszerint az alacsony műveltség, az iskolázatlanság nem enyhítő körülmény olyan bűncselekmények elkövetőinél (emberölés, testi sértés, lopás, rablás stb.) amely cselekmények súlyát értelmi színvonalától, iskolázottságától függetlenül mindenki beláthatja. Súlyosító körülmény viszont, ha az elkövető műveltségét vagy szakmai képzettségét bűncselekmény véghezvitelére használja fel (II/A/4/c).

Az 56/2007. BK vélemény részletesebben fogalmazott: Az elkövető alacsony műveltsége, iskolázatlansága enyhítő körülmény, kivéve, ha olyan bűncselekményt követett el, amelynek súlyát és tilalmazottságát az értelmi színvonalától és iskolázottságától függetlenül mindenki belátja (emberölés, rablás, testi sértés stb.). Súlyosító körülmény viszont, ha az elkövető a felkészültségét vagy szakmai képzettségét

bűncselekmény véghezvitelére használja fel. A beszámítási képesség korlátozottsága enyhítő körülmény akkor is, ha a Btk. 17. § (2) bekezdésének alkalmazására nincs alap. Az a körülmény, hogy az elkövető elmeműködésének valamely sajátossága a bűncselekmény elkövetését megkönnyíthette, a büntetés kiszabásánál általában enyhítő körülmény lehet.

Már az 1961-es Btk. Kommentárja is utal arra, hogy a büntetés elviselését nehezítő körülményeket akkor is enyhítőként kell értékelni, ha azok a bűncselekmény elkövetésével semmiféle összefüggésben nincsenek. Az ilyen személyes körülmények (betegség, rokkantság) nem azért enyhítők, mert kapcsolatban állnak a bűncselekmény elkövetésével, hanem azért, mert az ilyen személy nehezebben viseli el az ugyanolyan tartamú szabadságvesztést, mint a teljesen munkaképes egyén. Az ugyanolyan hosszú tartamú büntetés reá nézve tehát súlyosabb, mintha testi hibája vagy betegsége nem volna (BJD 379). A büntetés elviselését nehezítő körülmények természetesen akkor is figyelembe jönnek, ha azok a bűncselekmény elkövetése után állottak elő.¹²⁹

Az 56/2007. BKv. a bírói gyakorlat összegzésével rögzítette, hogy az elkövető betegsége, jelentős mérvű rokkantsága vagy egyéb olyan körülmény, amely a büntetés elviselését megnehezíti, enyhítő hatású, és akkor is értékelendő, ha a bűncselekmény elkövetése után állott elő.

2. A büntetést befolyásoló tárgyi körülmények

Földvári József írta, hogy „[a] büntetés kiszabásánál figyelembe vehető *objektív* enyhítő vagy súlyosító körülmények körét tehát ki kell tágítanunk és nemcsak az elkövetett cselekménnyel összefüggésben álló körülményeket kell ide vonnunk, hanem az elkövető személyéhez kapcsolódó körülmények kivételével minden olyan körülményt, amely egy bűnelkövetéssel oly módon hozható kapcsolatba, hogy annak alapján a büntetés céljai vonatkozásában valamilyen következtetés vonható le.”¹³⁰

¹²⁹ A büntető törvénykönyv kommentárja, I. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 353-354. oldal

¹³⁰ Földvári József: A büntetés tana, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970., 267. oldal

A büntetés befolyásoló tárgyi körülmények többségében az elkövetett bűncselekmény olyan jellemzőit értékelik, amelyeket a törvényi rendelkezéseken túlmenően figyelembe kell venni ahhoz, hogy a bíróság arányos és a cselekmény társadalomra veszélyességéhez igazodó büntetést szabjon ki (pl. kísérlet, elkövetési mód, eszköz, tárgyi súly). Természetesen vannak olyan körülmények is, amelyek alanyi színezetűek, de ebben a körben kerülnek értékelésre (pl. társas elkövetés, sértetthez való viszony), mert inkább a bűncselekményt jellemzik, mint az elkövető személyiségét.

2.1. A bűncselekmény tárgyi súlya

A bűncselekmény tárgyi súlya, társadalomra veszélyessége, valamint a cselekmény súlya fogalmakat a bírói gyakorlat többé kevésbe szinonimaként használja, bár a jogirodalom szerint ezek a fogalmak nem mindig fedik egymást.

A bűncselekmény tárgyi súlya alatt a bírósági gyakorlat a bűncselekmény társadalomra veszélyességének fokát érti - mutatott rá Földvári József. Vannak azonban olyan megfogalmazások is, amelyek arra utalnak, mintha a tárgyi súly és a társadalomra veszélyesség két különböző fogalom lenne. A 12. számú Irányelv (I/3/f. pont) például úgy fogalmaz az általános elvek között, hogy bizonyos körülmények „a cselekmény tárgyi súlyát, főként annak társadalomra veszélyességét befolyásolhatja”.¹³¹

Rendeki Sándor álláspontja szerint a tárgyi súly értékelésénél az adott tényállásbeli keretek között a sértett vagy veszélyeztetett érdek jelentősége kerül értékelésre. Ettől meg kell különböztetni a cselekmény súlyát, amely alatt nemcsak a tárgyi súlyt szoktuk érteni, hanem a tárgyi súly és alanyi körülmények együttes jelentőségét.¹³²

Az 1961-es Btk. Kommentárja ezt a fogalmi bizonytalanságot úgy hidalja át, hogy rögzíti: a bűnösségi körülmények vizsgálatakor „az elkövetett büntett tárgyi súlya, a sértett vagy veszélyeztetett érdek jelentősége kerül értékelésre. Ez jelenti egyben a büntett társadalomra veszélyességének kisebb vagy nagyobb fokát is. [...] A cselekmény kisebb vagy nagyobb tárgyi súlyát a tárgyi és alanyi körülmények egybevetése alapján kell megállapítani. Nem elég azonban általában utalni a cselekmény nagy vagy nagyobb

¹³¹ Földvári József: A büntetés tana, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970., 237. oldal

¹³² Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976., 77. oldal

súlyára, hanem ezt közelebről is meg kell határozni, rámutatva azokra a konkrét tényezőkre, amelyek ezt megalapozzák. Bizonyos bűntettek önmagukban nagy tárgyi súlyúak (összeesküvés, emberölés, rablás és más súlyos bűntettek), így ezeket külön kiemelni szükségtelen.”¹³³

A 12. számú Irányelv ugyan megemlíti a bűncselekmény tárgyi súlyát a bevezető általános elvek között, de nem ad olyan konkrét eligazítást, mint az 56/2007. BK vélemény (III/3). Ez utóbbi szerint a bűncselekmény tárgyi súlyát nagymértékben a cselekmény káros következményei határozzák meg, ezért azokat a büntetés kiszabásánál mindig figyelembe kell venni.

A káros következmény lehet pénzben kifejezhető kár, hátrány, gyógytartammal jellemezhető sérülés; ezek nagyságát mennyiségileg is meg lehet határozni. Van olyan káros következmény, amely nem mérhető, pl. a nemi erkölcs elleni bűncselekményeknél a pszichikai következmények; és jelentkezhethet az veszély formájában, valamely hátrányos helyzet bekövetkezésének közvetlen lehetőségében. Ezek nagyságát mennyiségileg nem lehet ugyan meghatározni, de az általában megállapítható, hogy enyhe, közepes vagy súlyos fokúak. Ha a sérelemnek vagy veszélynek az adott minősítésen belül fokozatai lehetnek - pl. súlyos testi sértésnél a gyógytartamnak -, az átlagost lényegesen meghaladó sérelem vagy veszély általában súlyosító, az átlagosnál lényegesen kisebb, általában enyhítő körülmény. Ha a minősítés függ az értékhatártól, enyhítő körülmény, ha a kár, az érték vagy a vagyoni hátrány az alsó határ, súlyosító, ha a felső határ közelében van. Az elkövető terhére értékelendő, ha a cselekmény alapesetnek minősül ugyan, de közel áll valamely minősített esethez.

2.2. Egység, többség, halmazat, kísérlet

1. A Csemegi-kódex fektette le az alapjait az egység és a bűnhalmazat szabályainak, így nem meglepő, hogy dogmatikai szempontból nagyon kevés eltérés van a mai és száz évvel ezelőtti tárgyi bűnösségi körülmények között, amelyeket a bírói gyakorlat értékelt.

¹³³ A büntető törvénykönyv kommentárja, I. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 331. oldal

Néhány szemelvény a Csemegi-kódexen alapuló bírói gyakorlatból:

„Csalásnál súlyosítóként kell mérlegelni azt, hogy a tettes cselekményét hónapokon át folytatólagosan követte el (C.3876). Erőszakos nemi közöszlésnél súlyosítóként kell mérlegelni a cselekmény folytatólagosságát (C.3178/935). Nagyobb súly tulajdonítható nagyszámú magánokirat-hamisítás elkövetésénél, ha azokat a vádlott egy cél érdekében s rövid időközökben, mintegy folytatólagosan (azonban különböző sértettek kárára – ami kizárja a folytatólagos egység megállapítását) követte el (4616/932). Csalásnál súlyosító a többszörös halmazat (756/936). Súlyosító körülmény a többszörös halmazat (5120/934).”

Az 1961-es Btk. Kommentárja kifejtette, hogy a természetes egységnél súlyosabb büntetés alkalmazásának alapjául kell, hogy szolgáljon a folytatólagosság. Ebből ugyanis az elkövető makacs kitartására, társadalomra veszélyességének nagyobb fokára lehet következtetni. A folytatólagosság annál nagyobb nyomattal súlyosít, minél hosszabb időn át és minél több esetben valósította meg az elkövető egyes részcselekményeit. A bűnhalmazat egymagában azonban nem súlyosító körülmény, csak a kettőnél több büntett halmazata súlyosító, nyomattékosan súlyosító pedig a nagyszámú büntett halmazata.¹³⁴

A 12. számú Irányelv és az 56/2007. BK vélemény töretlenül rögzítette azt a gyakorlatot, hogy a folytatólagos elkövetés súlyosító követelmény és a kettőnél több halmazat is.

2. A bűncselekmény megvalósulási szakaszainak szempontjából a kísérlet különös jelentőséggel bírt a tárgyalta jogtörténeti időszakban. Büntető törvénykönyveink – még a Code Napoleonból örökölt parifikáció elve alapján – a kísérletre is a befejezett bűncselekmény büntetési tételét rendelték alkalmazni. Így fokozott jelentősége van annak, hogy a bűnösségi körülmények keretében a kísérlet fokozatai értékelést kaphassanak a büntetéskiszabás során.

¹³⁴ A büntető törvénykönyv kommentárja, I. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 334-335. oldal

A Csemegi-kódex indokolása már részletesen tárgyalja a kísérlet fogalmát és fajtáit, mint jogtörténetünk egyik kimunkált intézményét. „Arra nézve soha sem forgott fenn hazánkban kétely, hogy nemcsak a bevégzett büntett hanem annak kísérlete is büntetendő. Már Szent István király decretuma II. könyvének 51-dik fejezetében, ugy szintén Kálmán király decr. II. könyvének 6-dik fejezetében büntetési sanctiót találunk a bevégzett büntettre, valamint a kísérletre is [...] „Si quis contra Regis salutem aut dignitatem quolibet modo conspiraverit, aut conspirare aliquid tentaverit.” Szent István királynak ezen törvénye csaknem szóról-szóra egybehangzó Kálmán király II. decr. 6-dik fejezetének 1-ső §-sával. [...] A kísérletnek három foka van: a) a bevégzett kísérlet - „conatus delicti perfectus,; b) a legközelebbi - vagy közeli kísérlet - „conatus delicti proximus, vagy delictum attentatum”; c) a távoli kísérlet - „conatus reinotus seu delictum attentatum”¹³⁵

Rendeki Sándor írja, hogy a kísérlet enyhébb megítélésének alapja a bekövetkezett sérelem vagy veszély kisebb foka. Ebből következik, hogy a cselekmény kísérleti szakban maradása általában enyhítőként kerülhet értékelésre. Igen lényeges körülmény, hogy a cselekmény távol maradt-e a befejezéstől vagy pedig az elkövető mindent megtett, hogy a cselekményét végrehajtsa, és az eredmény merőben rajta kívül álló okból maradt el. Számottevő enyhítő körülmény csak az, ha a kísérleti cselekmény távol maradt a befejezéstől (lásd. 4. számú Irányelv).¹³⁶

A 12. számú Irányelv (II/B/1. pont) és az 56/2007. BK vélemény (III/1. pont) szinte szó szerint ugyanazt az álláspontot rögzíti, amely szerint enyhítő körülmény, ha a cselekmény kísérleti szakban maradt. A nyomatéka annál nagyobb, minél távolabb van a cselekmény a befejezettségtől, illetve a cselekmény következményei a befejezettséghez megkívánt eredménytől. Az eredményt el nem érő sérelem, pl. emberölés kísérleténél a tényleges sérülés nem súlyosító, de csökkentheti a kísérlet enyhítő hatását. A bűnhalmazatban levő kísérlet enyhítő hatása elenyészhet, ha a halmazatban levő cselekmények jelentősebb része befejezett. Ha az elkövető mindent megtett a

¹³⁵ Az 1878. évi V. törvénycikk indokolása, IV. fejezet: A kísérlet

¹³⁶ Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976., 103. oldal

bűncselekmény befejezettsége érdekében, és a következmények is súlyosak, a kísérlet, mint enyhítő körülmény súlytalanná válhat.

2.3 Egyéb tárgyi körülmények

A tárgyi oldalon számos más körülmény is szóba jöhet még, így a bűncselekmény elkövetésének módja, eszköze, elszaporodottsága, eredménye, alkalmosság, társas elkövetése, korrupciós jellege, az okozott kár figyelembe vétele és még sorolhatnánk a különböző mérlegelhető körülményeket. Mivel nagyon sok körülmény figyelembe vétele lehetséges, így e tanulmány kereteit meghaladja azok elemzése. Még egy körülményre azonban ki kell térni: a sértett szerepére. Ebben a körben lényegében három kategória különíthető el: a sértett személyi tulajdonságai, sértett és a terhelt közötti kapcsolat, a sértett közrehatása és utólagos magatartása.

A 12. Irányelv úgy fogalmaz, hogy „[a] sértett személyét és szerepét a bűncselekmény elkövetésénél behatóbban kell - mind enyhítő, mind súlyosító irányban - figyelembe venni, mégpedig nemcsak az élet és testi épség elleni bűncselekményeknél.” (II/B/3)¹³⁷

Rendeki Sándor¹³⁸ és Földvári József¹³⁹ elemzései figyelembe vételével ebben a körben lényegében a következő tényezőket kell kiemelnünk.

a) A sértett sebezhetősége, kora, egészségi állapota, személyi minősége

A sértett védekezésre képtelen, öntudatlan, alvó, ittas állapota, idős volta, magatehetetlen vagy kiszolgáltatott állapota, amennyiben ez nem került értékelésre minősítő körülményként vagy tényállási elemként, a bűnösségi körülmények között általában súlyosítónak számít. Ez már a Csemegi-kódex idején és a szocialista büntetőjog idején is így volt. Példa erre egy élet elleni cselekménynél a lényegében magatehetetlen vagy védekezésre képtelen állapot kihasználása, amikor a terhelt két 80 éven felüli aggkorú

¹³⁷ Büntető Elvi Határozatok, KJK, Budapest, 1982, 32. oldal

¹³⁸ Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976., 118-127. oldal

¹³⁹ Földvári József: A büntetés tana, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970., 237. oldal

emberrel szemben követte el bűncselekményét, akik közül az egyik féllábú rokkant volt (BJD 1031.), vagy az életkori skála másik végét tekintve egy 10 éves és egy 3 éves gyermek sérelmére követett el brutális cselekményt (BH1973/4.) Az 56/2007. BKv szerint – az Irányelvvel lényegében egyezően - súlyosító körülmény, ha a sértett védtelen, idős, beteg, védekezésre képtelen vagy oltalomra szoruló személy, terhes nő, amennyiben e körülmények valamelyike nem eredményez súlyosabb minősítést (III/4).

b) A sértett kapcsolata a terhelttel

A sértett és a terhelt közötti rokoni, hozzátartozói kapcsolat a vagyon elleni bűncselekményeknél általában enyhítőnek számít, kivéve, ha az eset körülményei ezt kizárják, pl. az italozó fiú szülei csekély nyugdíját lopja el. Az egyéb bűncselekményeknél, főleg az erőszakos, élet és testi épség elleni bűncselekményeknél ez a körülményt súlyosítóként veszik figyelembe (BJD 2912).

A másik tipikus viszony a hivatali helyzettel visszaélés, az alárendelt sérelmére elkövetés, a feljebbvaló sérelmére elkövetés, a gondozása vagy egyéb különleges kötelezettségek megszegése, stb.

c) A sértett közrehatása és utólagos magatartása

A sértett felróható közrehatása enyhítő körülmény. Ilyenként értékelhető a részéről tanúsított durva, erőszakos, kihívó vagy súlyosan sértő viselkedés, a jogtalan eljárás; a közlekedési bűncselekményeknél a sértett együtt ható okot jelentő szabályszegése; a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekményeknél a könnyelmű, kihívó magatartása. A sértett megbocsátását enyhítőként lehet értékelni, különösen akkor, ha annak folytán a bűncselekmény miatt megromlott viszonyok helyreálltak.

A Kúria példálózó jellegű felsorolásából következik, hogy a sértett közreható magatartása elsősorban az élet és testi épség elleni, a hivatali, a közlekedési, valamint a szexuális bűncselekmények körében jellemző. A közreható magatartás fakadhat a sértett szándékos, vagy gondatlan magatartásából is, ugyanakkor annak jogellenessége nem feltétele a sértetti közrehatás megállapíthatóságának. Így pl. ha a sértettet annak provokatív magatartása miatt bántalmazza a rendőr, akkor a bántalmazás hivatalos eljárásban büntette esetében a sértetti közrehatás annak ellenére értékelendő a büntetés kiszabása során, hogy a provokatív fellépés önmagában nem bűncselekmény. A közlekedési bűncselekmények körében elsősorban a sértett gondatlanságból elkövetett szabályszegő

magatartása, illetőleg ittassága minősülhet közreható tevékenységnek. A sértett szabályszegése jellemzően „sebesség-túllépésből” fakad. Az ilyen esetekre ugyanakkor a Kúria 2209/2010. sz. büntető elvi határozata leszögezi, hogy a sebességtúllépés „megtévesztő” jellege megítélésakor nem lehet kizárólag annak mértékét figyelembe venni, hanem a sebességtúllépésnek az adott közlekedési helyzetben betöltött szerepe a döntő.¹⁴⁰

3. Következtetések

Az ítélethozatal egyik leghangsúlyosabb eleme a büntetés kiszabása, és azzal együtt a szankcionálás alapjául szolgáló szempontok meghatározása. A bírótól különös felkészültséget kíván meg e terület valamennyi aspektusának ismerete, és nem kevésbé annak helyes alkalmazása. A fogódzók – amint azt az értekezés jelen fejezete is mutatja – sokrétűek, és köztük eligazodni nem mindig egyszerű.

Tényként kezelhetjük, hogy a történeti fejlődés során időről-időre megjelent a törekvés olyan, legalább példálózó jellegű felsorolást tartalmazó jogszabályi rendelkezés megalkotására, amely zsinórmértékül szolgálna a bíróságok számára a büntetés kiszabása során figyelembe vehető körülményekhez. Ennek ellenére ilyen jogszabályi előírás a mai napig nem született. Nincs tehát egy egységes lista, amely a büntetéskiszabás szempontjából releváns körülményeket a bíróságok számára egyértelműen meghatározná.

Egységes szempontrendszer hiányában a legteljesebb mértékben egyetértek azzal a megközelítéssel, hogy a bíróság minden olyan körülményt relevánsnak tekint, amely az adott ügyben felmerül és ezáltal értékelhetővé válik. Ebből következően álláspontom szerint nem létezik a büntetéskiszabási körülmények jogirodalomban megjelent azon csoportja, amely az ún. „közömbös körülményeket” foglalná magába. Ilyen közömbös körülmények a büntetés kiszabása körében megítélésem szerint nem léteznek. A bíróság kötelessége ugyanis nem más, mint a konkrét ügy körülményeinek teljeskörű feltárása, és az így feltárt

¹⁴⁰ Bérces Viktor: A sértett magatartásának büntetőjogi relevanciájáról: bejegyzés, közreható, utólagos hozzájárulás, Büntetőjogi Szemle, 2017. 2. szám 47. oldal

körülmények teljes körének az értékelése.

IV. NEMZETKÖZI KÖVETELMÉNYEK A BÜNTETÉSKISZABÁSBAN

1. Az Európa Tanács büntetéskiszabással kapcsolatos előírásai

Az 1990-es évek elején megfogalmazódott meg a gondolata annak, hogy Európa államaiban olyan általános büntetéskiszabási tételeket lenne szükséges lefektetni, amelyek lehetővé teszik a bíróságok együttműködésével egy, a bírák ítélkezési szabadságát is figyelembe vevő, de állandó büntetéskiszabási politika kialakítását. Pápai-Tarr Ágnes szerint az egységes európai szintű büntetéskiszabás előírása kissé utópisztikusnak tűnik, főleg akkor, ha tudjuk, hogy egy-egy országon belül is a különböző földrajzi régiókban lényegesen eltérő büntetéskiszabási gyakorlatok léteznek. Egy egységes európai büntetéskiszabási módszer megvalósítása pedig azért sem tűnik egyszerűnek, mert az európai államok jelentős eltéréseket mutatnak a terminológiájában, a szankciórendszerükben, a szankciók meghatározásában és szigorában, illetve a bűnözési struktúrájukban és dinamikájában is. Ami az egyik állam büntetőpolitikájának égető fontosságú és megoldásra váró kérdése, az nem feltétlenül jelent egy másik államban komoly problémát. A büntetőpolitika és a büntetőjog alakulása nagymértékben függ az adott állam jogtörténeti hagyományaitól, büntetőjogi kultúrájától és az aktuális célkitűzésektől. Általános elvek és szempontok meghatározása azonban kétségtelenül iránytűként szolgálhat az államoknak ebben az igen összetett kérdésben. Ennek jegyében született meg az R(92)17. számú Miniszteri Bizottsági Ajánlás a büntetéskiszabás egyöntetűségére.¹⁴¹

Az Ajánlás megfogalmazza azokat az általános elveket és elvárásokat, amelyekre az adott államnak figyelemmel kell lennie a büntetéskiszabás szabályozása és gyakorlása során, így pl. a büntetéskiszabási elvek nyilvánossága, azok prioritásainak meghatározása, a bűncselekmény és a büntetés arányossága, a szükségtelen szigor elkerülése, az időszakos felülvizsgálat, a korszerű és humánus büntetőpolitika kialakítása, a megkülönböztetés tilalmának érvényesítése, a büntetéskiszabás vonatkozásában a késlekedés elkerülése.¹⁴²

Az Ajánlás a büntetéskiszabáshoz módszertani támpontokat is adott. A büntetési maximumokat és ahol vannak, a minimumokat felül kell vizsgálni úgy, hogy azok olyan

¹⁴¹ Pápai-Tarr Ágnes: Gondolatok a büntetéskiszabás néhány elmélet és gyakorlati kérdéséről, Pro Futuro 2017/1. szám 18. oldal

¹⁴² R(92)17. sz. Ajánlás Függelék, A. Büntetéskiszabási megfontolások 1-9.

összefüggő rendszert alkossanak, amely tükrözi a különböző fajta bűncselekmények egymáshoz viszonyított súlyosságát. Az egyes bűncselekményekre megengedett büntetési határok ne legyenek olyan tágak, amelyek a bíróságnak alig nyújtanak tájékoztatást a tett viszonylagos súlyossága felől. Az államok tehát vegyék fontolóra egyazon fajta bűncselekményen belül is a súlyosság mértékéhez igazodó fokozatok létesítését, de a büntetési minimumok - ha vannak - ne akadályozzák meg a bíróságot az egyedi eset sajátos körülményeinek a beszámításában. Ahol ez az alkotmánnyal és a jogrendszer hagyományaival összeegyeztethető, fontolóra vehetők olyan megoldások is, mint „Büntetéskiszabási tájékoztatók” és „Kiindulópontok” megfogalmazása a jogalkalmazók felé. Az Ajánlás szerint a büntetéskiszabási iránymutatásokat vagy törvényhozási úton, vagy felsőbb bírósági határozatként, vagy akár független bizottság által, továbbá miniszteri körlevélként vagy ügyészségi irányelvként lehetne bevezetni. A „Büntetéskiszabási tájékoztatók” megadják azt a tartományt, amelyen belül kell egy bűncselekmény különböző - különféle enyhítő vagy súlyosító körülmények lététől vagy hiányától függő változataira kiszabandó büntetésnek lennie, de meghagyják a bíróságnak az ettől való eltérés lehetőségét. A „Kiindulópontok” rögzítik, hogy egy bűncselekmény különféle változataira mi az általában kiszabandó büntetés, amelytől azonban a bíróság a súlyosító vagy enyhítő körülmények hatására akár felfelé, akár lefele eltérhet. Hangsúlyozott elv, hogy a szabadságelvonás csak végső megoldás lehet.¹⁴³

Az Ajánlás ezekhez a követelményekhez társította a súlyosító és enyhítő körülmények rendszerét. Eszerint azok a tényezők, amelyek a büntetés súlyosítása vagy enyhítése terén számításba jönnek, kell, hogy kapcsolódjanak a büntetéskiszabás kinyilvánított vezérlő megfontolásaihoz. A fontosabb súlyosító és enyhítő tényezőket törvényben vagy a joggyakorlatban kell tisztázni. Ahol lehetséges, törvényben vagy a joggyakorlatban meg kell kísérelni azoknak a tényezőknek a meghatározását is, amelyek bizonyos bűncselekményeknél nem vehetők figyelembe. A büntetéskiszabás ténybeli alapjait mindig kétségen felül bizonyítani kell. Ha a bíróság egy olyan tényt kíván súlyosítóként figyelembe venni, amely a bűncselekményeknek nem fogalmi eleme, ezt csak akkor teheti, ha észszerű kétséget kizáró módon bizonyították; s mielőtt a bíróság elvet valamely javasolt enyhítő

¹⁴³ R(92)17. sz. Ajánlás Függelék, B. Büntetések rendszere

tényezőt, a vádlottnak lehetőséget kell adnia a vitatott tény bizonyítására és meg kell győződnie arról, hogy az nem létezik.¹⁴⁴

2. Az Emberi Jogok Európai Egyezményéből levezethető követelmények

Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában 1950. november 4-én kelt Egyezmény (a továbbiakban: EJEE) 6. Cikke tartalmazza a tisztességes eljáráshoz való jogot. Eszerint „[m]indenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. Az ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni [...]”

Az EJEE 6. Cikkének pontos elnevezése „right to a fair trial”, vagyis egy tisztességes „tárgyaláshoz” való jog, amely értelemszerűen a büntető- és a polgári eljárásnak csupán egy szakasza. Ez az eltérés azonban azért rekedt meg végül a fordítási kérdés szintjén, mert a tisztességes eljáráshoz való jog hazai alkotmányos tartalmával összevetve lényegi és érdemi eltérés nem található. Inkább úgy fogalmaznék, hogy szerkezetileg ugyan eltérő módon, de ugyanazok az elvek jelennek meg mindkét jogi instrumentumban. Az Alkotmánybíróság ugyan több részlem tartalma tekintetében rögzített bizonyos, kisebb eltéréseket vagy éppen bővebb tartalommal látta el azokat, ezek különbözőségeik összességükben sem mérvadóak. Tekintettel azonban arra, hogy az Alkotmánybíróság gyakorlata egy további fejezet tárgya, erre az összehasonlításra itt nem térek ki, hanem csak az EJEE 6. cikkében foglalt komplex elvrendszer azon részét tekintem át, amely szorosan kapcsolódik dolgozatom témájához.

Az EJEE 6. Cikke mind a büntetőeljárásra, mind pedig a polgári eljárásra egyaránt vonatkozik. Ha azonban áttekintjük a 6. Cikkben foglalt elveket, láthatjuk, hogy elsősorban büntetőjogi alapelveket tartalmaz. Tekintettel arra, hogy az emberi jogok védelme alapvetően a történelmi szabadságjogokból nőtt ki, így az EJEE erőteljesebben koncentrálna az ún. első generációs emberi jogokra, vagyis az emberi élet, a szabadság, a magánélet, stb. megóvására és ebből következően jelen cikkben is a büntetőeljárásra.

¹⁴⁴ R(92)17. sz. Ajánlás Függelék C. Súlyosító és enyhítő tényezők

A 6. Cikkben szinte minden szónak jelentősége van, mert valamennyi egy-egy alapvető elvre utal. Az első mondat egyrészt a bíróságok létrehozásának és a jogrendszerben elfoglalt helyének a legfontosabb garanciáit tartalmazza: A bíróságokat 1) törvénynek kell létrehoznia olyan garanciákkal ellátva, hogy 2) függetlenek és 3) pártatlanok lehessenek. Másrészt az eljárásnak, amelyben a bírák ítélezési tevékenységet folytatnak 4) tisztességesnek, 5) nyilvánosnak kell lennie és 6) észszerű időn belül be kell fejeződnie. Az ítéletet 7) nyilvánosan kell kihirdetni és csak ebben a bekezdésben foglalt okokból szabad a nyilvánosságot korlátozni (pl. közrendi, magánéleti ok). Az EJEE 6. cikk 2. pontja az ártatlanság vélelmét rögzíti, míg a 3. pontja a védelemhez való részjogosítványait bontja ki: 1) a vád közlésének módja, 2) a védekezés feltételeinek biztosítása, 3) a védőhöz való jog, 4) az indítványtétel, kérdésfeltevés joga, 5) az anyanyelv használatának joga.

Az EJEE 6. cikke által felölelt részjogosítványok köréből a továbbiakban azokat vizsgálom, amelyekhez kapcsolódó esetjogában az EJEB a büntetékiszabással összefüggő követelményt fogalmazott meg.

1. Az indokolt bírói döntéshez való jog

A büntetékiszabás egyik fontos eleme, hogy a bíróság világosan rögzítse indokait az ítéletben. Az indokolt bírói döntéshez való jog az eljárás tisztességességét alapvetően befolyásolja. E jog pontos tartalmát az EJEB az elmúlt évtizedek során számos döntésében kimunkálta, széleskörű gyakorlatából kiolvasható.

Az EJEB szerint a bírói döntésekkel szemben valamennyi demokratikus jogállamban elvárható az objektivitás és az átláthatóság. Ezek a követelmények azt a célt szolgálják, hogy egyfelől elejét vegyék az önkényes hatósági és bírósági döntéshozatalnak, másrésztől erősítsék a bírósági döntéshozatalba vetett közbizalmat és a bírói döntések tekintélyét.¹⁴⁵

Az EJEB következetes gyakorlata szerint a tisztességes eljárás elvéhez tartozik az a követelmény, hogy a bíróságok a döntéseik alapjául szolgáló indokokat kellő részletességgel

¹⁴⁵ Taxquet kontra Belgium, 926/05.; 2010. november 16.; § 90.; legutóbb megerősítve: Shala kontra Norvégia, 15620/09.; 2012. július 10.; § 29.

mutassák be¹⁴⁶. Az eljáró bíróság az ügy lényegi részeit a szükséges alapossgal vizsgálja meg, és erről a vizsgálatáról a határozatának indokolásában is adjon számot¹⁴⁷.

Az EJEB olvasatában az adott bírói döntés természete, és az alapul fekvő egyedi ügy körülményei határozzák meg, hogy milyen terjedelmű és mélységű indokolás elégíti ki az indokolási kötelezettség egyezményi követelményét. Ebből következően az indokolt bírói döntéshez fűződő jog megsértését kizárólag az alapul fekvő egyedi ügy összes körülményeinek vizsgálatát követően lehet megítélni¹⁴⁸.

Éppen ezért elképzelhető, hogy valamely részletkérdésre vonatkozó indokolás teljes elmaradása nem, míg egy lényegesebb kérdésre vonatkozó hiányos indokolás viszont az EJEE 6. Cikkében biztosított jog megsértését idézi elő. Az EJEB az indokolások fogyatékoságának foka tekintetében kijelölte azt a határvonalat, amely elválasztja az EJEE-nek megfelelően indokolt határozatokat az EJEE-t sértő hiányos vagy fogyatékos indokolást tartalmazó határozatoktól. Ennek során az EJEB elvi éllel szögezte le, hogy az indokolt hatósági döntéshez való jog semmiképpen sem jelentheti azt, hogy az ügyben eljáró bíróságot a felek valamennyi érvelése tekintetében részletes indokolási kötelezettség terhelné¹⁴⁹. Az EJEB álláspontja szerint nem felel meg az EJEE 6. Cikkében foglalt elvárásnak, ha a felülbírálati bírói fórum az alsóbb fokú bíróságnak az ügy lényegi kérdései

¹⁴⁶ Suominen kontra Finnország, 37801/97.; 2003. július 1.; § 34.; legutóbb megerősítve: Vojtechová kontra Szlovákia, 59102/08.; 2012. szeptember 25.; § 35.

¹⁴⁷ Hiro Balani kontra Spanyolország, 18064/91.; 1994. december 9.; § 27.; Ruiz Torija kontra Spanyolország, 18390/91.; 1994. december 9.; § 29.; García Ruiz kontra Spanyolország, 30544/96.; 1999. január 21.; § 26.; Hirvisaari kontra Finnország, 49684/99.; 2001. december 25.; § 30.; legutóbb megerősítve: Sholokhov kontra Örményország és Moldova, 40358/05.; 2012. július 31.; § 67.

¹⁴⁸ Tatishvili kontra Oroszország, 1509/02.; 2007. február 22.; § 58.; Gradinar kontra Moldova, 7170/02.; 2008. április 8.; § 107.; legutóbb megerősítve: Sholokhov kontra Örményország és Moldova, 40358/05.; 2012. július 31.; § 67.

¹⁴⁹ Hiro Balani kontra Spanyolország, 18064/91.; 1994. december 9.; § 27.; Ruiz Torija kontra Spanyolország, 18390/91.; 1994. december 9.; § 29.; García Ruiz kontra Spanyolország, 30544/96.; 1999. január 21.; § 26.; Hirvisaari kontra Finnország, 49684/99.; 2001. december 25.; § 30.; legutóbb megerősítve: Sholokhov kontra Örményország és Moldova, 40358/05.; 2012. július 31.; § 67.

tekintetében kifejtett érveit további vizsgálat és a vizsgálat indokainak előadása nélkül hagyja helyben¹⁵⁰.

Az EJEB gyakorlata megköveteli azonban azt is, hogy az indokolás ne legyen automatikus és sablonos¹⁵¹. Mindez azt jelenti, hogy nemcsak a tényeket, az azt alátámasztó bizonyítékokat, valamint a jogszabályokat kell megjelölni az ítélet indokolásában, de az okfejtésnek logikusnak, érthetőnek és kellően részletesnek is kell lennie. Az indokolás mélysége és részletessége alól is van azonban kivétel, például a fellebbezés elutasításáról hozott bírósági határozat indokolása esetén az EJEB elfogadja azt, hogy a fellebbviteli bíróság egyszerűen csak jóváhagyja az alsóbb fokú bíróság határozatának az indokait¹⁵². Ennek nyilvánvaló oka, hogy a fellebbviteli bíróságnak nem szükséges megismételnie az alsóbb fokú bíróság részletes indokait, ha nem kíván azokon változtatni és egyetért velük.

Az EJEB az indokolási kötelezettség teljesítésének vizsgálatakor figyelemmel van arra is, hogy az indokolás hiánya vagy fogyatékosága valamely fél írásban megfogalmazott, világosan és pontosan körülírt kérdését érinti-e.¹⁵³

Az EJEJ jogvédelmi rendszerében a bírói döntéseknek a tisztességes eljárás által megkövetelt indokolása iránti igény egyfelől szoros összefüggésben áll a jogorvoslathoz fűződő joggal, ugyanis e jog hatékony gyakorlására kizárólag a bíróság döntését alátámasztó indokok ismeretében nyílik valódi lehetőség.¹⁵⁴ Másfelől szoros összefüggés mutatkozik az indokolási kötelezettség teljesítése, és a tisztességes eljáráshoz fűződő jogból fakadó azon alkotmányos igény között, hogy az eljárásban szereplő fél meghallgatást nyerhessen, azaz kérelmét a bíróság megvizsgálja.¹⁵⁵ Ennek oka az, hogy kizárólag a kellő alaposággal

¹⁵⁰ (Helle v. Finnország, 20772/92.; 1997. december 19.; § 60.; Karakasis v. Görögország, 38194/97.; 2000. október 17.; § 27.; Boldea v. Románia, 19997/02.; 2007. február 15.; § 30.; Tacquet v. Belgium, 926/05.; 2010. november 16.; § 91.; legutóbb megerősítve: Vojtechová v. Szlovákia, 59102/08.; 2012. szeptember 25., § 35.).

¹⁵¹ Moreira Ferreira kontra Portugália (2. sz.) [GC], (19867/12), 2017. július 11, 84. pont}.

¹⁵² Stepanyan kontra Örményország, [GC], (45081/04), 2009. október 27., 35. pont}.

¹⁵³ Hiro Balani kontra Spanyolország, 18064/91; 1994. december 9; § 28.; Ruiz Torija kontra Spanyolország, 18390/91; 1994. december 9; § 30., legutóbb megerősítve Ilyadi kontra Oroszország, 6642/05; 2011. május 5.; § 44.

¹⁵⁴ Baucher kontra Franciaország, 53640/00.; 2007. július 24., §§ 47–51.)

¹⁵⁵ Shala v. Norvégia, 15620/09.; 2012. július 10., § 29.

indokolt bírói határozatból tűnhet ki, hogy az ügyet eldöntő bíróság ténylegesen figyelembe vette-e a felek által előterjesztett bizonyítékokat és érveket.

2. Az ésszerű időn belüli eljárás és a büntetés kiszabás sajátos összefüggése

Ha a büntetés kiszabás és a büntető eljárás hossza közötti összefüggést említik egy büntetőjogásznak, akkor szinte bizonyos, hogy elsőre az jut eszébe, hogy az időmúlás enyhítő körülményként vehető figyelembe, amikor a büntetés mértékét megállapítja a bíróság. Az időmúlás túlzott mértéke senkinek sem érdeke, sem a vádnak, sem pedig a védelemnek, hiszen egyrészt a bizonyítékok elenyésznek, a tanúk emlékezete megkopik, az eljárás anyagait többször át kell tekinteni, a bűnügyi költségek növekednek., másrészt pedig a büntető eljárással együtt járó tehertétel, a terheltre háruló korlátozások, az idegi és erkölcsi nyomás sokkal tovább fennáll, mint az indokolt lenne. Nem véletlen, hogy az EJEK olyan nagy fontosságot tulajdonít ennek a kérdésnek. Különbséget kell azonban tennünk az eljárás elhúzódása és a szimpla időmúlás között.

A tisztességes eljárás ezen fontos elemét az EJEK is kibontotta esetjogában. Az időmúlás enyhítő körülmény, míg az eljárás-elhúzódás fogalma nem egyszerűen az eltelt időre koncentrál, hanem a bíróság és hatóság felelősségére, mert nekik a feladatuk, hogy hatékonyan, aktívan és gördülékenyen vigyék előre az eljárást. A két fogalom között azért kell különbséget tenni, mert az elhúzódó eljárás megállapítása esetén az EJEK igazságos elégtételt (just satisfaction) állapít meg az érintett kérelmezőnek, vagyis az emberi jogi sérelem áldozatának. Az ún. áldozati minőség az EJEK 31. Cikk 3/b. pontja alapján előfeltétele a kérelem elfogadhatóságának. Ha viszont a hazai jogtól kompenzációt kap a terhelt-kérelmező például úgy, hogy a büntetés kiszabása során a bíróság rögzíti az eljárás hosszadalmasságát, továbbá azt, hogy ezért a bíróság vagy hatóság a felelős, és megjelöli az ítélet indokolásában a büntetés mértékének csökkentését erre a körülményre tekintettel, akkor a sérelem kompenzációt nyert és az áldozati minőség megszűnt.

Az EJEK szerint az eljárás elhúzódásának a megítélése az eset konkrét körülményeinek a fényében és átfogó jelleggel történhet. Önmagában az eljárás hosszú időtartama még nem jelenti azt, hogy az eljárás elhúzódott és a bíróságok egyezmény sértést követtek el. Az EJEK 6. cikk. 1. bekezdése megköveteli, hogy az eljárás jó ütemben haladjon előre, de az EJEK szerint ez nem mehet a megfelelő szintű igazságszolgáltatási tevékenység biztosításának a rovására. A tagállamok feladata az említett két alapvető szempont közötti megfelelő

egyensúly megtalálása¹⁵⁶. Az EJEB az eljárás abszolút időtartamát is vizsgálja, mert előfordulhat olyan eset, hogy az eljárás bizonyos szakaszai megfelelő tempóban haladnak, de annak egésze mégis túllépte az észszerű időtartamot.¹⁵⁷

Az EJEB a 10 év időtartamot megközelítő vagy azt meghaladó büntetőeljárásokat olyan hosszúnak tekinti, amelyek egyértelműen megsértik az EJEE 6. cikk 1. bekezdésében foglalt „észszerű idő” követelményét¹⁵⁸, amelyek miatt az EJEB jogsérelmet állapított meg. Az EJEB a büntetőeljárás észszerű időtartamának megítélésekor további szempontokat is figyelembe vesz, így elsősorban az ügy bonyolultságát, továbbá a kérelmező és az érintett állami, illetve bírói szervek magatartását.¹⁵⁹ Az ügy bonyolultságát támaszthatják alá olyan körülmények, mint pl. a vádpontok, a vádlottak vagy a tanúk nagy száma.¹⁶⁰ Az ügy bonyolultsága esetén az abszolút időtartamában hosszúnak tűnő büntetőeljárás sem sérti az „észszerű idő” követelményét¹⁶¹. Az EJEB szerint a kérelmező magatartásának megítélésekor figyelemmel kell lenni arra, hogy az EJEE 6. cikke nem követeli meg tőle az igazságszolgáltatási szervekkel történő együttműködést. Az sem róható fel neki, hogyha minden rendelkezésére álló jogorvoslatot igénybe vesz. Mindazonáltal a kérelmező is tanúsíthat olyan perelhúzó magatartást, amely az eljárás észszerű időn belül történő lefolytatása szempontjából nem róható a hatóságok terhére.¹⁶² Az EJEB szerint a kérelmezőnek kell felróni, ha az iratokból nyilvánvalóan kitűnik, hogy az eljárást

¹⁵⁶ Gankin és mások kontra Oroszország, (2430/06, 1454/08, 11670/10, 12938/12), 2016. május 31., 26. pont

¹⁵⁷ Legutóbb pl. O'Neill és Lauchlan kontra Egyesült Királyság, (41516/10, 75702/13), 2016. június 28., 95. pont, Moreno Carmona kontra Spanyolország, (26178/04), 2009. június 9., 63. pont

¹⁵⁸ Legutóbb pl. a Csák kontra Magyarország ügyben 13 év 9 hónap [(25749/10), 2015. október 15., 11. pont], az Udvardy kontra Magyarország ügyben 8 év 3 hónap [(66177/11), 2015. október 1., 11. pont], a Szabó János Dániel kontra Magyarország ügyben 7 év 4 hónap [(30361/12), 2015. február 17., 8. pont], a Balázs és mások kontra Magyarország ügyben 9 év volt a figyelembe 2017. 4. szám 127 vehető időtartam hossza [(27970/12), 2015. február 17., 9. pont]

¹⁵⁹ Magyar László kontra Magyarország, (73593/10), 2014. május 20., 64. pont

¹⁶⁰ C. P. és társai kontra Franciaország, (36009/97), 2000. augusztus 1., 30. pont

¹⁶¹ Lakos kontra Magyarország, (51751/99), 2003. március 11-i elfogadhatósági határozat

¹⁶² Süveges kontra Magyarország, (50255/12), 2016. január 5., 124. pont

késleltette.¹⁶³ A kérelmező a saját szökéséből eredő eljáráselhúzódásra sem alapozhat – ellenkező bizonyításig – sikeres igényt.¹⁶⁴

A kérelmezőnek ki kell merítenie a rendelkezésre álló hazai jogorvoslatokat, kivéve azokat, amelyek nem hatékonyak. Az EJEB a magyar ügyek tekintetében rögzítette, hogy az eljárás elhúzódása miatt benyújtható kifogást (Be. 262/A. §, 262/B. §) nem tekinti olyan hatékony jogorvoslatnak, amelyet a kérelmezőnek ki kell merítenie.¹⁶⁵ Az EJEB álláspontja szerint az EJE 6. cikkének 1. bekezdése a tagállamokra azt a kötelezettséget rója, hogy az igazságszolgáltatási rendszerüket olyan módon szervezzék meg, amely a bíróságaik számára lehetővé teszi az „észszerű idő” követelményének történő megfelelést.¹⁶⁶ A komoly ügyhátraléokra és annak felszámolására tett erőfeszítésekre hivatkozás nem mentesíti a tagállamot az eljárás elhúzódásával kapcsolatos egyezményesértés megállapítása alól.¹⁶⁷

3. A büntetés kiszabás szempontjai az Európai Unió jogalkotásában

A büntetés kiszabás egységesítésének igénye az Európai Unió tevékenységi körében is tetten érhető. Általános jellegű dokumentumnak tekinthető az egységesítésről szóló EU Tanácsi Zöld Könyv a büntetőjogi szankciók közelítéséről, kölcsönös elismeréséről és végrehajtásáról az Európai Unióban¹⁶⁸.

A Zöld Könyv értelmében a büntetőjogi felelősség súlyosító körülményei lehetnek általánosak vagy konkrétak. Az egyes tagállamok megengedik a bíróságoknak, hogy súlyosító körülmények fennállása esetén szigorúbb büntetést hozzanak, míg mások nem engedik, hogy a szokásos maximumot túllépjék. Az enyhítő körülményeket illetően az

¹⁶³ I. A. kontra Franciaország, (28213/95), 1998. szeptember 23., 121. pont

¹⁶⁴ Vayic kontra Törökország, (18078/02), 2006. június 20., 44. pont, Czimbalek kontra Magyarország, (23123/07), 2013. szeptember 23., 18. és 19. pontok

¹⁶⁵ Barta és Drajkó. (35729/12), 2013. december 17., 26. pontok

¹⁶⁶ Grujovic kontra Szerbia, (25381/12), 2015. július 21., 65–66. pontok

¹⁶⁷ Szabó Béla kontra Magyarország, (37470/06), 2008. december 9., 12. pont, (37470/06), 2008. december 9., 12. pont

¹⁶⁸ Green paper on the approximation, mutual recognition and enforcement of criminal sanctions in the European Union /* COM/2004/0334 final */ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52004DC0334>

összes tagállam büntetőjogi rendszere lehetővé teszi a bíróságok számára, hogy a törvény által előírt enyhítő vagy felmentő körülmények alapján mérsékeljék egy adott bűncselekmény törvényi büntetését. De azokban a rendszerekben, ahol nincs minimális büntetés, például Franciaországban, az enyhítő körülmények előírása általában véve haszontalan. A súlyosító körülmények esetén, egyes tagállamok jogrendszerei előírják az enyhítő körülmények általános felsorolását - Spanyolország erre példa - míg mások nem írnak elő listázást, és a bíróság egyedileg mérlegeli azokat a tényeket, amelyek enyhítőnek tekinthetők - például Belgiumban.

Az EU irányelvei inkább az egyes bűncselekmények tekintetében határoznak meg speciális büntetéskiszabási követelményeket. Az EU Tanács először az Euró Hamisításáról Szóló Kerethatározatában élt a büntetések meghatározásának lehetőségével, és előírta, hogy a kerettényállásban megjelölt cselekmények büntetési tételének felső értéke el kell, hogy érje a 8 év szabadságvesztést. Ma az EU büntetőpolitikájának egyik központi eleme a büntetési tételek harmonizálása, melyet egyedi irányelvek meghozatalával igyekeznek elősegíteni (Lásd. pl. az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló 2011/36/EU irányelv, a gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről, valamint a 2004/68/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló 2011/92/EU irányelv, az információs rendszerek elleni támadásokról és a 2005/222/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról 2013/40/EU irányelv, az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről 2017/1371 irányelv).

Az irányelvekben megjelölt értékek a büntetési tételek felső határának a minimumát határozzák meg, amely azt jelenti, hogy a tagállami büntetőjog lehet ennél szigorúbb, de enyhébb biztosan nem. Kétségtelen azonban, hogy a büntetési tételek harmonizációján túl továbbra is a tagállami bíróságok döntenek el, hogy a rendelkezésre álló tételkereten belül, az ügy egyedi sajátosságaihoz igazodva, konkrétan milyen büntetést szabnak ki. Ehhez is tartalmazznak az irányelvek útmutatást annyiban, hogy egyes enyhítő vagy súlyosító körülmények meghatározására tesznek javaslatot. Az uniós jogközelítésnek nem a szankciók szigorítása az elsődleges célja, hanem az, hogy a különböző tagállami szankciós rendszerek különbözőségeit csökkentse, megakadályozva ezzel a forum shopping lehetőségét is. A

büntetési tételek felső határára vonatkozó minimumszabályok természetesen a büntetéskiszabást befolyásolják.¹⁶⁹

A büntetőjogi büntetés kiszabásának kérdéseivel viszonylag kevés előzetes kérdést vizsgáló luxemburgi döntés foglalkozik. Többnyire a bel- és igazságügyi együttműködéshez, annak egyes kérdéseire (pl. elfogatóparancs, letartóztatás) kapcsolódnak az ilyen típusú döntések, és az Alapjogi Charta vagy a már említett kerethatározatok, irányelvek értelmezését végzik. Például a Gianluca Moro ügyben kimondta a Curia, hogy a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló, 2012. május 22-i 2012/13/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv 6. cikkének (4) bekezdését és az Európai Unió Alapjogi Chartájának 48. cikkét úgy kell értelmezni, hogy azokkal nem ellentétes az a nemzeti szabályozás, amelynek értelmében a vádlott a büntetőeljárás szóbeli szakaszában a vádemelés alapját képező tényállás megváltozása esetén kérheti a vádalku nyomán kiszabott büntetés alkalmazását, nem kérheti azonban azt a vádemelés alapját képező tényállás jogi minősítésének módosítása esetén.¹⁷⁰

4. Kitekintés a külföldi büntetéskiszabási gyakorlatra

Önmagában már a kontinentális jogrendszerekben kialakított büntetéskiszabási szabályozás és gyakorlat is jelentős eltéréseket tartalmaz, de az igazi törésvonal a fejlett országokban az angolszász és a kontinentális büntetéskiszabási gondolkodásmód között érhető tetten.

A német büntetőjog a büntetési keretből indult ki és a bíró mérlegeli, hogy a terhelt által elkövetett cselekményre kiszabott konkrét büntetés a törvényi büntetési tétel alsó vagy felső határához, vagy éppen a középértékhez képest hová essen. Ebben a mérlegelésben van segítségére a súlyosító és az enyhítő körülmények köre, amelyeket részben a törvény tartalmaz, így pl. az elkövetési motívum, az elkövetés módja, a tett következménye, az elkövető előélete, életkörülményei, a cselekményét követő magatartása, különösen az áldozat sérelmének kompenzációja. Ezen körülményeknek nincs rögzített súlyozása, mert a bíró szabadon értékeli, hogy azokat milyen mértékben veszi figyelembe. Természetesen az

¹⁶⁹ Pápai-Tarr Ágnes: Gondolatok a büntetéskiszabás néhány elmélet és gyakorlati kérdéséről, Pro Futuro 2017/1. szám 19-20. oldal

¹⁷⁰ C-646/17. sz. Curia ügy

ítélet indokolásában részletes magyarázatát kell adnia annak, hogy milyen körülményt és milyen súllyal vett figyelembe.¹⁷¹

A spanyol büntetés-kiszabási jogszabályok és a gyakorlat is hasonló elveket követ. A büntetési kereteket a büntető törvénykönyv tartalmazza és a bíró kizárólag ezen keretek között, lefelé vagy felfelé térítheti el a konkrét büntetést a törvény által listázott súlyosító és enyhítő körülmények alapján. Vannak azonban olyan körülmények is, amelyek nem bízzák a bíró megítélésére az enyhítést, hanem azt kötelezővé teszik, például ha cselekmény a törvényben foglalt módon megbocsátást nyert. A spanyol jogrendszerben a szabadságvesztés keretei a napoktól kezdve az évekig terjedhetnek, de a felső határ nem lépheti át a negyven évet.¹⁷²

A kontinentális jogrendszerből vett két példával jól szembeállítható ugyanakkor az angol és az amerikai büntetés-kiszabási rendszer, amely szintén törekszik az egységesítésre, de eltérő megoldást követ. A common law ítélkezés természete folytán az egyes súlyosító és enyhítő körülmények meghatározása sokáig nem volt egységes. Ezeknek a jogrendszereknek azon alapvető dilemmával kellett megbirkózniuk, hogy ha a bíróságok túlságosan széles mérlegelési jogkört kapnak, akkor az egyenlőtlen és sokszor kiszámíthatatlan ítélkezéshez vezet, ha pedig megvonják tőlük a mérlegelést, akkor ez az út az igazságtalanságba torkollik. A megoldást tehát a kettő között van, vagyis szükséges egyes iránymutatások bevezetése a büntetés-kiszabásban. Ez a törekvés látszik az angol és az amerikai, vagyis az angolszász ítélkezés gyakorlatában.

Angliában és Walesben előbb 1998-ban, aztán 2003-ban állítottak fel bizottságokat a büntetés-kiszabás egységesítése érdekében. Végül 2010 áprilisában hozták létre a ma is működő angliai és walesi büntetés-kiszabási tanácsot (Sentencing Council), hogy elősegítse az átláthatóságot és az ítélkezési folyamatok következetességét az igazságszolgáltatás függetlenségének fenntartása mellett. A Tanács elsődleges feladata az ítélethozatalra vonatkozó iránymutatások kiadása, amelyeket a bíróságoknak be kell tartaniuk, hacsak nem az igazságosság indokolja, hogy attól eltérjenek.

¹⁷¹ Kevin Jon Heller-Markus D. Dubber (szerk): *The handbook of comparative criminal law*, Stanford University Press, 2011, 276. old.

¹⁷² Kevin Jon Heller-Markus D. Dubber (szerk) i.m. 516. old.

A Büntetés-kiszabási Tanács független állami szerv. A Tanács feladata a büntetési irányelvek kidolgozása és használatuk figyelemmel kísérése, valamint az iránymutatások ítélezésre gyakorolt hatásának az értékelése. Véleményezi az ítélethozatalra vonatkozó politikai és jogalkotási javaslatok hatását, és gondoskodik arról, hogy a közvéleményt mindezekről tájékoztassák, valamint a bírácoknak a bírói gyakorlattal kapcsolatos információk rendelkezésre álljanak. Vizsgálja az ítéleteknek az áldozatokra gyakorolt hatását, figyelemmel kíséri az iránymutatások alkalmazását. A Tanácsba az igazságügyi miniszterrel egyetértésében a lordkancellár nevez ki 14 tagot.¹⁷³

A bírácoknak büntetési irányelvek állnak rendelkezésre a jelentősebb bűncselekmények többségére, valamint a Korona Bíróság által elbírált számos bűncselekményre vonatkozóan. A Tanács átfogó iránymutatásokat is készít az általános büntetési kérdésekről és elvekről, például a gyermekek és a fiatalok büntetéséről. Ahol nem létezik bűncselekmény-specifikus büntetési irányelv, a bíróságok az Általános irányelvre hivatkoznak, amely átfogó elveket tartalmaz. Az Általános irányelv a bűncselekményekre vonatkozó irányelvekkel együtt alkalmazható minden olyan esetben, ahol egyes tényezők nem szerepelnek, és átfogó útmutatásra van szükség.¹⁷⁴

Az Egyesült Államokban hasonló intézményi és elvi megoldások alakultak ki. A büntetés-kiszabási bizottság (US Sentencing Commission) az igazságszolgáltatás független ügynöksége, amelyet az 1984-es büntetési reformról szóló törvény részeként hoztak létre, hogy csökkentse az egyes szövetségi államokban tapasztalható ítélezési különbségeket, és elősegítse az ítéletek átláthatóságát és arányosságát. A bizottság tagjait, a biztosokat az elnök jelöli, és a szenátus megerősíti. A legfőbb ügyész vagy a legfőbb ügyész megbízottja, valamint a feltételes szabadlábra helyezéssel foglalkozó bizottság elnöke hivatalból, a bizottság nem szavazó tagjaként szolgál. A bizottság információkat gyűjt, elemez és terjeszt a szövetségi ítélezési gyakorlatról, emellett folyamatosan kidolgozza és módosítja az igazságszolgáltatásra vonatkozó büntetési irányelveket, és segíti a többi hatalmi ágat a hatékony és eredményes bűnügyi politika kidolgozásában.

¹⁷³ <https://www.sentencingcouncil.org.uk/>

¹⁷⁴ <https://www.sentencingcouncil.org.uk/sentencing-and-the-council/about-sentencing-guidelines/>

Az USA-ban történelmileg az elítélt elkövetők büntetésének kétféle módja alakult ki. A határozatlan büntetési gyakorlat több évtizeden át uralkodott, azt azonban az 1970-es évek végén és a nyolcvanas évek elején számos állam és a szövetségi kormány is megkérdőjelezte. A bűnöző „gyógyítását” valló elmélet vélt kudarca az 1970-es évek közepén, a növekvő bűnözési ráta iránti aggodalommal párosulva oda vezetett, hogy számos tagállam kezdeményezte a bünteteskiszabási irányelvek szövetségi szinten történő kidolgozását. Az 1984-es büntetési reformról szóló törvény átalakította a szövetségi büntetési rendszert azáltal, hogy (1) elvetette a rehabilitációt, mint a büntetés egyik célját; (2) létrehozta az Egyesült Államok bünteteskiszabási bizottságát és a megbízta a büntetési irányelvek kidolgozásával; (3) bevezette a határozott keretek közötti ítélezést; és (4) engedélyezte a másodfokú felülvizsgálatot.

Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának az Egyesült Államok kontra Booker ügyben¹⁷⁵ rögzített véleményei azonban átalakították az így kidolgozott szövetségi ítélezést azzal, hogy visszaadták a bírának azt a mérlegelési jogkört, amelyet a kongresszus a törvénnyel elvett, amikor kötelező büntetési irányelveket vezetett be. Az első véleményben a Legfelsőbb Bíróság úgy ítélte meg, hogy a kötelező büntetési irányelvek megsértették a kérelmezőknek a hatodik alkotmánymódosításon alapuló, az esküdtszék általi tárgyaláshoz való jogát azzal, hogy a bírának hatáskört adtak olyan tények rögzítésére, amelyek következtében túlléphettek az esküdtszék által támogatott büntetés felső határát. A második véleményben a Legfelsőbb Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy ezen alkotmányos hiányosság orvosolható, ha az iránymutatásokat inkább tanácsadó jellegűnek, mint kötelezőnek tekintik. A Legfelsőbb Bíróság ezáltal a szövetségi bírák számára lényegében mérlegelési jogkört biztosított az elkövetők elítélésében, mivel nem követelte meg tőlük az irányelvek kötelező betartását. Az irányelvek tehát azért nem kötelezőek, mert olyan ítéletet eredményezhetnek, amely alapjául szolgáló tények észszerű kétséget kizáróan nem bizonyítottak az esküdtszék számára. A bírának azonban figyelembe kell venniük az irányelveket a terhelt büntetésének a meghatározásakor. Amikor a bíró úgy dönt, hogy eltér az iránymutatásoktól, meg kell magyaráznia, hogy milyen tényezők indokolják az emelt vagy a csökkentett büntetést. Erre azért is szükség van, mert a Fellebbviteli Bíróság az iránymutatások megfelelő alkalmazása szempontjából is felülvizsgálja a büntetést.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Egyesült Államok kontra Booker, 543 US 20 (2005)

¹⁷⁶ Rita kontra Egyesült Államok, 127 S.Ct. 2456 (2007)

Az amerikai dogmatikában a büntetési irányelvek lehetnek vélelmezettek (presumptive), törvényileg előírtak (statutory), tanácsadó jellegűek (advisory) vagy önkéntesek (voluntary). Ezek közül a ki kell emelni a vélelmezett büntetési irányelveket, amelyek szövetségi szinten érvényben voltak a Legfelsőbb Bíróság Booker-ügyben hozott ítéletének idején. A vélelmezett büntetési irányelvek kötelezőek voltak és a bűncselekmény súlyosságán, valamint a vádlott bűnügyi előzményein alapultak. Ezzel szemben a tanácsadói vagy önkéntes büntetési irányelveket a bíróságok csak hivatkozásként használják. A Booker-ítélet lényegében ilyen tanácsadó jellegűvé minősítette a szövetségi ítélkezési irányelveket.

2004-től 23 állam és a Kolumbuszi Kerület (District of Columbia) is vélelmezett, törvényi vagy önkéntes, illetve tanácsadó büntetési irányelveket vezetett be. Ez nem hatott jól az egységes ítélkezésre, mert pl. egyes államokban csak vélelmezett büntetési irányelvek lehetnek, amelyek csak bizonyos bűncselekményekre alkalmazhatók.¹⁷⁷

A büntetéskiszabás alapvető módszertana az, hogy az irányelvekben szereplő elvek alapján egy mátrix jellegű büntetési táblázatot állítottak össze. A legtöbb szövetségi bűncselekményt a 43 „bűncselekményi szint” egyikébe sorolják. Az elkövetőt pedig a hat előéleti kategória egyikébe helyezik a korábbi bűncselekményei és bűnözői múltja alapján. Az a pont, ahol a bűncselekmény szintje és a bűnügyi előélet kategóriája keresztezi egymást, megadja a szabadságvesztés javasolt mértékének kereteit, sávját. A rugalmasság érdekében az egyes javasolt büntetési mértékek felső határa hat hónappal vagy 25 százalékkal meghaladható.

A büntetéskiszabás egységesítésére vonatkozó törekvések mind az egyes államokon belül, mind pedig az államok közötti integrációs szervezetekben tapasztalhatók, amely természetes és helyes folyamat. Ezek a törekvések Európában az ET ajánlásokban, az EU irányelvekben és a kerethatározatokban nyilvánulnak meg.

Az egyes nemzetállamok a különböző bűncselekménytípusokra vonatkozó nemzetközi ajánlásokra figyelemmel alakítják ki jogrendszerükben a büntetéskiszabás elvrendszerét, különös tekintettel a büntetési keretekre és azon belül a konkrét büntetés meghatározásához szükséges korrigáló tényezőkre, a bűnösségi körülményekre.

¹⁷⁷ https://www.everycrsreport.com/reports/RL32766.html#_Toc225069433

A bemutatott néhány példán keresztül azonban látható, hogy a külföldi büntetési szabási szabályozás és gyakorlat módszerei jelentősen eltérnek egymástól, így az egységesítés csak az általánosság bizonyos szintjéig valósítható meg a megoldások közötti legkisebb közös többszörös megtalálásával.

5. Következtetések

Az egyes európai államok büntetési szabásra vonatkozó szabályai és gyakorlata között jelentős különbségek tapasztalhatók, legyenek akár az Európa Tanács vagy az Európai Unió tagállamai. Például nehezen lenne teljesen összeolvasható, egységesíthető mondjuk a német vagy a spanyol típusú büntetési szabás az angolszász ítélkezéssel. Ennek történelmi, kulturális és jogi okai vannak, amelyek mélyen gyökereznek az egyes jogrendszerekben.

A büntetési szabás az idők folyamán sok tekintetben változott és ezek a változások magukon viselik nyomát annak, ahogyan az államok – saját történelmüknek megfelelően – megválasztották a büntetőjoggal kapcsolatos alapvető kérdéseket. Az egyes államok jogrendszereinek természetesen van egyfajta belső koherenciája, így nem lehet összevetni az egyes jogi megoldásokat anélkül, hogy az adott állam jogrendszerének kontextusába ne helyeznénk azokat.

Mindezek ellenére már csaknem három évtizede jelen van az a törekvés mind az ET, mind az EU részéről, hogy a büntetési szabást a tagállamokban valamilyen mértékben egységesítsék. A büntetési szabás egységesítésére vonatkozó átfogó nemzetközi dokumentumok száma –, ahogyan azt a jelen fejezet megállapításai is igazolják – csekély. Egyes, alapvetően más témában született nemzetközi dokumentumok szövegéből ugyanakkor kiolvashatók olyan iránymutatások, amelyek a nemzeti büntetési szabást is alakítják, és ezáltal az egyedi megoldások közelítésének irányába hatnak.

A büntetés kiszabása során az egyik alapvető alkotmányos elvárás a nulla poena sine lege nemzetközileg elfogadott követelménye alapján, hogy egy adott bűncselekményért előre meghatározott elvek alapján kiszabható, kiszámítható büntetés járjon. Erre törekednek az egyes nemzetállamok, de ez a törekvés érzékelhető az olyan szövetségi rendszerekben is, mint az Európa Tanács, az Európai Unió vagy az Amerikai Egyesült Államok.

A büntetékiszabás elvei és módszertana ugyanakkor államonként olyan jelentős mértékben eltérnek egymástól, hogy az egységesítés, ahogyan azt a jelen fejezet is bemutatta, történelmi fejlettségünk adott pontján csak egy bizonyos szintig lehetséges.

V. A BÜNTETÉSKISZABÁS HAZAI KÖVETELMÉNYRENDSZERE

1. A büntetéskiszabással összefüggő elvárások az Alkotmánybíróság gyakorlatában

1.1. A büntetéskiszabás alkotmányos felülvizsgálatának alapjogi háttere

Az Alkotmánybíróság határozataiban kiemelte, hogy a büntetéskiszabás a jogalkotó és a jogalkalmazó közötti feladatmegosztás eredménye. Ennek keretében a jogalkotó feladata, hogy általánosan értékelje az egyes emberi magatartásokat, és az értékelés alapján meghatározza a büntetési tételeket és a büntetések kiszabását meghatározó egyéb általános rendelkezéseket. Ezzel a jogalkotó kereteket ad a bíróságok számára a konkrét büntetés mértékének eldöntéséhez. A bíróságok pedig ezen keretek között, figyelemmel az elkövetett cselekményre és az elkövető személyére, meghatározzák a konkrét esetben alkalmazandó szankciót.¹⁷⁸

A büntetéskiszabás alkotmányjogi aspektusai tehát az Alkotmánybíróság gyakorlata értelmében nem dominánsok. Ennek ellenére a testület gyakorlatát vizsgálva feltárhatók és beazonosíthatók olyan alkotmányos elvárások, amelyeknek a büntetéskiszabásra vonatkozó szabályozás és a bíróságok büntetéskiszabási gyakorlatának az értékelésében is irányadók, így egyfajta alapjogi hátteret biztosítanak a büntetések kiszabásához.

a) A jogbiztonság

Az alkotmányos elvárások egyik köre a jogbiztonság alkotmányos követelményrendszerét vizsgálva ismerhető meg. Az Alkotmánybíróság következetes értelmezése szerint a jogbiztonság alapvető követelménye, hogy az egyes jogszabályok világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak és előreláthatóak legyenek a norma címzettjei számára. A jogbiztonság nem csupán az egyes normák egyértelműségét követeli meg, de az egyes jogintézmények működésének a kiszámíthatóságát is. Alapvető alkotmányos követelmény ezért az eljárásjogi garanciák hatékony érvényesülése, mert csakis formalizált eljárási szabályok megkövetelésével és betartásával működhetnek alkotmányosan a jogintézmények.¹⁷⁹

¹⁷⁸ 3031/2017. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [56]

¹⁷⁹ 75/1995. (XII. 12.) AB határozat, ABH 1995, 376, 382.

b) A tisztességes eljáráshoz való jog

A büntetés kiszabás szempontjából releváns alkotmányos követelmények másik csoportja a tisztességes eljáráshoz való jog, valamint annak részjogosítványai alkotmányos tartalmának a vizsgálatával tárhatók fel. A jogállami keretek között az eljárásnak ahhoz kell vezetnie, hogy a bíróság a perbe vitt jogokat és kötelezéseket az ott írt módon valóban „elbíralja”. Az Alkotmányban részletezett erre irányuló követelmény – a bíróság törvény által felállított volta, függetlensége és pártatlansága, az, hogy a tárgyalás igazságosan (a nemzetközi egyezmények szóhasználatával: fair, équitablement, in billiger Weise) és nyilvánosan folyjék – ezt a célt szolgálja, csak e követelmények teljesítésével lehet alkotmányosan véglegesnek számító, érdemi, jogot megállapító döntést hozni.¹⁸⁰

Az Alkotmánybíróság az eljárási garanciák hatékony érvényesülésével összefüggésben az alkotmányos jogvédelmet az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében foglalt tisztességes bírósági eljáráshoz való jog keretén belül érvényesíti.¹⁸¹ Az alkotmányos jogvédelem lényegéről kialakított álláspontját elvi jelentőséggel a 6/1998. (III. 11.) AB határozatában foglalta össze, amelyet utóbb több döntésében megerősített és továbbfejlesztett.¹⁸² Az Alkotmánybíróság a 7/2013. (III. 1.) AB határozatában – kifejezetten az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés d) pontján alapuló hatáskörével összefüggésben – megerősítette a tisztességes eljáráshoz való joggal kapcsolatos korábbi gyakorlatát és megállapította, hogy a tisztességes eljáráshoz való jogból fakadó – az Alkotmánybíróság által korábbi gyakorlatában kimunkált – alkotmányos követelmények nemcsak a szabályozási környezettel, hanem az egyedi bírói döntésekkel szemben is érvényesíthetők.¹⁸³

Az Alkotmánybíróság következetes értelmezése szerint a tisztességes eljárás (*fair trial*) olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek a figyelembevételével lehet csupán megítélni. Ezért egyes részletek hiánya ellenére éppúgy, mint az összes

¹⁸⁰ 39/1997. (VII. 1.) AB határozat, ABH 1997, 263, 272.

¹⁸¹ Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése szerint „[m]indenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.”

¹⁸² 5/1999. (III. 31.) AB határozat, ABH 1999, 75; 14/2002. (III. 20.) AB határozat, ABH 2002, 101, 108; 15/2002. (III. 29.) AB határozat, ABH 2002, 116, 118–120; 35/2002. (VII. 19.) AB határozat, ABH 2002, 199, 211.

¹⁸³ Indokolás [27]

részletszabály betartása dacára lehet az eljárás méltánytalan vagy igazságtalan, avagy nem tisztességes.¹⁸⁴ Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint egy eljárás tisztességességét mindig esetről esetre lehet csak megítélni, a konkrét ügy körülményeinek figyelembe vételével. Erre tekintettel az Alkotmánybíróság döntéseiben esetről esetre határozta meg a tisztességes eljárás által megkövetelt konkrét ismérveket.

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésének értelmezésével nevesíthetők a tisztességes eljáráshoz való jog tartalmát kitöltő részjogosítványok. Ezek különösen:

- a bírósághoz fordulás joga,
- a tárgyalás tisztességessége,
- a tárgyalás nyilvánosságának és a bírói döntés nyilvános kihirdetésének a követelménye,
- törvény által létrehozott bíróság,
- a bírói függetlenség és pártatlanság kívánalma, továbbá
- az észszerű időn belüli elbírálás követelménye,
- a szabály de facto nem rögzíti, de az Alkotmánybíróság értelmezése szerint része a tisztességes eljárásnak az is, hogy az eljárásban biztosítva legyen a fegyverek egyenlősége.¹⁸⁵

Egy eljárásnak valamennyi részjogosítványból fakadó követelményt teljesítenie kell ahhoz, hogy tisztességesnek minősüljön.¹⁸⁶

Az Alkotmánybíróság az egyes részjogosítványokból fakadó garanciákat mindig az adott eljárásfajta keretein belül vizsgálja. Az Alkotmánybíróság ezért szükségképpen értékeli a jogvita természetét és az alkalmazandó eljárási törvény rendelkezéseit annak megítélése

¹⁸⁴ 6/1998. (III. 11.) AB határozat, ABH 1998, 91, 95; 7/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [24]; 3003/2019. (I. 7.) AB határozat, Indokolás [25]

¹⁸⁵ 8/2015. (IV. 17.) AB határozat, Indokolás [63]

¹⁸⁶ A tisztességes bírósági eljárás követelményének része a bírósághoz fordulás joga {3215/2014. (IX. 22.) AB határozat, Indokolás [11]–[13]}, a tárgyalás igazságosságának biztosítása {36/2014. (XII. 18.) AB határozat, Indokolás [66]}, a tárgyalás nyilvánossága és a bírósági döntés nyilvános kihirdetése {22/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [49]}, a törvény által létrehozott bíróság {36/2013. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás [32]–[34]} független és pártatlan eljárása {21/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [58]}, illetve a perek észszerű időn belül való befejezése {3237/2012. (IX. 28.) AB végzés, Indokolás [8]; 3309/2012. (XI. 12.) AB végzés, Indokolás [5]}, és az indokolt bírói döntéshez való jog {7/2013. III. 1.) AB határozat, Indokolás [34]}. Az Alkotmánybíróság értelmezése szerint része a tisztességes eljárásnak az is, hogy az eljárásban biztosítva legyen a fegyverek egyenlősége {22/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [49]}.

végett, hogy a tisztességes bírósági eljáráshoz való jog követelményei az adott eljárás keretein belül érvényesültek-e.

c) Az indokolt bírói döntéshez való jog, mint tisztességes eljáráshoz való jog részjogosítványa

A fenti részjogosítványok köréből a büntetés kiszabással összefüggésben elsőként az indokolt bírói döntéshez való jogot kell kiemelni. Az Alkotmánybíróság már a 7/2013. (III. 1.) AB határozatban kiemelte, hogy az Alaptörvény hatálybalépésével egyidejűleg jelentkezik a tisztességes eljárás megkövetelte gyakorlati szempontok, így az indokolási kötelezettség meghatározásának igénye is. E döntés révén az indokolt bírói döntéshez való jog a tisztességes bírósági eljáráshoz való jog önálló részjogosítványává vált.

Az Alkotmánybíróság – 7/2013. (III. 1.) AB határozatban rögzített – értelmezése szerint az indokolt bírói döntéshez fűződő jog kizárólag az eljárási törvényekben foglaltak szerint kötelezi a bíróságot a döntésének alapjául szolgáló indokok bemutatására. „Ebből következik, hogy az Alkotmánybíróság az Alaptörvény e szabályát mindig együtt olvassa a jogvita jellege, és az adott ügy típusa által kijelölt konkrét eljárásjogi szabályokkal. [...] Figyelemmel az Alaptörvény 28. cikkében előírt jogszabály értelmezési kötelezettségre is, az Alkotmánybíróság azt vizsgálja, hogy az indokolási kötelezettséget előíró eljárási jogszabályokat a bíróság az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében meghatározott követelményeknek megfelelően alkalmazta-e. Az Alkotmánybíróság tehát a rendes bíróságoktól eltérően nem a felülbírálatra alkalmasság szempontjából vizsgálja a bíróságok indokolási kötelezettségének teljesítését, és tartózkodik attól, hogy jogági dogmatikához tartozó kérdések helytállóságáról, illetve törvényességéről, avagy kizárólag törvényértelmezési problémáról állást foglaljon. (IV/3003/2012. (VI. 21.) AB végzés, ABK 2012, 131.; Indokolás [4] bekezdése) [...] Ehhez képest az Alkotmánybíróság által vizsgált, az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében rejlő indokolási kötelezettség alkotmányos követelménye a bíróság döntési szabadságának abszolút korlátját jelenti, nevezetesen azt, hogy döntésének indokairól az eljárási törvényeknek megfelelően szükséges számot adnia. Az indokolási kötelezettség alkotmányjogi értelemben vett sérelme az eljárási szabály alaptörvény-ellenes alkalmazását jelenti. A tisztességes eljárásból fakadó elvárás tehát az eljárási szabályok Alaptörvénynek megfelelő alkalmazása, ami a jogállami keretek között működő bíróságok feladata. Az eljárási törvény rendelkezéseire is figyelemmel, a tisztességes eljárás alkotmányos követelménye a bírói döntésekkel szemben azt a minimális

elvárás mindenképpen megfogalmazza, hogy a bíróság az eljárásban szereplő feleknek az ügy lényegi részeire vonatkozó észrevételeit kellő alaposággal megvizsgálja, és ennek értékeléséről határozatában számot adjon.” {7/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [33]-[34]}

A büntetés kiszabására vonatkozó indokolás törvényes kereteit tehát egyrészt a büntetőeljárás rendelkezései, másrészt a büntető anyagi jog szabályai jelölik ki. Az indokolási kötelezettség körében az ítéletben rögzítésre kell, hogy kerüljön a büntetés kiszabás tekintetében releváns valamennyi kérdés, vagyis a halmazati büntetés középértékét és az enyhítő és súlyosító körülményekre vonatkozó mérlegelés. Azzal összefüggésben, hogy e kérdésekben az Alkotmánybíróság mennyiben vizsgálhatja felül a bírói döntést, az alábbiak kiemelése szükséges.

Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint a jogvita eldöntése szempontjából releváns kérdések feltárásának elmulasztása a bírói döntés megsemmisítésére vezet. Az Alkotmánybíróság gyakorlatában ezért a bírói döntés megsemmisítését eredményezi, ha az indokolás az ügy szempontjából releváns kérdés tekintetében fogyatékos, például csak formálisan tartalmazza, hogy pótmagánvád-indítvány miatt nem alkalmas bírósági eljárás lefolytatására.¹⁸⁷

Az Alkotmánybíróság gyakorlatában több olyan ügy is előfordult, amelyben az alkotmányossági problémát az jelentette, hogy a bíróságok a jogvita eldöntése szempontjából releváns szakkérdések súlyát nem értékelték megfelelően.¹⁸⁸

Az Alkotmánybíróság rámutatott arra is, hogy a felek kérelmeit a bíróságnak értékelnie kell. Ez ugyanakkor a különböző eljárási szakokban eltérő mélységű kötelezettséget jelent. Nem vezethető le ezért az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdéséből az a követelmény, hogy a felülvizsgálati ellenkérelmet ugyanolyan szinten ismertesse a Kúria, mint a felülvizsgálati kérelmet, valamint az sem, hogy az ellenkérelem elutasítását részletesen indokolja.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Hangsúlyozta az Alkotmánybíróság: A másodfokú bíróság ugyanis azon túl, hogy nem osztotta az elsőfokú bíróság indokait, valamint megismételte a régi Be. 230. § (2) bekezdésében, illetve a 90. BK véleményben foglalt általános megállapítást, nem fejtette ki döntésének releváns indokait, vagyis nem tett eleget a bírói indokolással szemben támasztott követelménynek. 3127/2019. (VI. 5.) AB határozat, Indokolás [44]

¹⁸⁸ 3024/2019. (II. 4.) AB határozat, Indokolás [74]

¹⁸⁹ 3150/2019. (VI. 26.) AB határozat, Indokolás [40]

Az Alkotmánybíróság gyakorlatában önmagában az indokolás hossza nem vet fel alkotmányossági aggályokat, ezért a bírói döntés rövidegét kifogásoló alkotmányjogi panaszokat jellemzően visszautasítja. Az Alkotmánybíróság visszatérően hangsúlyozza, hogy az indokolás terjedelme önmagában nem alkotmányosági kérdés, így ezen formai szempont önmagában eleve nem alkalmas alapjogi sérelem okozására. Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint a bíróságok indokolási kötelezettségéből nem következik a felek által felhozott minden észrevétel egyenként való megcáfolási kötelezettsége, különösen nem az indítványozó szubjektív elvárásait kielégítő mélységű érvrendszer bemutatása.¹⁹⁰ Hangsúlyozta az Alkotmánybíróság azt is, hogy jogáganként eltérő mértékű lehet az alkotmányosan elvárható bírói indokolás terjedelme, és különösen közigazgatási ügyszakban a rövid, ám az eljárási törvényeknek megfelelő tartalommal bíró indokolás sem tekinthető pusztán ezen oknál fogva alaptörvény-ellenesnek.¹⁹¹

A fentiek mellett az Alkotmánybíróság további szempontként nevesíti azt is, hogy a rendelkező résznek és az indokolásnak összhangban kell állnia. Ennek hiánya a bírói döntés alaptörvény-ellenességére vezethet.¹⁹² Ugyanakkor az indokoláson belüli ellentmondás önmagában nem eredményez alaptörvény-ellenességet. Az ellentmondásmentesség ugyanis nem eleme az indokolt bírói döntéshez való jognak, kivéve ha az kihatással van a döntés érdemére.¹⁹³

d) Az észszerű időn belüli elbírálás követelménye, mint tisztességes eljáráshoz való jog részjogosítványa

Az Alkotmánybíróság a jogvita eldöntése szempontjából releváns kérdésnek tekintette büntető ügyekben az eljárás elhúzódásának kérdését. Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdéséből fakadó alkotmányos követelmény ezért, hogy amennyiben a bíróság a terhelttel szemben alkalmazott büntetőjogi jogkövetkezményt az eljárás elhúzódása miatt enyhíti, akkor határozatának indokolása rögzítse az eljárás elhúzódásának a tényét, valamint azzal összefüggésben a büntetés enyhítését és az enyhítés mértékét.¹⁹⁴

¹⁹⁰ 30/2014. (IX. 30.) AB határozat, Indokolás [89]]; 3183/2017. (VII. 14.) AB végzés, Indokolás [14]

¹⁹¹ 3312/2018. (X. 16.) AB határozat, indokolás [30]

¹⁹² 18/2019. (VI. 12.) AB határozat, Indokolás [38]

¹⁹³ 3159/2018. (V. 16.) AB határozat, Indokolás [34]; 3006/2018. (I. 22.) AB határozat, Indokolás [28]

¹⁹⁴ 2/2017. (II. 10.) AB határozat, rendelkező rész

Az Alaptörvény a XXVIII. cikk (1) bekezdésében a jogok és kötelezettségek észszerű határidőn belüli elbírálásához való jogot – a 2012. január 1-je előtt hatályban volt Alkotmány 57. § (1) bekezdésével ellentétben – kifejezetten rögzíti. Erre tekintettel az Alkotmánybíróság kimondta, hogy a jogvita észszerű határidőn belüli elbírálásához való jog az Alaptörvényben biztosított jogok körébe tartozik, amelynek sérelme alkotmányjogi panasz alapját képezheti.¹⁹⁵

Az Alkotmánybíróság gyakorlatából kiolvasható, hogy az Alaptörvény hatályba lépése után több indítványozó hivatkozott alkotmányjogi panaszában az annak alapjául szolgáló peres eljárás elhúzódására és emiatt az észszerű határidőn belül történő elbíráláshoz fűződő jogának megsértésére. Az Alkotmánybíróság ezen alapjogi részjogosítvány sérelmére alapozott panaszokat többnyire visszautasította, pl. a kifogás, mint jogorvoslat kimerítésének hiánya miatt¹⁹⁶, vagy a hatáskör hiánya miatt¹⁹⁷. Kivételesen érdemben is foglalkozott ugyanakkor a testület ezen részjogosítvány megsértésével és a konkrét ügyben rögzítette, hogy az alapeljárás elhúzódását jelentős mértékben az eljáró szervektől független, objektív okok váltották ki.¹⁹⁸

A 3024/2016. (II. 23.) AB határozatában megállapította a testület, hogy az Alaptörvény védelmének legfőbb szerveként a tisztességes eljáráshoz való jog részelemét képező észszerű időn belül való elbírálás alaptörvényi rendelkezéséhez kapcsolódó alapjogvédelmi feladatát nem tudja hatékonyan ellátni. Nem áll ugyanis az Alkotmánybíróság rendelkezésére olyan törvényi jogkövetkezmény, amelynek alkalmazása révén a bekövetkezett sérelmet orvosolni tudná.¹⁹⁹ Az Alkotmánybíróság ennek ellenére határozataiban általában felhívta a figyelmet arra, hogy a panaszos külön kártérítési igénnyel léphet fel a bírósággal szemben, hogy a perének tisztességes lefolytatásához és észszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát érvényesítse.²⁰⁰

¹⁹⁵ 3174/2013. (IX. 17.) AB végzés, Indokolás [18]

¹⁹⁶ 3309/2012. (XI. 12.) AB végzés, Indokolás [5]

¹⁹⁷ 3174/2013. (IX. 17.) AB végzés, Indokolás [20]-[21]

¹⁹⁸ 3115/2013. (VI. 4.) AB határozat, Indokolás [30]

¹⁹⁹ Indokolás [18]

²⁰⁰ pl. 3174/2013. (IX. 17.) AB végzés, Indokolás [20]-[21]

Az észszerű időn belüli eljárás követelményéhez kapcsolódó egyik legfontosabb döntésében, a 2/2017. (II. 10.) AB határozatban ugyanakkor az Alkotmánybíróság végül alkotmányos követelményt állapította meg, méghozzá a Be. 258. § (3) bekezdés e) pontjának alkalmazásával összefüggésben. Ennek értelmében a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban régi Be.) hivatkozott rendelkezésének az alkalmazása során az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdéséből fakadó alkotmányos követelmény, hogy amennyiben a bíróság a terhelttel szemben alkalmazott büntetőjogi jogkövetkezményt az eljárás elhúzódása miatt enyhíti, akkor határozatának indokolása rögzítse az eljárás elhúzódásának a tényét, valamint azzal összefüggésben a büntetés enyhítését és az enyhítés mértékét.

A döntés Indokolása szerint az észszerű határidőn belüli elbíráláshoz való jog a tisztességes eljáráshoz való jog egyik részjogosítványa. Ennek következtében e részjogosítvány vizsgálatakor is alkalmazni kell azt az alkotmányos megközelítést, amely szerint egyszerre kell megítélni a bírósági eljárás egészét és egyes részelemeit annak érdekében, hogy az eljáró bíróságnak a vád észszerű határidőn belüli elbírálására irányuló törekvése megállapítható legyen. Amennyiben a vizsgált bírósági eljárás cselekményeiből, a per történetéből arra lehet következtetni, hogy a bíróság nem tartotta szem előtt az észszerű határidőn belüli elbírálás alaptörvényi követelményét, akkor az adott büntetőeljárás elhúzódása, az érintett bíróság tétlensége, az ún. inaktivitás következtében – az eljárás időtartamától függetlenül – megállapítható. Ennek alapján egy abszolút értelemben rövid időtartamú büntetőeljárás is lehet elhúzódó, ha a büntetőeljárás tényeiből nem állapítható meg az eljáró bíróságok azon erőfeszítése, amely arra irányul, hogy a vádról a tisztességes eljárás követelményrendszerének szem előtt tartása mellett mielőbb döntést hozzanak. A büntetőeljárás időtartama – a büntetőeljárásra vonatkozó törvény betartása esetén is – sérti az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdését, ha abban az eljáró bíróságoknak felrőható indokolatlan tétlenségi időszakok tapasztalhatók és a büntetőper kirívó hosszát az ügy bonyolultsága sem indokolja. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint ugyanakkor az elhúzódó büntetőeljárás miatt bekövetkező alaptörvény-ellenesség orvosolható a büntetéskiszabás során. Amennyiben az ítélet indokolásából megállapítható, hogy a bíróság az eljárás elhúzódására tekintettel a terheltet a büntetés kiszabása során valamilyen kedvezményben részesítette, vagyis az időmúlásra, az eljárás elhúzódására tekintettel enyhébb büntetést szabott ki, vagy a büntetés helyett intézkedést alkalmazott, akkor a terhelt az észszerű határidőn belüli elbíráláshoz való jogának a megsértésére a továbbiakban

megalapozottan nem hivatkozhat. Az Alkotmánybíróság annak érdekében, hogy a büntetés enyhítésének az eljárás-elhúzódás orvoslására irányuló célja az ítélet indokolásából a terhelt számára is egyértelműen megállapítható legyen, szükségesnek tartotta, hogy a régi Be. 258. § (3) bekezdés e) pontjának alkalmazásához kapcsolódó – az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdéséből fakadó bírói indokolási kötelezettségre tekintettel – a fent utalt alkotmányos követelményt határozza meg.²⁰¹

Az Alkotmánybíróság a 2/2017. (II. 10.) AB határozat meghozatala során mind az Alaptörvény, mind az egyezmény egymással összhangban álló rendelkezéseit figyelembe vette.

Az Alkotmánybíróság saját korábbi gyakorlata és az EJEB esetjoga alapján annak megítéléséhez, hogy a támadott bírósági eljárás az ésszerű határidőn belüli elbíráláshoz való joggal összhangban áll-e, a következő alkotmányos szempontokat rögzítette. Kimondta, hogy az ésszerű határidőn belüli elbíráláshoz való jog, mint a tisztességes eljáráshoz való jog egyik részjogosítványa vizsgálatakor egyszerre kell áttekinteni a bírósági eljárás egészét és egyes részelemeit annak érdekében, hogy az eljáró bíróságnak a vád ésszerű határidőn belüli elbírálására irányuló törekvése megállapítható legyen. Leszögezte továbbá, hogy nem a büntetőeljárás időtartama, hanem az eljáró bíróságok azon erőfeszítése a mérvadó, amely a vádról a tisztességes eljárás követelményrendszerének szem előtt tartása mellett történő mielőbbi döntéshozatalt célozza.

Ezzel rámutatott, hogy a büntetőeljárás elhúzódása nem pusztán időmúlást vagy hosszú eljárást jelent, hanem felelősségi kérdés is. A határozatban foglaltak az EJEB előtt folyó eljárások és a hazánkkal szemben a bírósági eljárások elhúzódása miatti elmarasztalások okán nyilvánvaló követelmények fogalmazódnak meg.

Kiemelendő, hogy a bíróságoknak ezidáig is indokolási kötelezettségük körébe tartozott az egyes súlyosító és enyhítő körülmények számba vétele és értékelése. Ennek tükrében az alkotmánybíróság nyomatékosította, hogy az elhúzódó eljárásra utalás – szemben az időmúlással – az ügyben eljáró bíróságoknak vagy hatóságoknak az eljárás egyes szakaszaiban

²⁰¹ 2/2017. (II. 10.) AB határozat, Indokolás [82], [88], [99]-[100]

tanúsított tétlenségének az elismerése, azonban az alaptörvény-ellenesség, amely az elhúzódo büntetőeljárásból ered, a büntetés kiszabás során orvosolható.

1.2. Az Alkotmánybíróság felülvizsgálati jogköre

Az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés d) pontja annak lehetőségét teremtette meg, hogy az Alkotmánybíróság a támadott bírói döntést alkotmányossági szempontból felülvizsgálja. Ez magában foglalja azt is, hogy az Alkotmánybíróság egyedi ügyekben értékeli a bíróság jogértelmezését.

A felülvizsgálat korlátait mindenekelőtt az jelöli ki, hogy a hatalommegosztás rendszerében a jogszabályok önálló, a konkrét tényállásra vonatkoztatott értelmezése a rendes bíróságok feladata (*iura novit curia*).²⁰² Az Alkotmánybíróság ezért már több korábbi határozatában rámutatott, hogy „[a] »jogot« végül is a bíróságok saját értelmezésük szerint állapítják meg”.²⁰³ Az Alkotmánybíróság gyakorlatában ugyanis a bíróságok jogértelmezése az igazságszolgáltatási tevékenységnek a része²⁰⁴, s így összefüggésben áll a bíróságok függetlenségével. „A csak a törvényeknek való alávetettség nemcsak a másik két hatalmi ág befolyását zárja ki tehát az ítélkezésre, hanem - az Alkotmány határai és követelményei között maradó - független, folyamatos és rendszerképző törvényértelmezés és jogalkalmazás révén is biztosítja a bírói függetlenséget”²⁰⁵. Ebből következően „[a] bírói függetlenség alapján a bíró maga dönti el, hogy a törvényt (jogszabályt) egyedi ügyben hogyan értelmezi és alkalmazza. Meghatározott életviszonyok, illetőleg tényállások ellentétes - vagy az értelmezéstől függően ellentétes - jogszabályi rendezését a bírósági eljárás során jogszabály-értelmezéssel kell feloldani, mert - a bevett jogértelmezési módszerek alapján - a jogalkalmazás hivatott eldönteni, hogy a konkrét jogviszonyokban az ellentétet (látszólagos ellentétet) hordozó rendelkezések közül melyik jogszabályi rendelkezés alkalmazásával kell eljárni”²⁰⁶.

Az Alkotmánybíróság ezért következetesen hangsúlyozza, hogy a hatalommegosztás rendszerében a többi állami szervnek a bíróságok jogértelmezését - különösen, ha az

²⁰² 3120/2012. (VII. 26.) AB határozat, Indokolás [21]

²⁰³ 38/1993. (VI. 11.) AB határozat, ABH 1993, 256, 262.]

²⁰⁴ 42/2004. (XI. 9.) AB határozat, ABH 2004, 570, 571.

²⁰⁵ 38/1993. (VI. 11.) AB határozat, ABH 1993, 256, 262.

²⁰⁶ 28/2013. (X. 9.) AB határozat, Indokolás [28]

értelmezés a Kúria határozatában jelenik meg - el kell ismernie.²⁰⁷ Ez következik a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bszi.) 6. §-ából is, amely szerint „[a] bíróság határozata mindenkire kötelező”.

A hatalommegosztás elvéből fakadó korlátok mellett az Alkotmánybíróság felülvizsgálati jogkörét szűkíti, hogy kizárólag alkotmányossági szempontból vizsgálhatja a bírói döntést, mert az alkotmányjogi panaszt csak Alaptörvényben biztosított jog sérelmére lehet alapítani. Az Alkotmánybíróság ezért nem tekinthető a bírósági szervezetrendszer egyik felülbírálati fórumának, és valójában az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés d) pontján alapuló hatásköre is - az indítványozó Alaptörvényben biztosított jogának védelmének keresztül - az Alaptörvény védelmét biztosítja. A rendes bíróságok által elkövetett vélt vagy valós jogszabálysértések ezért önmagukban nem adhatnak alapot alkotmányjogi panasz előterjesztésére. Ellenkező esetben az Alkotmánybíróság burkoltan negyedfokú bírósággá válna.²⁰⁸

A fentiek mellett ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy az Alaptörvény az alapjogvédelem új korszakát nyitotta meg azáltal, hogy az alkotmányjogi panasz eljárás keretében az egyedi ügyben alkalmazott jogszabály Alaptörvénnyel való összhangjának felülvizsgálatán túl azt is lehetővé teszi, hogy az Alkotmánybíróság az egyedi ügyben hozott bírói döntés esetleges Alaptörvénybe ütközését is megvizsgálja²⁰⁹. Ez a hatékony rendes jogorvoslati lehetőségeit már kimerítő panaszos számára egy olyan további különleges jogorvoslatot biztosít, amely az alkotmányos jogsérelmek esetén lehetőséget ad az Alaptörvénnyel összhangban lévő döntés meghozatalára.

A fentiek alapján látható, hogy az Alkotmánybíróság – mint az Alaptörvény védelmének legfőbb szerve – alapvetően alkotmányos szempontú felülvizsgálatot gyakorol. Az alkotmányos felülvizsgálat alapvető kereteit – a bíróságok indokolási kötelezettségével összefüggésben is – a következő szempontok jelölik ki. Egyrészt, hogy az Alkotmánybíróság a rendes bíróságoktól eltérően nem a felülbírálatra alkalmasság szempontjából vizsgálja a bíróságok indokolási kötelezettségének teljesítését, és tartózkodik attól, hogy jogági dogmatikához tartozó kérdések helytállóságáról, illetve törvényességéről, avagy kizárólag

²⁰⁷ 3325/2012. (XI. 12.) AB végzés, Indokolás [14]

²⁰⁸ 3268/2012. (X. 4.) AB végzés, Indokolás [28]

²⁰⁹ Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés d) pont, Abtv. 27. §

törvényértelmezési problémáról állást foglaljon. Másrészt az Alkotmánybíróság nem vizsgálja azt sem, hogy az indokolásban megjelölt bizonyítékok és megjelenő érvek megalapozottak-e, mint ahogy azt sem vizsgálja, hogy a jogalkalmazó helytállóan értékelte-e az eljárásban beszerzett bizonyítékokat és előadott érveket, vagy a konkrét ügyben a bírói mérlegelés eredményeként megállapított tényállás megalapozott-e. A tényállás megállapítása, a bizonyítékok értékelése, és mérlegelése ugyanis az eljárási jogi szabályokban a jogalkalmazó számára fenntartott feladat.

Az Alkotmánybíróság a bemutatott felülbírálati jogkörében azt vizsgálja, hogy az indokolási kötelezettséget előíró eljárási jogszabályokat a bíróság az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében meghatározott követelményeknek megfelelően alkalmazta-e²¹⁰. Az Alkotmánybíróság tehát nem kerülheti meg, hogy szakjogi kérdéseket is érintsen, vagyis feltárja a jogvita természetét, az alkalmazandó eljárási törvény rendelkezéseit, az ügy lényeges kérdéseit, és a felek által az eljárás során előterjesztett kérelmeket és észrevételeket. Az indítvány érdemi vizsgálatára ugyanakkor kizárólag a rendes bíróságok felülbírálati jogköréhez képest – a fentiekben bemutatott – korlátozott alkotmányossági felülvizsgálati jogkörben kerülhet sor.

2. A jogegységesítés szempontjai a Kúria gyakorlatában

A Kúria – mint a legfőbb bírósági szerv – ítélkezési tevékenysége mellett a jogegységesítés legfontosabb szerve. Jogállami keretek között ugyanis a bírósági rendszerrel szemben alapvető követelmény, hogy egy-egy államon belül a bíróságok és más jogalkalmazó szervek a hasonló eseteket hasonló módon bírálják el. Ennek biztosításában pedig a Kúriának az Alapörvény 25. cikke alapján is kulcsszerepe van. A rendelkezés (3) bekezdése értelmében a Kúria – egyebek mellett – biztosítja a bíróságok jogalkalmazásának egységét.

2.1. Az 56/2007. BK vélemény

A Kúria Büntető Kollégiuma a büntetés kiszabás aránytalanságainak megelőzése érdekében alkotta meg az 56/2007. BK véleményt a büntetés kiszabás során értékelhető tényezőkről.

²¹⁰ 7/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [33]

Meg kell jegyezni, hogy a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőket a bírósági jogalkalmazás számára már a BK 154. számú állásfoglalás is összefoglalta, két külön csoportban említve a büntetést befolyásoló alanyi és tárgyi körülmények körét. Az állásfoglalást a BK vélemény helyezte hatályon kívül, egyúttal új iránymutatást adott a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről.

A BK vélemény eredeti szövege 2007. november 14-étől irányadó. Annak tanúsága szerint a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (92) 17. számú, a büntetéskiszabás egyöntetűségéről szóló Ajánlását szem előtt tartva járt el a joganyag kidolgozása során. Arra törekedett egyúttal, hogy megőrizze a bírói gyakorlat több évtizedes tapasztalatát. Ennek jegyében iránymutatásait a régi Btk. 83. §-ának (1) bekezdéséhez kapcsolódóan fogalmazta meg arra figyelemmel, hogy a törvény idézett rendelkezése a bíróságok számára kötelezettségként írta elő: derítsék fel a büntetéskiszabás során figyelembe jövő valamennyi alanyi és tárgyi tény, és a jogkövetkezmények alkalmazásakor azokat értékeljék. A BK vélemény megállapította, hogy a büntetéskiszabási tényezőket nem lehet egyszer s mindenkorra meghatározni. Ennek ellenére szükség van egy olyan általános iránymutatásra, amely - ha nem is véglegesen, de hosszabb távon - felsorakoztatja mindazt, aminek felderítése és értékelése a bíróságoktól indokolt.

A BK vélemény hatályos szövege 2013. július 8-tól irányadó. Annak értelmében a Kúria Büntető Kollégiuma a Btk. 80. § (1) bekezdéséhez kapcsolódóan a korábbiakkal azonos okokból tartotta szükségesnek a büntetéskiszabást érintően általános iránymutatás megfogalmazását.

Az abban kifejtett álláspont értelmében a törvény rendelkezése a bíróságok számára azt a kötelezettséget jelenti, hogy a büntetéskiszabás során figyelembe jövő valamennyi alanyi és tárgyi tényt felderítsék, és a jogkövetkezmények alkalmazásakor értékeljék. A törvény előtti egyenlőség alapelveként ugyanis az Alaptörvény XV. cikk (1) bekezdéséből fakadó követelmények alapján az egységes ítélezés felel meg, amelybe az is beletartozik, hogy a büntetést befolyásoló körülmények értékelése ne mutasson feltűnő és indokolatlan eltéréseket.

A Kúria álláspontja szerint a bíróság által megállapított minősítéshez kapcsolódó büntetési keret jelöli ki azokat a határokat, amelyek között a súlyosító és enyhítő körülmények a

büntetést alakíthatják. Ez alkotja tehát a büntetéskiszabás szélső értékeit az egyedi esetekben. Ezen szélső értékek között vehetők figyelembe a vélemény értelmében a büntetést befolyásoló körülmények. Ez ugyanakkor nem lehet a bíróságok mechanikus tevékenysége. A büntetéskiszabási körülményeket a bíróságnak a konkrét ügy tényeire vonatkoztatva kell értékelni, és ezen értékelést egyértelművé téve a határozatban megindokolni. Ezáltal különösen felértékelődik a bíróságok indokolási tevékenysége és a tisztességes eljáráshoz való jog részjogosítványaként megjelenő indokolt bírói döntéshez való jog.

A bíróságok értékelő tevékenysége során továbbá a büntetést befolyásoló adott tény a BK vélemény szerint annál nagyobb nyomatékkal kell figyelembe venni, minél nagyobb mértékben áll fenn az indok, amely miatt az adott körülménynek enyhítő vagy súlyosító hatása van. A súlyosító és enyhítő körülmények értékelését jelentőségük mellett meg kell, hogy határozza az is, hogy miként hatnak egymásra. A BK vélemény értelmében ugyanis a bűnösségi körülményeket egymással egybevetve, egymással való összefüggésükben kell értékelni. Éppen ezért nem a számuk, hanem az adott esetben kifejtett hatásuk a döntő. Ezen komplex értékelő tevékenység eredményeként így az is előfordulhat, hogy az azonos jelentőségű enyhítő és súlyosító körülmények semlegesítik egymás hatását.

Rámutat a BK vélemény arra is, hogy nem hagyhatja figyelmen kívül a bíróság a büntetéskiszabási tényezők vizsgálatakor a kétszeres értékelés tilalmából fakadó követelményeket sem. Így a törvényhozó által tényállási elemként szabályozott, avagy a súlyosabb vagy enyhébb minősítést megalapozó körülményt nem lehet külön enyhítőként vagy súlyosítóként is értékelni. Olyan esetben ugyanakkor, amikor a konkrét körülmény súlya a minősítéshez szükséges mértéket jelentősen meghaladja, nincs akadálya azt - a súlyosabb vagy a privilegizált minősítés mellett - súlyosító vagy enyhítő körülményként is értékelni.

Kiemeli a BK vélemény, hogy a Btk. Általános Részében meghatározott egyes büntethetőségi akadályok - pl. a jogos védelem, az önkéntes elállás, az önkéntes eredményelhárítás stb. - megközelítésének az egyedi esetekben büntetést enyhítő hatása van. Felhívja végül a figyelmet arra is, hogy a büntetés kiszabásánál olyan körülmény is figyelembe vehető, amelyről az elkövetőnek a cselekmény véghezvitelekor nem volt tudomása, vagy az utóbb következett be.

Ezen általános iránymutatásokat követően a BK vélemény két csoportban veszi számba a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőket: a büntetést befolyásoló alanyi, valamint tárgyi körülményeket nevesítve. Ezek köréből példaként említhető, hogy a szankció kiszabását és ennek eredményeként a büntetés nemét, tartamát alakító enyhítő körülmény, ha a bűncselekmény elkövetésétől hosszabb idő telt el; minél súlyosabb a bűncselekmény, annál hosszabb az az idő, amely enyhítőként értékelhető. Nagyobb a nyomatéka, ha megközelíti az elévülési időt; csökken a nyomatéka, vagy el is enyészhet, ha az időmúlást maga az elkövető idézte elő.

2.2. A Kúria határozatai

A Kúria a büntetéskiszabási elvek vonatkozásában határozataiban ugyancsak alakította a bírói gyakorlatot.

Kimondta, hogy a jogalkotó a bűncselekmények tárgyi súlyát a büntetési keret meghatározásával kifejezésre juttatta, így a büntetés kiszabása során jelentős tárgyi súly csak abban az esetben értékelhető súlyosító körülményként, ha az ítélet tartalmazza azokat a tényeket, amelyek az adott minősítést megalapozó bűncselekmények társadalomra veszélyességéhez képest a jelentősebb tárgyi súly megállapítását megalapozzák²¹¹.

A Kúria következetes gyakorlata szerint a Be. 649. § (1) bekezdés b) pont ba) alpontjában írt felülvizsgálati ok megállapítása tekintetében - a további törvényi feltételek megléte esetén - törvénysértő büntetést eredményez a büntetési tételkereten belüli, de a büntetés kiszabásra vonatkozó szabályokat elvi szinten sértő, kirívóan súlyos büntetés is (BH 2014.293.)²¹².

Rögzítette a Kúria azt is, hogy a büntetéskiszabás nem képezheti önmagában a felülvizsgálat tárgyát, így az sem, hogy a bíróságok a büntetéskiszabás során a büntetés célját, a büntetéskiszabás elveit, illetőleg a büntetéskiszabás során értékelhető (súlyosító, enyhítő) tényezőkről szóló 56. BK véleményt miként veszik figyelembe²¹³.

²¹¹ Kúria Bfv.273/2019/11. [32].

²¹² Kúria Bfv.1287/2018/12. [81].

²¹³ Kúria Bfv.843/2017/6. [56].

2.3. A Kúria joggyakorlat elemző csoportjának tapasztalatai

A Kúria elnöke 2018-ban indokolnak tartotta a bünteteskiszabási gyakorlat területi eltérésekre koncentráló vizsgálatát. Ennek érdekében egy joggyakorlat elemző csoportot állított fel, amely a lopás és a súlyos testi sértés miatt hozott ítéleteket vizsgálta.²¹⁴ Ezen vizsgálat a 2011. január 1. és 2017. december 31. napja között jogerősen befejezett ügyeket fogta át.

A Kúria kutatócsoportjának tagjai többváltozós regressziós modelleket használtak, amelyekben kontrollváltozóként szerepeltették a releváns enyhítő és súlyosító körülményeknek az adott ítéletben való előfordulását. Ez a módszer lehetővé tette, hogy az enyhítő és súlyosító körülmények eltérő előfordulási gyakoriságát figyelembe véve megvizsgálják azt, hogy azoknak a büntetésekre gyakorolt hatását kiszűrve marad-e statisztikailag is jelentős különbség a törvényszékek bünteteskiszabási gyakorlatában. Vizsgálták továbbá, hogyan állítható fel „szigorúsági rangsor²¹⁵.” Minél magasabb pontszámot kapott, annál súlyosabb volt a büntetőjogi szankció²¹⁶.

A csoport által meghatározott mutatók alapján különbségeket voltak feltárhatók az egyes megyék kriminalitásának jellemzőit érintően. Ezek abból fakadtak, hogy: milyen szociális háttérből érkeztek az elkövetők, milyenek az elkövetés tipikus körülményei (például ittas állapot, társas bűnelkövetés), de az adott törvényszék bíróságainak leterheltsége is jelentősnek bizonyult (időmúlás mint enyhítő körülmény).

²¹⁴ A vizsgált minta homogenitásának megőrzése érdekében bizonyos szempontok alapján kizártak ítéleteket a vizsgálatból:

- különös és/vagy többszörös visszaeső terhelttel szembeni büntetések; • fiatalkorú elkövetőkkel szembeni büntetések; • „torzító halmazat” (ha az elvileg kiszabható halmazati büntetés hossza meghaladja a 4 év 6 hónapot); • első fokon jogerőre emelkedett ítéletek (mivel csupán a fellebbezésre tekintettel készített teljes indokolásból követhetőek nyomon a bünteteskiszabást befolyásoló körülmények).

²¹⁵ Jakub Drapal-, illetve a Bencze és Badó-féle kutatás azt a bíróságot tekintette szigorúbban ítélkezőnek, ahol az ügyek nagyobb arányában szabtak ki végrehajtandó szabadságvesztést. Kiindulópontjuk az volt, hogy messze a legnagyobb terhet ez a büntetés jelenti az elkövető számára – nem véletlen, hogy az általános tapasztalatok szerint e büntetéssel szemben élnek legnagyobb arányban fellebbezéssel a vádlottak, illetve védőik.

²¹⁶ A csoport a tagok szakmai tapasztalatára támaszkodva egy pontrendszert dolgozott ki, amely mutatja az egyes büntetések és intézkedések egymáshoz viszonyított szigorúságát.

A Kúria e körben a következő ajánlásokat tette:

Szükséges:

1. a büntetéskiszabási tevékenység gyakorlat útján történő elsajátítása.
2. a büntetést befolyásoló tényezők felsorolása, nevesítése, csoportosítása. A Kúria iránymutatásának folyamatos figyelemmel kísérése, átdolgozása.
3. a Kúriára bírók meghatározott időszakra történő beosztása.
4. büntetéskiszabási országos adatbázis fokozatos és folyamatos létrehozása, amelyből meghatározott bűncselekmények tipikusnak mondható eseteire nézve a jelenleginél jobban, részletezőbben megismerhető lenne az országos büntetéskiszabási gyakorlat.

3. Sajátos követelmények a fiatalkorúak elleni büntetőeljárásban

3.1. A fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárás

A büntetési cél és a büntetéskiszabási tényezők fokozott figyelembe vétele éppen a fiatal bűnelkövetők ügyeiben bír a legnagyobb jelentőséggel, hiszen egy társadalom aktuális szociális állapotát mi mutatná meg legjobban, mint a gyermekekkel, fiatalokkal való bánásmód, különösen a bűnt elkövető fiatalokkal szembeni állami büntetőhatalom érvényesítésre hivatott bírósági eljárások során.

Emiatt az értekezésem jelen fejezetét annak szentelem, hogy bemutassam a fiatalkorúak ügyeiben a büntetéskiszabás sajátosságait.

Mint ismeretes, 2011. szeptember 1. napjától a fiatalkorúak bíróságának addigi, kizárólagos illetékessége megszűnt, és a fiatalkorúak elleni büntetőügyekben is – a közlekedési bűncselekményekkel egyezően - az általános eljárásra vonatkozó illetékességi szabályokat vezették be. Ezen időponttól kezdve tehát Magyarországon nincs szervezetileg különálló fiatalkorúak bírósága.²¹⁷ Ezen változás kapcsán számtalan kritika látott napvilágot, mely az ilyen ügyekben eljáró ügyészek és bírák speciális szakértelmének és tapasztalatának hiányát, az intézkedések és büntetések kiszabása során a nevelés helyett a megtorlás előnybe kerülésének lehetőségét hangsúlyozták.

²¹⁷ Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 594. o.

A büntetés céljának megfogalmazása mellett – mely a fiatalkorúakra is irányadó – a jogalkotó a fiatalkorúakkal szemben kiszabott büntetés vagy alkalmazott intézkedés további speciális célját is nevesítette. A Btk. 106. §-a értelmében a fiatalkorúval szemben kiszabott büntetés vagy alkalmazott intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjön, és a társadalom hasznos tagjává váljon, erre tekintettel az intézkedés vagy büntetés megválasztásakor a fiatalkorú nevelését és védelmét kell szem előtt tartani. A Be. 676. §-a alapján továbbá a fiatalkorú elleni büntetőeljárást úgy kell lefolytatni, hogy az a fiatalkorú nevelésének, illetve testi, értelmi, erkölcsi és érzelmi fejlődésének az előmozdításával biztosítsa a fiatalkorú társadalmi beilleszkedését, és azt, hogy a fiatalkorú ne kövessen el újabb bűncselekményt.

Ezen speciális célok elérése megköveteli a büntetéskiszabás során értékelhető tényezők kiemelt vizsgálatát, azaz az eljáró bíró fokozott társadalmi felelősségét annak eldöntésére, hogy a hosszútávú prognózisa alapján – melyet különös gonddal indokolnia is kell - a büntetés/intézkedés alkalmas-e arra, hogy a fiatalkorú valóban a helyes irányba fejlődjön.

Kérdésként vethető fel ugyanakkor, hogy az általános illetékességi szabályok bevezetése óta a bíróságok a fiatalkorúak ügyeiben mennyiben juttatják érvényre az általános mellett a fent említett speciális célokat.²¹⁸ Rögzíthető-e az, hogy a bíróságok azonos mércével mérnek, holott – a pártatlan ítélkezési tevékenységet ellátó bíróságok megközelítésében – a gyermekközpontú igazságszolgáltatás rendszere egy sajátos szemléletmód és intézményi-jogi háttér együttese, amelyben az eljárásba bevont gyermek érdekei feltétlen prioritást élveznek²¹⁹.

3.2. Néhány gondolat a fiatalkorú bűnelkövetők háttéréről

Határozott álláspontom szerint ahhoz, hogy megértsük, milyen okokból, hogyan válhatnak a fiatalkorúak bűnelkövetővé, a büntetéskiszabáshoz és a büntetési cél mérlegeléséhez ismerni kell legalább az alapvető szociális-kulturális háttérrel.

²¹⁸ Kardos Dóra: A büntetéskiszabás speciális elveinek és céljának érvényesülése a fiatalkorúakkal szemben lefolytatott büntetőeljárásban Jog és Állam 22. szám 2018. Patrocínium Kiadó 119-134.

²¹⁹ Kommentár a Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC törvényhez, főszerkesztő: Polt Péter

A lehetséges bűnözési okok közül Domokos Andrea kiemeli, hogy a motiválatlan, iskolai tanulmányokat nem, vagy – magatartási, tanulmányi hiányosságai miatt még jobban elszeparálódva társaitól – magántanulóként folytató elkövetők követendő minta hiányában gyakran az erőszak alkalmazását és a bűncselekmények elkövetését szabadidejük megfelelő eltöltésének gondolják.²²⁰

Halász Beáta rámutat arra, hogy az elkövetési módok egyre gátlástalanabbá váltak, és a társadalmi együttélés alapvető szabályainak betartására sem kerül már sor. A fiatalkorú elkövetők szerepe megváltozott, az elkövetések szervezettségét és a fiatalkorú irányító szerepét is megfigyelhetjük.²²¹

Solt Ágnes a veszélyeztető és kriminalizáló tényezők feltárása során a marginalizált helyzetű bűnelkövetők, valamint a kontrollcsoportot jelentő, szabálykövető fiatalok életútját és a bűnelkövetők visszaesői minőségéből származó adatokat vizsgálta, melyből kitűnik, mely tényezők azok, amelyek miatt a fiatalok a bűnözés szempontjából különösen veszélyeztetettek²²².

A kutatások alapján leszűrhető, hogy a fiatalok életében a családi és az iskolai élmények meghatározóak²²³. A családon belüli veszélyeztető tényezők, a fizikai, lelki bántalmazás, elhanyagoló környezet kiugróan gyakori volt ezeknél a fiataloknál. A bántalmazás és terror esetén a tehetetlenség, a félelem és a fenyegetettség érzése keveredett, mely passzivitást szült. Ez később metálhigiénés problémák, különféle pszichés és személyiségzavarok, pánikbetegség- és/vagy depresszió, különféle auto-agresszív késztetések megjelenését váltotta ki.

Az elhanyagoló környezetben – mely a teljes figyelem hiánya, az érzelmi szükségletek kielégítetlensége – a fiatal kísérletet tesz pozitív megnyilvánulásokkal a figyelem felkeltésére. Mivel válasz, visszajelzés nem érkezik, ez egy idő után provokatív magatartást

²²⁰ Domokos Andrea: Az erőszak, mint a szabadidő eltöltés egyik módja. Honnan eredeztethető a gyermek és fiatalkori agresszió? Rendészeti Szemle 57. évf. 2009/5.sz. 55-65.o

²²¹ Halász Beáta: A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás specialitásai. Belügyi Szemle, 2014/12. 73.o.

²²² Solt Ágnes: Peremen billegő fiatalok. Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők gyermek- és fiatalkorban. Szociokulturális háttérviszonyok. Budapest, 2007. BMK füzetek 19.

²²³ Kerezsi Klára- Kó József: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának hatékonysága. Kriminológiai Tanulmányok 2008. 45. kötet 93-115. o.

szül. Emellett a fiataloknak az iskolai, korcsoportbeli konfliktusaik kezeléséhez sincsenek, vagy csak helytelen eszközeik vannak, mely eleve kudarcra ítélteti kapcsolatkísérleteiket. Ez a közösséggel szembeni negatív érzelmeik kiváltásához, egyfajta közösség-ellenesség kialakulásához, illetve további erősödéséhez vezet.²²⁴

A szakirodalmi megállapítások összegzésével a bűnözés irányába mutató rizikófaktorként határozhatók meg az alábbiak, melyek közül legalább kettő minden fiatalt jellemzett:

- szülők alkoholproblémákkal,
- brutális családon belüli erőszak,
- közvetlen bántalmazás,
- elhanyagolás,
- mélyszegénység,
- bűnözői karrierrel rendelkező személy a családban,
- az egyik szülő vagy a gyermekről gondoskodó hirtelen halála.

Adott, egyedi ügyben ezek a körülmények feltárhatóak a környezettanulmány és a pártfogó felügyelői vélemény alapján. Ez különös jelentőséggel bír, hiszen a fiatal az életének olyan szakaszában kerül szembe az igazságszolgáltatással, amikor még nem képes teljes mértékben felmérni tettének következményeit. Ezért az eljáró hatóságoknak különösen ügyelni kell arra, hogy a büntetőeljárás ne élezze tovább a fiatalok konfliktusát a környezetével, és ne állítsa szembe a fiatalkorút tartósan a társadalommal²²⁵.

A fiatalkorúak büntetőjogi felelősségre vonására irányadó anyagi jogi, eljárásjogi és végrehajtási jogi rendelkezések speciálisak a felnőttekre vonatkozó rendelkezésekhez képest, azonban azokkal közös jogszabályokban szerepelnek. Ezzel a jogalkotói megoldással többen nem értenek egyet. A fiatalkorúak büntetőjogának fejlesztése és önállósága mellett érvelt többek között Csemáné Váradi Erika és Lévay Miklós²²⁶, valamint

²²⁴ Domokos Andrea: Iskolai és campus- erőszak az Amerikai Egyesült Államokban a XXI. században. In: A büntető hatalom korlátainak megtartása: A büntetés, mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 95-106.o.

²²⁵ Kretz Annamária: Fiatalkorúak a büntetőeljárásban. Belügyi Szemle, 2017/9. 48.o.

²²⁶ Csemáné Váradi Erika-Lévay Miklós: A fiatalkorúak büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről – történeti és jogösszehasonlító szempontból. Büntetőjogi kodifikáció, 2002. (2. évf.) 1. szám 24-35.o.

Vaskuti András²²⁷ azzal, hogy álláspontjuk szerint legjobb lenne, ha a fiatalkorúakra vonatkozó fenti szabályok egyetlen jogszabályban, a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényében szerepelnének. 2006-ban Ligeti Katalin elkészítette a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének tervezetét, mely anyagi és eljárási szabályokat egyaránt tartalmazott. Ezen tervezet nem lépett hatályba, és azóta sem történtek lépések a külön intézményrendszer megvalósítására.²²⁸

3.3. A fiatalkorúakkal szembeni büntetés célja és rendszere

Fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem²²⁹. A Btk. 79. §-ban megfogalmazott büntetési cél, azaz a társadalom védelme érdekében biztosított általános és speciális prevenció, a fiatalkorúak büntetőjogában is irányadó. Ezen túlmenően azonban a Btk. 106. §-a előtérbe helyezi a speciális megelőzést, mégpedig a fiatalkorú nevelése útján. A fiatalkorú kritikai, erkölcsi, értelmi fejlődése még ebben az életszakaszban is kialakulóban van,²³⁰ és nem minden esetben képes maradéktalanul felismerni cselekménye összes társadalomra hátrányos következményét²³¹. A szankciók kiválasztása során a fiatalkorúakkal szemben kevésbé a megtorlás, ehelyett főként a nevelés eszközeit kell alkalmazni.²³²

Ezzel összhangban állnak a Be. rendelkezései is, melyek szerint: a fiatalkorú elleni büntetőeljárást úgy kell lefolytatni, hogy az a fiatalkorú nevelésének, illetve testi, értelmi, erkölcsi és érzelmi fejlődésének az előmozdításával biztosítsa a fiatalkorú társadalmi beilleszkedését, és azt, hogy a fiatalkorú ne kövessen el újabb bűncselekményt²³³.

²²⁷ Vaskuti András: Az életkor és a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések az új Btk-ban. Jogtudományi Közlöny, 2015/4. 173.o.

²²⁸ Uo.174.o.

²²⁹ 2012. évi C. törvény 105. § (1) bekezdés.

²³⁰ 4/2007. BK vélemény, Módosításokkal egységes szerkezetben közzétette: 2/2013. (VII. 8.) BK vélemény.

²³¹ Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez Hegedűs István – Juhász Zsuzsanna – Karsai Krisztina – Katona Tibor – Mezőlaki Erik – Szomora Zsolt – Törő Sándor Szerk. Karsai Krisztina, 2013.

²³² BH1981. 272.

²³³ Be. 677. §

A Gyermekjogi Egyezmény²³⁴, az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Rec (2003)20. számú ajánlása, valamint a Children irányelvhez fűzött magyarázatok összevetése alapján az a nemzetközi jogi elvárás fogalmazható meg, hogy a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás céljának - a fiatalkori bűnözés jellemzőire és a gyermekkorú elkövetők életkori sajátosságaira figyelemmel - a bűnismétlés megelőzésére, a társadalmi beilleszkedés elősegítésére, a gyermekek (re)szocializációjára és (re)integrációjára, valamint a jogsértés elkövetése miatt jelentkező hátrány jóvátételére, kompenzálására kell irányulnia²³⁵.

A hivatkozott nemzetközi dokumentumok a megjelölt célok elérését a törvénnyel összeütközésbe került gyermek nevelésén és egyéni képességeinek fejlesztésén keresztül tartják megvalósíthatónak.

A büntetés kiszabás körében azonban a Btk. 106. §-ának (2) bekezdése és (3) bekezdése értelmében a jogalkalmazónak a következőket kell kötelező érvényűen figyelembe vennie, azaz a fiatalkorú terhelttel szemben a szankció kiválasztását illetően a követendő sorrend a következő:

1. Szabadságelvonással nem járó intézkedés (megrovás - Btk. 64. §; próbára bocsátás - Btk. 65-66. §, 116. §; jóvátételi munka - Btk. 67-68. §, 117. §).
2. Szabadságelvonással nem járó büntetés (közérdekű munka - Btk. 47-49. §, 112. §; pénzbüntetés - Btk. 50-51. §, 113. §; foglalkozástól eltiltás - Btk. 52-54. §; járművezetéstől eltiltás - Btk. 55-56. §; kitiltás - Btk. 57. §, 118.; sportrendezvények látogatásától való eltiltás - Btk. 58. §; kiutasítás - Btk. 59-60. §, 114. §).
3. Szabadságelvonással járó intézkedés (javítóintézeti nevelés - Btk. 108. §, 120-122. §).
4. Szabadságelvonással járó büntetés (szabadságvesztés - Btk. 36. §, 109. §, 85-88. §, 37. §, 110. §, 38-40. §; elzárás - Btk. 46. §, 111. §;).

²³⁴ 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről

²³⁵ Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez (Békés Ádám / Blaskó Béla / Bodony István/Busch Balázs / Demeter Zsuzsanna / Elek Balázs / Herke Csongor / Ibolya Tibor / Jancsó Gábor / Karner Zsanett / Kunyák Gergely / Megyeri Gábor / Miskolczi Barna / Polt Péter / Sódor István / Szathmáry Zoltán / Szentmihályi-Soós Viktória / Tisza-Papp Judit / Vass Péter / Vida József) Főszerkesztő: Polt Péter Wolter Kluwers online adatbázis, uj.jogtar.hu

Láthatjuk, hogy a fiatalok esetében a büntetőjogi intézkedések elsőbbséget élveznek a büntetésekkel szemben. Így büntetést kiszabni csak akkor kell, ha az intézkedés alkalmazása nem célravezető. Ez utóbbi állapítható meg akkor, ha a fiatalokkal szemben már korábban is alkalmaztak intézkedést, de az nem vezetett eredményre, vagy olyan jelentős tárgyi súlyú bűncselekményt követett el, ami szükségessé teszi büntetés kiszabását. A nevelő jellegű intézkedések közül a megrovás, a próbára bocsátás, a jóvátételi munka, illetve a próbára bocsátás és a jóvátételi munka mellett elrendelt pártfogó felügyelet tehát megelőzi a büntetések alkalmazását. Kérdés ugyanakkor, hogy a javítóintézeti nevelés, mint kifejezetten fiatalokkal szemben alkalmazható személyi szabadság elvonásával járó intézkedés, elsőbbséget élvez-e a személyi szabadság elvonásával nem járó büntetésekkel, azaz a felfüggesztett szabadságvesztéssel, közérdekű munkával, pénzbüntetéssel, foglalkozástól eltiltással, járművezetéstől eltiltással, kitiltással és a kiutasítással szemben.

A törvény az intézkedések és büntetések alkalmazási sorrendje mellett további sorrendet állít fel akkor, amikor különbséget tesz a személyi szabadság elvonásával nem járó, illetve járó jogkövetkezmények között. A szabadságelvonás *ultima ratio* jellege²³⁶ alapján a büntetés kiszabás során elsődlegesen személyi szabadság elvonásával nem járó szankciókat (intézkedéseket, majd büntetéseket) kell alkalmazni, szabadságelvonó intézkedést vagy büntetést pedig akkor kell elrendelni, ha az intézkedés vagy büntetés célja más módon nem érhető el. A nevelési célból kiindulva kell eldönteni, hogy a konkrét esetben szükség van-e személyi szabadság elvonására, azaz javítóintézeti nevelés alkalmazására, vagy büntetés kiszabásával a fenti cél jobban elérhető. Ugyancsak az eset körülményei határozzák meg, hogy a fiatalokkal szemben felfüggesztett szabadságvesztés kiszabására, vagy inkább javítóintézeti nevelés elrendelésére kerüljön-e sor²³⁷. Másodfokú eljárásban, súlyosítási tilalom miatt azonban javítóintézeti nevelés helyett már nem szabható ki felfüggesztett szabadságvesztés.

²³⁶ Jancsák Ramóna: A gyermekek/fiatalok helyzete a büntető igazságszolgáltatásban. Börtönügyi Szemle, 2008. (27.évf.) 1. sz. 95-102.old.

²³⁷ 4/2007. BK vélemény, Módosításokkal egységes szerkezetben közzétette: 2/2013. (VII. 8.) BK vélemény.

Ha egyéb büntetésekkel nem érhető el a kívánt cél, és egyúttal a fiatal családi környezetéből való kiemelése indokolt, akkor jöhet számításba a személyi szabadságot elvonó javítóintézeti nevelés elrendelése, amely a szabadságvesztéshez képest jobban szolgálja a Btk. 106. §-ban foglalt sajátos büntetési célt. Annak sincs akadálya, hogy a bíróság ismételten javítóintézeti nevelést alkalmazzon, ha úgy ítéli meg, hogy ezen intézkedés elrendelése is célravezető, és elősegítheti, hogy a fiatal helyes irányba fejlődjék²³⁸.

Legvégső esetben a legsúlyosabb jogkövetkezmény, a határozott tartamú szabadságvesztés kiszabásának van helye, de csak a lehető legrövidebb tartamban²³⁹. Ennek lehet helye például nagy tárgyi súlyú bűncselekmény elkövetése esetén; ha a fiatakorút korábban már javítóintézeti nevelésre ítélték, de az eredménytelennek bizonyult; vagy ha a fiatal visszaeső vagy többszörös halmazatról, illetve sorozatos elkövetésről van szó.

3.4. Ügyvizsgálat-tapasztalatok

2011. szeptember 1. napjától 2017. december 31. napjáig tekintetem át olyan bírák referádáját, akik korábban nem tárgyaltak fiatakorúak által elkövetett bűncselekményeket²⁴⁰. Azt vizsgáltam, az eljárás során érvényesül-e az eljárási szabályokon és a büntetés kiszabáson keresztül a törvényalkotó által megfogalmazott cél. Figyelemmel voltam arra, hogy az ügyek egy része – a törvényi feltételek fennállása esetén a régi Be. alapján tárgyalás mellőzésével, a hatályos eljárási törvény szerinti megnevezéssel büntető végzéssel, tárgyaláson kívül is elbírálható, így – nem kerül tárgyalási szakba. Kutatásom keretében azon ügyeket tekintetem át, melyeket tárgyaláson bíráltak el. Előzetesen kiemelendő, hogy ezen ügyek száma a referáda körülbelül tíz százalékát tette ki, mely arány nagyjából azonos mértékben van jelen évente, annak jelentősebb növekedésről nem beszélhetünk.

Az ügytípusok körében, ismerve a vizsgált törvényszék kistélepüléseinek helyzetét, és figyelemmel a szociológiai-kulturális háttérnél már jelzett szegénység befolyásoló szerepére, nem meglepő, hogy a kisebb tárgyi súlyú, vagyon elleni bűncselekmények, azaz

²³⁸ BH1986. 6

²³⁹ Csemáné Várad Erika: A nemzetközi szabályozás új irányai a fiatakorúak szabadságelvonása körében. Büntetőjogi kodifikáció, 2008. (8. évf.) 2. szám 11-12.old.

²⁴⁰ 2017. El. I.J.77. számú kutatási engedély alapján, Egri Törvényszék és az illetékességi területén eljáró járásbírók

a lopás vétségi és ritkábban büntetti alakzata jelent meg dominánsan. Emellett a kortárs csoportokkal való konfliktus kezelés hiányos ismeretei miatt az iskolában, szórakozóhelyeken kialakult garázda jellegű bűncselekmények, garázdaság, testi sértés vétségi és büntetti alakzata ugyancsak gyakran előfordult. Az ügyek kilencven százalékát ezen ügýtípusok tették ki.

A lopási cselekményeknél a szabálysértési és kisebb értékre történt elkövetés volt a jellemző, amely cselekmények többnyire - a törvény által felsorolt minősítő körülmények fennállása miatt - súlyosabban minősülnek. Jelen dolgozatnak nem tárgya, azonban szükségesnek tartom e helyütt megjegyezni, hogy ezen ügyekben az üzletszerűség,²⁴¹ – tekintettel a megélhetési bűnözésre – nem kellene, hogy a törvényi tényállásban minősítő körülményt és ennek kapcsán súlyosabb büntetés kiszabását eredményezze. Határozott álláspontom szerint ugyanis a pár száz forintot jogtalanul eltulajdonító vagy a kerítésen átmászó, nyitott fészerből szintén csekély értékű ingóságot ellopó elkövetőknél a rendszeres haszonszerzésre törekvés megállapítása nyilvánvalóan téves értelmezésen alapul.

Kérdésként merül fel, hogy fiatalok esetében a szabálysértési és kisebb értékre elkövetett, csekély tárgyi súlyú vagyon elleni bűncselekmények elkövetésekor szükséges-e egyáltalán a bírósági eljárás még akkor is, ha a Be. hatályba lépését követően beismerés esetén már az előkészítő ülésen ügýdöntő határozat hozható. Úgy tűnik, hogy a feltételes ügyészi felfüggesztés, a büntető végzések nagy száma csökkenti az ügyek tárgyalási szakba kerülését. Ezekben az esetekben azonban az ügy – és a terhelt – sorsa egyértelműen a vádhatóság hozzáállásán múlik. Ennek ellenére határozott álláspontom, hogy az ilyen jellegű, csekély tárgyi súlyú vagyon elleni bűncselekmények szabálysértési eljárás keretein belül a gyermekvédelmi szakemberek, pártfogó felügyelők bevonásával eredményesen elintézhetőek. A bírósági tárgyalás ugyanis ezen ügyekben a fiatalok nevelését és védelmét semmiképpen sem segítik elő.

Ezen felvetésemet néhány olyan büntetőügy tényállásának a rövid ismertetésével kívánom alátámasztani, amelyek iratait a aktakutatás során dolgoztam fel.

²⁴¹ Btk. 459. §. 28. pontja

Az elkövetéskor 15 éves fiatalokú terhelt az édesapa hirtelen halála után kezdődő magatartási problémái miatt végül az édesanya kérésére kisebb lánytestvérével együtt a gyermekvédelem keretein belül, lakásotthonban került elhelyezésre. Később innen került haza, miután az anya kérelmére otthonába bocsátották. Az eljárás során megállapítást nyert, több alkalommal fordult elő, hogy az anya ellátatlanul napokra magára hagyta kiskorú gyermekeit. A vádbeli cselekményt a fiatalokú ezen okból követte el, a házban lévő ingóságokat (a nyomozati iratok között található értékigazolás alapján összesen 34. 000 Ft értékben) eladta, abból élelmet vett. Az anya magánindítvánnyal élt fiával szemben a lopás elkövetése miatt. A terhelt a tárgyalásra speciális gyermekotthonból érkezett, magatartási problémái, konfliktuskezelési nehézségei továbbra is fennálltak. A büntetlen előéletű vádlottal szemben –, akinek megbüntetését a tárgyaláson megjelent anya már egyáltalán nem akarta – az ügyész javítóintézeti nevelés kiszabására tett indítványt. A bíróság arra tekintettel, hogy a speciális gyermekotthonban a fiatalokú megfelelően fejlődik, otthonról hozott negatív mintái a kezdeti nehézségeket követően pozitívan változtak, a büntetés céljának figyelembevételével, vele szemben próbára bocsátás intézkedést alkalmazott kötelezően előírt pártfogó felügyelet mellett. Ügyészi fellebbezés folytán a másodfokú eljárásban az ítéletet a törvényszék helybenhagyta.

A 16 éves terheltet szülei válását követően az édesanyja egyedül nevelte, átlagos jövedelmi és vagyoni körülmények között. A terhelt középiskolai tanulmányokat folytatott. Egy napon hirtelen elgondolásból osztálytársa kisebb értékű mobiltelefonját az öltözőszekrényben lévő sporttáskából elvette. A telefont megtalálták, a sértettnek visszaadták, az okozott kár teljes egészében megtérült. Az ügyészi indítvány jóvátételi munkára vonatkozott, míg a bíróság ezen ügyben is próbára bocsátás intézkedést alkalmazott. Ügyészi fellebbezés folytán a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyja.

A 15 éves terhelt – ugyancsak családból kiemelve, több testvérével együtt – lakásotthonból érkezett, ezt megelőzően az elhanyagoló környezet miatt már korábban védelembe vették. A család anyagi körülményei igen szerények voltak. Büntetlen előéletüként a terheltet több rendbeli, azonban csekély tárgyi súlyú –, köztük pár száz forintba elkövetett – lopási cselekményekkel vádolták. A bíróság a sértettek számára tekintettel több tárgyalást tartott, majd a vádlottal szemben próbára bocsátás intézkedést alkalmazott.

Mindezekben az ügyekben – melyek a vizsgálataim során nagy számban fordultak elő – azt tapasztaltam, hogy a nyomozástól a tárgyalásig, majd a fellebbezés folytán akár még a másodfokú eljárás végéig is a fiatalok hosszú időn át állt büntetőeljárás hatálya alatt. Eközben a bíróság és az ügyészség természetesen eltérő álláspontját ütköztette, a hosszadalmas eljárás következtében azonban a speciális büntetési célok és a gyermekbarát igazságszolgáltatás követelményei nyilvánvalóan háttérbe szorultak.

Az ügyek egy további csoportjába a garázda jellegű, illetve testi sértést okozó cselekmények voltak sorolhatók. Ezen ügyekben megfigyelhető a fent már kifejtett konfliktustűrő és -kezelő képesség hiánya vagy csökkent volta a terheltek vonatkozásában. A vizsgált ügyekben gyakori volt az ittas állapot, a testi sértések kapcsán a brutális, csoportos elkövetési mód. Az ügyészi indítvány – főként halmazati elkövetés esetén – jellemzően próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztésre irányult, büntetett előélet esetén pedig javítóintézeti nevelés vagy végrehajtandó szabadságvesztés volt. Ezen indítványokkal a bíróság is egyetértett.

A kiemelt tárgyi súlyú bűncselekmények száma a kutatással érintett időszakban és területen igen csekély volt, évente mindössze 3-5²⁴². A büntethetőségi korhatár leszállítására tekintettel a kiemelt bűncselekmények körében vizsgálódva egyetlen ügyet találtam, amely a vizsgálataim szempontjából relevánsnak bizonyult. Az akkor 13 éves terhelt és gyermekkorú, 11 éves testvére felnőttkorú vádlott rablási cselekményénél voltak jelen, mely kapcsán társtettesként elkövetett rablás büntette miatt emelt az ügyészség vádat. Az időskorú sértettet a felnőttkorú társ alvás közben lefújta, majd értékeit jogtalanul eltulajdonította. Erre figyelemmel a hatályon kívül helyezés folytán megismételt büntetőeljárásban a minősítés kifosztás büntetetté módosult. A fiatalok vádlott már szabadlábban védekezett, mivel az indítványozott javítóintézeti nevelés intézkedést az alapügyben letartóztatásban kitöltötte. Vele szemben az ítélet jogerőre emelkedett. A büntetőeljárás időtartama közel négy év volt.

A büntetendő cselekmény elkövetésének az előzményeit vizsgálva a kutatás során a fiatalok körében megfigyelhető volt egy további csoportképző sajátosság is, méghozzá a kortárs csoportok vonatkozásában. A szabadidő eltöltése végett ezek a fiatalok az utcákon kóborolnak, amelynek során alkalmasszerűen, egy-egy sértettet meglátnak és kiszemelnek.

²⁴² 2011-2017. között az Egri Törvényszék területén

A sértettet ezután jellemzően követni kezdik, majd tőle kisebb összegű, pár száz, vagy pár ezer forintot vesznek el. Tipikus tehát a csoportos elkövetés, így akár társtettesként, akár bűnsegédként ezen minősítő körülmény igen gyakran fennáll.²⁴³

A szankciókiszabás gyakorlatát érintően megfigyelhető volt, hogy alacsony a javítóintézeti nevelésre utalt fiataikorúak száma. Előfordul ugyanakkor, hogy az ügyész akkor is indítványozza a javítóintézeti nevelés alkalmazását, amikor az egyébként büntetlen előéletű fiataikorú már a gyermekvédelem keretein belül van elhelyezve. Ez meglátásom szerint ellentétben áll mind a nemzetközi egyezményekből fakadó követelményekkel, mind pedig a büntetés és a büntetőeljárás céljával, mivel a bíróság által kiszabott javítóintézeti nevelést nem az addigi, speciális intézeti nevelés keretein belül hajtják végre. Nem tartom ezzel összefüggésben helytállónak azt a vélekedést, hogy a javítóintézeti nevelés azért célravezető, mert a vádlott már úgylis intézetben van. Amennyiben egy speciális intézetből a fiataikorút csupán azért emelik ki és helyezik át egy másik intézménybe, mert javítóintézeti elhelyezése látszik célszerűnek, a körülötte zajló negatív változásoktól már így is sérült fiatal további életét, társadalomba való visszailleszkedését egy rossz döntéssel teljes kudarccra ítélik. Ehhez képest a javítóintézeti nevelés elrendelése álláspontom szerint helytálló szankció azon vádlottaknál, akiknek családból való kiemelése a bűnözői karrier megakadályozása érdekében szükséges.

A vizsgált ügyekben azt állapítottam meg, hogy a bíróságok az eljárást soron kívül, az Alaptörvényben és a nemzetközi egyezményekben rögzített tisztességes eljárás követelményére figyelemmel bírálták el,²⁴⁴ a kényszerintézkedések kapcsán például az újabb tárgyalásokat akár egy hónapon belül kitűzték.

Az esetjog tanulmányozása alapján arra a következtetésre jutottam továbbá, hogy a fiataikorúak ügyeinek tárgyalása során az egyedi értékelés és az eljárás célja – kevés kivételtől eltekintve – érvényesülni látszik. Kiemelendő, hogy az ilyen ügyeket tárgyaló bírók és ügyészek egy része saját költségén és szabadidejében fiataikorúak ügyeinek szakjogásza képzést szerzett, ezen túlmenően az Országos Bírósági Hivatal évente szervez több napos képzést, ahol a gyermekvédelmi szabályozástól kezdve a pszichológiai,

²⁴³ Btk. 459. §. 3. pontja, 2/2000. Büntető jogegységi határozat

²⁴⁴ Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdés

szociológiai háttér tárgyalásán át a nemzetközi szabályozás részleteinek a megvitatására is lehetőség kínálkozik.

A szakmai felkészültség magasabb és növekvő szintje természetesen pozitívan képes kihatni az eljárási garanciák megtartására. Az elsőfokú eljárásban például eredményezheti a terhelt személyiség szerkezetének pontosabb felderítését, ezáltal a büntetés kiszabására is hatással van. Annak köszönhetően ugyanis a bíróság a fiatalok számára valóban a leginkább megfelelő, egyedi szankciót alkalmazhat.

4. Következtetések

Az Alkotmánybíróság gyakorlata vonatkozásában a vizsgálataim alapján azt tudtam megállapítani, hogy a büntetés kiszabás alkotmányjogi aspektusai a testület gyakorlatában nem töltenek be különösebben jelentős szerepet, és csupán elvétve kerül olyan ügy az Alkotmánybíróság elé, amely kifejezetten büntetés kiszabás kérdések vizsgálatát teszi szükségessé. Ennek ellenére az esetjogok kutatva és a testület gyakorlatát megismerve számos olyan alkotmányos elvárások felismerhető és beazonosítható, amelyek a büntetés kiszabás szempontjából is relevánsnak tekinthetők. Ebben a körben ugyanúgy említhető a jogbiztonságból fakadó, valamint a tisztességes eljárásból való jogból levezetett követelmények. Ez utóbbi alapjog részjogosítványainak a köréből pedig különösen az indokolt bírói döntéshez való jog és az észszerű időn belüli elbírálás követelménye érdemel említést. Az Alkotmánybíróság gyakorlatában levezett és a jelen fejezetben bemutatott követelmények pedig a vonatkozó szabályozás és a bíróságok büntetés kiszabási gyakorlatának az értékelésében is irányadók, így egyfajta alapjogi háttérrel biztosítanak a büntetések kiszabásához.

A büntetés kiszabás kontextusában a Kúria – más aspektusból, de – hasonlóan jelentős szerepét a jogegységesítés legfontosabb szerveként betöltött szerepe adja. Jogállami keretek között a bírósági rendszerrel szemben alapvető követelmény, hogy egy-egy államon belül a bíróságok és más jogalkalmazó szervek a hasonló eseteket hasonló módon bírálják el. A bíróságok kiszámítható, egységes értelmezésen alapuló joggyakorlatának hiánya ezért kirívó esetben a tisztességes eljárás sérelmét is eredményezheti mind az EJEB, mind az Alkotmánybíróság gyakorlatában. A jogállamiság elvéből következik ugyanis, hogy a jogértelmezés nem válhat a jogalkalmazó szerv önkényes, szubjektív döntésének eszközévé.

Ellenkező esetben sérülne a jogbiztonság követelménye, a jogalkalmazó szervek döntéseire vonatkozó kiszámíthatósági és előre láthatósági elvárás.

Ezen alkotmányos szempontok értékét pedig az sem ronthatja le, ha a bíróságnak olyan jelentős döntési mozgástere van, mint amilyen a büntetések kiszabásának körében. Ebből fakadóan pedig jogos elvárás, hogy egyes bíróságok büntetéskiszabási gyakorlatában ne legyenek feltárhatók statisztikai értelemben vett szignifikáns eltérések, mivel az az Alaptörvényből fakadó követelmények megsértése mellett gyengítheti a bíróságokba vetett bizalmat.

A fiatalkorúak elleni büntetőeljárásban az Alaptörvényből fakadó követelmények érvényesítésének és a jogegységesítés szempontjainak álláspontom szerint az általánosnál is nagyobb jelentőséget kell tulajdonítani. Az ezen eljárástípusban irányadó sajátos szempontok érvényesülésének a vizsgálata, az áttekintett ügyiratok tapasztalatai alapján egyetértek azzal a törekvéssel, hogy szükséges lenne egy önálló büntetőjogi kódex a fiatalkorúak számára, és azzal is, hogy a fiatalkorúak ügyeit megfelelő, speciális képezéssel rendelkező, tapasztalt bírák gondjaira lenne szükséges rábízni. Mindezt annak érdekében tartom szükségesnek, hogy a fiatalkorúak elleni büntetőeljárásokban a különleges büntetéskiszabási szempontok maradéktalanul érvényesülhessenek.

VI. A BÜNTETÉSKISZABÁSI KÖRÜLMÉNYEK A BÍRÓSÁGI ÍTÉLETEKBEN – EGY VIZSGÁLAT TAPASZTALATAI

1. A vizsgálat célja

Jelen fejezetben egy empirikus – aktakutatáson és első- és másodfokon eljáró tanácselnökökkel készített interjúkon alapuló – kutatás tapasztalatairól számolok be. A kutatásom annak vizsgálatára irányult, hogy a büntetéskiszabási elvek és körülmények hogyan jelennek meg a bírósági ítéletekben. Egyúttal fel kívántam tární azt is, hogy az egységes jogalkalmazás igénye érvényesül-e, és ha igen, miként a büntetéskiszabás gyakorlatában.

A kutatás részleteinek a kidolgozásakor szem előtt tartottam a Kúria 56/2007. számú BK véleményében foglaltakat azzal összefüggésben, hogy a törvény előtti egyenlőség alapelveként az Alaptörvény XV. cikk (1) bekezdéséből fakadóan az egységes ítélkezés felel meg, és ebbe az is beletartozik, hogy a büntetést befolyásoló körülmények értékelése nem mutat feltűnő és indokolatlan eltérést. A BK vélemény követelményrendszere tekintetében továbbá céлом volt, hogy feltárjam, a bírák ítéleteikben egységesen alkalmazzák-e a BK véleményben foglalt enyhítő- és súlyosító körülményeket, és eszerint járnak-e el ítéleteikben a büntetéskiszabási körülmények feltüntetése és értékelése során.

Megvizsgáltam tehát, hogy az eljáró bírák a BK vélemény által rögzített egységes szempontrendszert az ítéleteikben miként alkalmazták. Álláspontom szerint ugyanis akkor lehet kijelenteni, hogy a büntetéskiszabási körülmények ítéleti megállapítása és rögzítése – természetesen az ügyek egyedi jellemzői alapján – a jogbiztonságnak megfelelően egységes, ha ezek a körülmények a büntetéskiszabásban legalább hozzávetőleges homogenitást eredményeznek.

2. A vizsgálat módszertana

A vizsgálat alapját az ország északkeleti régiójában található hat bíróságon²⁴⁵ a 2018. július

²⁴⁵ Egri Törvényszék, Egri Járásbíróság, Gyöngyösi Járásbíróság, Hatvani Járásbíróság, Hevesi Járásbíróság, Füzesabonyi Járásbíróság

1. napja és 2020. szeptember 1. napja között²⁴⁶ jogerősen, első- és másodfokon befejezett ügyek értékelése képezte.

A területi szintű reprezentativitás biztosítása érdekében öt járásbíróság mindegyikéről évente 5 elsőfokon jogerőre emelkedett²⁴⁷, valamint a törvényszék, mint másodfokú bíróság által 2018. és 2019. évben 10-10, míg 2020. évben 5 jogerősen elbírált ügy, összesen a törvényszék területéről 100 akta vizsgálatát végeztem el. Az akták kiválasztása véletlenszerűen történt.

Az aktakutatáshoz az időintervallumot azért választottam meg így, mert a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 2018. július 1. napján történt hatályba lépését követően a járásbíróságokon indult, elsőfokon jogerőre emelkedett büntetőügyekben ezen időponttól vált kötelezővé az ítélet szóbeli indokolásának jegyzőkönyvben történő rögzítése, melyben fel kell tüntetni a súlyosító és enyhítő körülményeket. Mivel sem a régi Be., sem pedig a hatályos Be. nem követeli meg a rövidített ítéletben²⁴⁸ ezen körülmények feltüntetését és értékelését - kizárólag az eljárás elhúzódása vált a rövidített ítélet kötelező tartalmi elemévé – a régi Be. szerinti aktavizsgálat a büntetékiszabási körülmények tekintetében értékelhető adatokat nem tartalmazott volna.

A kiválasztott ügyek jegyzőkönyveiben vizsgáltam az ügyészi és védői perbeszédet, valamint azt, hogy ezen perbeszédekben megjelenő büntetékiszabási körülmények a jegyzőkönyvben rögzített szóbeli indokolásban, illetve a fellebbezett ítéletek indokolásában mennyiben vették figyelembe. Arra is figyelmet fordítottam, hogy a bejelentett fellebbezések irataiban ezen körülmények az alapeljáráshoz képest mennyiben eredményeztek kiegészítést. Végül értékeltem, hogy a másodfokú bíróság a büntetékiszabás során mennyiben változtatta meg, egészítette ki ezen körülményeket.

²⁴⁶ 2020.El.I.J.49/2. számú kutatási engedély

²⁴⁷ 5x5x3=75

²⁴⁸ Be. 562. §

3. Az elsőfokon jogerőre emelkedett ítéletekben a leggyakoribb enyhítő körülmények

Vizsgálataim eredménye szerint az elsőfokon jogerőre emelkedett ítéletekben főképp a következő enyhítő körülmények fordultak elő. Ezek % arányban kifejezve:

1. teljeskörű beismerő vallomás

<i>2018. év</i>	<i>2019. év</i>	<i>2020. év</i>	<i>összesen százalékarányban:</i>
16 ügy	18 ügy	20 ügy	72 százalék

2. tartásra, nevelésre szoruló hozzátartozó

<i>2018. év</i>	<i>2019. év</i>	<i>2020. év</i>	<i>összesen százalékarányban:</i>
19 ügy	18 ügy	16 ügy	70,66 százalék

3. kár részbeni megtérülése

<i>2018. év</i>	<i>2019. év</i>	<i>2020. év</i>	<i>összesen százalékarányban:</i>
9 ügy	11 ügy	7 ügy	36 százalék

4. büntetlen előélet

<i>2018. év</i>	<i>2019. év</i>	<i>2020. év</i>	<i>összesen százalékarányban:</i>
6 ügy	9 ügy	8 ügy	30,66 százalék

Mint látható, a teljeskörű beismerő vallomás²⁴⁹ százalékos aránya a vizsgált időszakban a törvényszék területén kimagasló, mely álláspontom szerint egyértelműen az előkészítő ülés kötelező bevezetésének eljárást gyorsító hatása volt²⁵⁰. A vizsgált ügyekben az elsőfokú

²⁴⁹ Be. 504. § (1) Ha a vádlott a bűnösségét beismeri, és a beismeréssel érintett körben a tárgyaláshoz való jogáról lemond, a bíróság e tény, az eljárás ügyiratai, valamint a vádlott kihallgatása alapján vizsgálja meg, hogy a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozatát elfogadja-e.

(4) Ha a bíróság nem látja akadályát az ügy előkészítő ülésen való elintézésének, a vádlottat a büntetékiszabási körülményekre is kihallgatja.

(5) A vádlott kihallgatását követően az ügyész, ezután a védő felszólalhat.

(6) A bíróság az ítéletét az előkészítő ülésen is meghozhatja.

²⁵⁰ Be. 499. § (1) Az előkészítő ülés a vádemelés után a tárgyalás előkészítése érdekében tartott nyilvános ülés, amelyen a vádlott és a védő a tárgyalást megelőzően kifejezheti a váddal kapcsolatos álláspontját és közreműködhet a büntetőeljárás további menetének alakításában.

bíróságok a vádlottat – bűnösséget beismerő nyilatkozatának elfogadását követően – a büntetéskiszabási körülményekre hallgatták ki.

Hasonló arányban fordult elő a vizsgált aktákban a tartásra, nevelésre szoruló hozzátartozó. Szükséges megjegyezni, hogy a másodfokú tanácsok álláspontja szerint a személyi körülmények körében tisztázandó, hogy amennyiben a vádlottnak általa eltartásra szorulóként megjelölt kiskorú gyermeke van, arról milyen módon gondoskodik. Amennyiben a kiskorú gyermek állami nevelésben van, a vádlott fizet-e utána tartásdíjat, vagy nem. Ha a vádlott elvált, de kapcsolatban él, élettársának is gyermeke van, arra is szükséges nyilatkoztatni, élettársa saját gyermeke után részesül-e tartásdíjban. Ezen büntetéskiszabási körülményeknek ugyancsak lényeges kihatása lehet a büntetésre. A másodfokú tanácselnökök által megjelölt és hiányolt szempontokat is vizsgáltam az elsőfokú bíróságok ítéleteiben, azonban azaktákban az eltartásra szoruló kiskorú gyermek, illetve a kiskorú gyermekes családok állapot elnevezésén túl egyéb érdemi megállapítást nem találtam.

A tartásra, nevelésre szoruló hozzátartozót, mint enyhítő körülményt összevetve – a harminc százalék körüli – büntetlen előélettel, mint ugyancsak enyhítő körülménnyel, látható, hogy a vagyoni elleni bűncselekmény miatt indult büntető ügyekben nagy számban, 21 aktában mind a két enyhítő körülmény együtt állt fenn.

A kár részbeni megtérülése ugyancsak a vagyoni elleni bűncselekmények körében jelent meg enyhítő körülményként. Összesen három aktában nem volt ugyanakkor nevesítve, miközben a tényállás tartalmazta. A kár megtérülése kapcsán a vizsgált aktákban a bírák helyesen rögzítették ítéleteikben, hogy a kár részbeni megtérülése kisebb nyomatékkal bír, ha a vádlottól függetlenül térült meg. Megjegyzendő, hogy a bűncselekménnyel okozott kár akár részbeni megtérítése is kiemelt enyhítő körülményként nyer értékelést a költségvetési csalás büntette körében. A vizsgált ügyekben a tárgyalási jegyzőkönyvben rögzítést nyert, hogy a védők azon okból indítványozták a tárgyalás elnapolását, mert a vádlottak a Nemzeti Adó- és Vámhivatal részére fennálló adótartozást meg kívánták téríteni. Ezen ügyekben az ügyészség az elnapolásra irányuló indítványt nem kifogásolta, sőt a védői indítványt megismételte. A bírói gyakorlat tehát kimunkálta, hogy ezen költségvetést károsító ügyekben miként lehet nyomatékos enyhítő körülményként értékelni a kár akár részbeni megtérítését.

A büntetlen előélet statisztikáját némiképp rontotta azon három aktában helytelenül rögzített enyhítő körülmény, amelyekben a fiatalkorú vádlott tekintetében az elsőfokú bíróság a BK véleményben foglaltakat figyelmen kívül hagyva nem fiatal felnőttkorát, hanem büntetlen előéletét állapította meg enyhítő körülményként ítéletében.

A BK vélemény alapján enyhítő körülmény a bűnsegédi minőség és az alkalmoszerű elkövetés. A vizsgált aktákban az elsőfokon eljáró bírák ezen enyhítő körülményeket helyesen tüntették fel és értékelték. Egy aktában ugyanakkor a következő jogértelmezési problémára találtam. Az elsőfokú bíróság ítéletében rögzítette, hogy a II. rendű vádlott bűnsegédi magatartása enyhítő körülmény. A tényállásból azonban az volt megállapítható, hogy valójában a II. rendű vádlott bírta rá²⁵¹ a tetteit a dolog elleni erőszakkal elkövetett lopás bűntettének elkövetésére, amelyet követően figyellel nyújtott bűnsegédi magatartást, tehát ebből adódóan a bűnsegédi magatartás enyhítő hatása elenyészett.

Fontos enyhítő körülmény továbbá, ha az elkövető hosszabb ideig állt a büntetőeljárás alatt; nagyobb a nyomatéka, ha előzetes fogvatartásban volt. A vizsgált ügyekben – a kérdés tizenöt ügyet érintett - ez a büntetés-kiszabási körülmény az időmúlás fogalmával olvadt egybe, és ahol a vádlott fogvatartásban volt, bűnügyi felügyelet alatt állt, az időmúlás mellett a fogvatartás hosszabb idejét a bíróság külön nem értékelte.

4. Az elsőfokon jogerőre emelkedett ítéletekben a leggyakoribb súlyosító körülmények

A vizsgált aktákban az elsőfokon jogerős ítéletekben a bíróságok súlyosító körülményként főként a következőket jelölték meg.

1. hasonló jellegű bűncselekmények fokozott elszaporodottsága

<i>2018. év</i>	<i>2019. év</i>	<i>2020. év</i>	<i>összesen százalékában:</i>
18 ügy	20 ügy	17 ügy	73,33 százalék

2. büntetett előéletű nem visszaeső

<i>2018. év</i>	<i>2019. év</i>	<i>2020. év</i>	<i>összesen százalékában:</i>
12 ügy	17 ügy	18 ügy	62,66 százalék

²⁵¹ Btk. 14. § (1)

3. társas bűnelkövetési alakzatban elkövetés

<i>2018. év</i>	<i>2019. év</i>	<i>2020. év</i>	<i>összesen százalékarányban:</i>
16 ügy	7 ügy	12 ügy	46,667 százalék.

4. más ügyben alkalmazott felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatt, a feltételes szabadság tartama alatti elkövetés

<i>2018. év</i>	<i>2019. év</i>	<i>2020. év</i>	<i>összesen százalékarányban:</i>
12 ügy	8 ügy	6 ügy	34,66 százalék

A vizsgált ítéletek között –ittas járművezetés vétsége miatt folyt eljárásokban – előfordultak olyanok, amelyekben az elsőfokon eljáró bíróság az ittasság enyhe fokát, valamint azt, hogy a vádlott ittas állapotban rövid távolságon vezetett, mint enyhítő körülményt vette figyelembe. Ennek alapja az ügyészi vádbeszéd volt, mivel az ügyész súlyosító körülményként indítványozta értékelni, hogy a vádlott közepes fokú ittas állapotban volt a bűncselekmény elkövetése során. A büntetéskiszabási körülmények kapcsán az ittasság enyhe vagy közepes fokát - összevetve a BK véleményével - álláspontom szerint helytelen a büntetéskiszabási körülmények körében értékelni. Ezen aktákban olyan büntetéskiszabási körülményeket értékelték az elsőfokú bírúk a BK véleményével összhangban, helyesen súlyosító körülményként mint, hogy a terhelt ittas állapotban hosszabb távon vezetett, utast szállított, valamint, hogy súlyos fokú ittas állapotban követte el a bűncselekményt.

A vizsgált akták 53 százalékában a társas elkövetést, mint súlyosító körülményt helyesen, a BK véleményben foglaltaknak megfelelően jelölték meg a bíróságok.

Ugyancsak helyesen értékelte súlyosító körülményként az elsőfokú bíróság hat ügyben, hogy az elkövető a bűncselekményt önhibájából eredő ittas vagy bódult állapotban követte el, és ennek az állapotnak szerepe volt a bűncselekmény elkövetésében. Helyesen szerepelt az a hivatkozás is, hogy az elkövető aktuális tudattartalmára és ezáltal szándékára a vádlott súlyos ittassága folytán a tárgyi körülményekből lehetett következtetést levonni²⁵². Az ittasság miatt az alanyi oldal ugyanis nem teljes, a vádlottat azonban ez nem mentesíti, mert a Btk. 18. § értelmében a 17. §-ban szabályozott, kóros elmeállapotot jelentő büntethetőséget

²⁵² III. számú Büntető Elvi Döntés

kizáró ok szabályai nem alkalmazhatók arra, aki a bűncselekményt önhibájából eredő ittas, vagy bódult állapotban követi el. Ezen büntető anyagi jogi szabályokat ugyancsak felhívta az elsőfokú bíróság.

Kiemelendő a vizsgált akták alapján a következő: a folytatólagosság súlyosító hatása az ítéletekben helyesen szerepel, azonban - mint a vizsgált aktákban négy esetben tapasztaltam -, a többszörös halmazat, valamint a többszörös minősülés a büntetés kiszabási tényezők körében nem jelenik meg.

A BK vélemény alapján a bűncselekmények elszaporodottsága súlyosító körülmény akkor, ha a köztudomás szerint az ügyben elbírált vagy az ahhoz hasonló bűncselekmények száma (az elkövetéskor) a korábbi időszakhoz képest lényeges emelkedést mutat, vagy ha a számuk az adott területen lényegesen magasabb volt az átlagosnál. Az aktavizsgálat eredményei rámutattak, hogy ezen súlyosító körülmény rögzítése és értékelése számos problémát vet fel. Az elsőfokú bíróságok az ítéleteikben rendszerint – a vizsgált ügyek 80 százalékában (60 ügy) - feltüntették az ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekmények helyi és országos szinten fokozott elszaporodottságát, mely büntetés kiszabási körülményre történő hivatkozás az ügyészi vádbeszédekben és főügyészségi átiratokban is minden vizsgált aktában szerepelt. A védői perbeszédekben azonban a vizsgált ügyek 74, 6667 százalékában (56 ügy) a védő ezen súlyosító körülmény megállapíthatóságát vitatta. A védők jellemzően arra hivatkoztak, hogy ezen körülményt a bíróságok – álláspontjuk szerint – csak objektíve megállapítható okból, statisztikák alapján fogadhatják el.

Valamennyi általam vizsgált ügyben helyesen alkalmazták a bírák azt a BK véleményben rögzített álláspontot, hogy amennyiben az elkövetőt a bűncselekmény véghezvitele előtt jogerősen elítélték, a büntetőjog szempontjából büntetett előéletű akkor is, ha mentesült a büntetés hátrányos következményei alól, Ugyancsak többször talákoztam az iratokban annak helyes megállapításával, hogy ha az elkövetőt kisebb tárgyi súlyú bűncselekmény miatt ítélték el, és a büntetés kiállása óta már hosszabb idő eltelt, a korábbi elítélésnek súlyosító körülményként való értékelése nem indokolt.

A vizsgált ítéletek alapján megállapítható:

- ha a büntetett előéletű elkövető nem visszaeső, de többször volt büntetve, akkor ez utóbbi tény súlyosító körülmény lehet.

- súlyosító körülmény, ha a többszörös (erőszakos többszörös) visszaeső egyben különös visszaeső is, és az is, ha az elkövető a visszaesést megalapozó büntetésen kívül is büntetve volt.
- fokozott a büntetett előélet nyomatéka, ha a sorozatos elítélésekből, az elkövető életviteléből és az újabb bűnelkövetésből a bűnöző életmódra lehet következtetni.

A kutatás során volt példa arra is, hogy a bíró a különös- többszörös visszaesői minőséget értékelte súlyosító körülményként, holott ez a kétszeres értékelés tilalmába ütközik.

A büntetőeljárás hatálya, más ügyben alkalmazott felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje, a feltételes szabadság ideje alatt történt bűnelkövetés súlyosító körülményként történő megjelölése az elsőfokú bíróságok ítéleteiben – a vizsgált akták 21 százalékában – összhangban állt a BK véleménnyel.

5. Az ítélet jegyzőkönyvben rögzített szóbeli indokolása és az írásba foglalt ítélet szinkronitásának büntetés kiszabási kérdései

A vizsgált aktákban kirívó eltérést a tárgyalási jegyzőkönyvekben és az ítéletben rögzített enyhítő- és súlyosító körülmények között egyetlen esetben sem találtam. Megjegyzem, ezen szempontrendszer alapján a járásbíróságokon indult, másodfokon jogerősen elbírált büntetőügyek voltak vizsgálhatók.

A fellebbezett ügyek 72 százalékában (18 ügy) a szóbeli indokolásban és az írásba foglalt ítéletekben ugyanazon körülmények jelentek meg, míg 28 százalékában (7 ügy) az írásba foglalt ítéletekben további tényezőket nevesített a bíróság. Ez utóbbiak köréből 71,42 százalékban (5 ügy) enyhítő, míg 28,57 százalékban (2 ügy) súlyosító körülmények jelentek meg írásban.

Elenyésző számban, összesen két aktában fordult elő, hogy a szóbeli indokolás során az elsőfokon eljáró bíró részletesen indokolta a büntetés kiszabási körülményeket, és értékelte az enyhítő körülmények túlsúlyát, kimondva, hogy a bűncselekményre megállapított büntetési tételkeret középértékétől emiatt lefelé tért el.

6. Az ügyészi és védői perbeszédekben megjelenő büntetékiszabási körülmények

A bírakkal készített interjúk alapján megállapítható volt, hogy az elsőfokon eljáró bírák az ügyészi és a védői perbeszédekben megjelölt súlyosító és enyhítő körülményeket figyelembe veszik, és azokat az adott ügyben értékelik.

Az aktavizsgálat tanúsága továbbá, hogy a főügyészségi indítvány jellemzően az, hogy a másodfokú bíróság a középértéket jobban megközelítő, a középértéket elérő vagy azt meghaladó büntetésre súlyosítsa a vádlott elsőfokú bíróság által kiszabott büntetését.

7. A törvényszék, mint másodfokú bíróság büntetékiszabási gyakorlata

Az általam vizsgált 25 másodfokon elbírált és jogerőre emelkedett aktából 12 esetben a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét a büntetés kiszabása körében korlátozottan bírálta felül,²⁵³ mely az ügyek 48 százaléka. Ezen ügyek 66,667 százalékában (8 ügy) az ügyész a büntetés súlyosítására, valamint 83,333 százalékában (10 ügy) a vádlott(ak) és a védő a büntetés enyhítésére irányuló, korlátozott fellebbezést nyújtott be az elsőfokú bíróság ítélete ellen. A másodfokú bíróság az ügyész súlyosításra irányuló fellebbezését 75 százalékban (6 ügy), míg a vádlott és a védő enyhítés iránti fellebbezését 80 százalékban (8 ügy) nem találta alaposnak.

Az aktavizsgálat eredményei alapján megállapítható, hogy a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét a büntetékiszabási körülményeket érintően 56 százalékban egészítette ki (14 ügy). Az ügyek 44 százalékot képviselő részében a felülbírálat során a másodfokú bíróság rögzítette, hogy az elsőfokú bíróság a bűnösségi körülményeket helyesen sorolta fel, súlyuknak és nyomatékuknak megfelelően értékelte.

A másodfokon jogerőre emelkedett ügyek aktáiban két alkalommal rögzítette a másodfokú bíróság, hogy amennyiben az elsőfokú bíróság valamilyen tény, körülményt enyhítő vagy súlyosító körülményként vesz figyelembe, azt az ítéletnek tartalmaznia kell. Felhívta az elsőfokú bíróság figyelmét arra, hogy enyhítő és súlyosító körülményként megalapozottan

²⁵³ Be. 580. § (2) bekezdés a) és b) pontja, valamint az 583. § (3) bekezdésének a) pontja alapján – figyelemmel a Be. 590. § (3) bekezdésére

csak arra lehet hivatkozni, amit az ítélet személyi részében vagy a történeti tényállásában rögzít. Ezen két aktában a másodfokú bíróság megállapította egyrészt a vádlott többszörös visszaesői minőségét megalapozó büntetések, másrészt a vádlott betegsége személyi részben történő feltüntetésének a hiányát, holott ezeket a körülményeket az elsőfokú bíróság súlyosító, illetve enyhítő körülményként értékelte a büntetéskiszabás során. A másodfokú bíróság indokolása szerint az első esetben a büntetések rögzítése az erkölcsi bizonyítvány és a pótlólag beszerezett, többszörös visszaesői minőséget megalapozó irat alapján lehetséges volt. Ezzel szemben a másik ügyben az ítéletből hiányzó, így felülbírálat tárgyát nem képezhető enyhítő körülmény, a vádlott betegsége már nem kerülhetett a mérlegelés körébe.

A másodfokú bíróság kiemelte, hogy fontos annak vizsgálata, hogy a vádlott személyi körülményeiben a büntetőeljárás során történt-e változás. Az ugyanis adott esetben megváltoztathatja az enyhítő és súlyosító körülményeket, azok súlyát és nyomatékát.

8. A többvádoltas ügyekben a büntetéskiszabás körében jelentkező belső arányosság a másodfokú eljárásban

A részben elsőfokon jogerős, többvádoltas ügyekben a kutatásaim során problémásnak bizonyultak azok az ügyek, amelyekben a másodfokú bíróság a büntetéskiszabási körülmények kiegészítésével, nyomatékának átértékelésével azt állapította meg, hogy a felülvizsgálat alapját képező ügyben valamennyi vádlott büntetésének súlyosítására sort kellene keríteni. A büntetéskiszabás tekintetében azonban a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét - egyrészt azért, mert vannak az ügyben olyan vádlottak, akikkel szemben az elsőfokú bíróság ítélete jogerőre emelkedett, másrészt azért, mert más vádlottak esetében a büntetés súlyosítása a súlyosítási tilalomba ütközne²⁵⁴ – csak részben, a fellebbezéssel érintett vádlottak tekintetében változtathatja meg.

A vizsgált akták alapján megállapítható, hogy a másodfokú döntés az elsőfokú ítélet belső arányosságát megbonthatja. Egy konkrét ügyben a másodfokú bíróság a három vádlott közül egy esetében, vádlotti és védői fellebbezés nyomán a büntetést megváltoztatta. Álláspontja szerint ugyanis ezen vádlott büntetése a másik két vádlott büntetéséhez képest aránytalanul súlyos volt. A másodfokú bíróság ezen - fiatalos - vádlott tekintetében az elsőfokon

²⁵⁴ Be. 595. § (1) bekezdés

megállapított bünteteskiszabási körülményeket további enyhítő körülményekkel egészítette ki. Ezek: a fiatal felnőtt kor, a ténybeli beismerő vallomás, a megbánó magatartás voltak. Ily módon a vádlott büntetését a többi vádlott büntetéséhez mérve, azokkal arányosan enyhítette.

9. Utalás az eljárás elhúzódására

A jogalkotó a Be.-ben garanciális jelleggel írta elő a bűnösséget megállapító ítélet indokolása körében a büntetőeljárás elhúzódásának megjelölését, amennyiben azt a bíróság figyelembe vette, és arra tekintettel szabott ki enyhébb büntetést vagy alkalmazott büntetés helyett intézkedést²⁵⁵.

Az aktakutatás eredményei alapján a következő tendenciák figyelhetők meg. Az elsőfokú ítéletekben mind a szóbeli, mind pedig az írásba foglalt indokolás jellemzően tartalmazza enyhítő körülményként az időmúlást. A rövidített indokolások közül egy rögzítette az időmúlást, mint enyhítő körülményt, és erre tekintettel a büntetés enyhítését. A büntetőeljárás elhúzódása és az időmúlás közötti különbségtétel az elsőfokú határozatokban nem jelenik meg, az indokolások egységesen „időmúlást” és ennek értékelését tartalmazzák. Kiemelendő azonban, hogy a vizsgálatnak nem volt tárgya annak megítélése, hogy ezen ügyekben a büntetőeljárás elhúzódása felmerült-e.

A másodfokú bíróság a vizsgált ügyekben – hivatalból, illetve a büntetőeljárás elhúzódásának megállapítására irányuló indítvány alapján – részletesen indokolta a bünteteskiszabás során irányadó körülményeket. Annak keretében pedig több esetben kifogásolta a büntetőeljárás elhúzódása értékelésének hiányát az elsőfokú ítéletekben.

Összességében megállapítható, hogy a bíróságok az időmúlást – amennyiben az az ügyben felmerült – értékelik a büntetés kiszabása során. Az más kérdés, hogy az időmúlás, mint objektív körülmény, az eljárás elhúzódásától, mint felróható, szubjektív körülménytől a jogalkalmazók tudatában elhatárolódik-e. Kutatásaim alapján annyi bizonyosan megállapítható, hogy e két fogalom elválasztása terén bizonytalanság észlelhető.

²⁵⁵ Be. 562. §, 564. §

10. Következtetések

Kutatásom keretében büntetőügyekben első- és másodfokon eljáró bírókkal készítettem interjúkat, valamint aktakutatást végeztem. Célom az volt, hogy összefoglaljam az egyes enyhítő és súlyosító körülmények kiválasztásának, megjelölésének, indokolásának tapasztalatait.

Az eredmények alapján meghatároztam az elsőfokon leggyakrabban felhívott enyhítő és súlyosító körülmények körét, vizsgáltam az ítélet jegyzőkönyvben rögzített szóbeli indokolása és az írásba foglalt ítélet szinkronitását a büntetéskiszabás aspektusából. Elemeztem továbbá az ügyészi és a védői perbeszédekben felhívott büntetéskiszabási körülményeket és a törvényszék, mint másodfokú bíróság büntetéskiszabási gyakorlatát. Értékeltem a többvádoltas ügyek ítéleteinek belső arányosságát és megvizsgáltam az ítéletek utalását az eljárás elhúzóására.

Az aktavizsgálat és az elkészült interjúk alapján megállapítható, hogy az egységes jogalkalmazás igénye egyértelműen jelen van, azonban a BK vélemény teljeskörű, maradéktalan alkalmazása nem történik meg. Az általam vizsgált ítéletekben a következő büntetéskiszabási tényezők jelentek meg helytelenül:

1. fiataikorú vagy fiatal felnőtt korú vádlott esetében a büntetlen előélet enyhítő körülményként történő megjelölése;
2. korábban intézkedés hatálya alatt állt vádlott javára a büntetlen előélet enyhítő körülményként történő rögzítése;
3. a tartásra, nevelésre szoruló hozzátartozó esetén a személyi körülmények e körben történő tisztázásának elmaradása;
4. az ittasság enyhe foka enyhítő körülményként történő megjelölése;
5. a halmazat súlyosító körülményként történő értékelése (a kétszeres értékelés tilalmának figyelmen kívül hagyása);
6. különös, többszörös visszaesői minőség súlyosító körülményként történő értékelése (a kétszeres értékelés tilalmának figyelmen kívül hagyása).

Habár a kutatásom időben és térben is szűk keretek közé volt szorítva, így nem alkalmas arra, hogy a hazai büntetéskiszabási gyakorlatot érintően általános következtetéseket vonjak le, arra meglátásom szerint elégségesnek bizonyul, hogy bepillantást engedjen ezen

jogterület működésébe, rámutasson gyengeségeire és gondolatokat ébresszen a továbbfejlesztés lehetséges irányait érintően.

VII. ÖSSZEGZÉS

Értekezésemben arra törekedtem, hogy a büntetéskiszabás területéről, annak elveiről és rendszeréről áttekintő képet nyújtsak, feltárva, összefoglalva és értékelve a büntetések kiszabását érintően fennálló követelményrendszert, és betekintést nyújtva a kapcsolódó jogalkalmazói gyakorlat egy területére is.

Ezt a célt szem előtt tartva a dolgozat első érdemi fejezetében összefoglaltam a büntetéskiszabás alapvető elveit több megközelítésben. Megvizsgáltam, hogy a Csemegi-kódextól kezdődően hogyan alakult, miként fejlődött a büntetéskiszabási elvek rögzítése az egymást követő büntető törvénykönyvekben. Ezen történeti kontextus ismeretében áttekintettem és elemeztem a bírói gyakorlatban és a szakirodalomban kialakult büntetéskiszabási elveket.

A büntető kódexekben rögzített büntetéskiszabási elvek köréből szükségesnek tartottam kiemelni és önállóan is elemezni a súlyosító és enyhítő körülményeket. Álláspontom szerint ugyanis ezen körülmények mellett, hogy fontos szerepet töltenek be a büntetéskiszabásra irányuló bírói mérlegelési folyamatban, igen sok bizonytalanságot is hordoznak magukban. Meghatározásuknak és alkalmazásuknak ezért különös jelentőséget lehet tulajdonítani. Ezen elvi elgondolás mentén részletesen bemutattam, hogyan alakultak ki és változtak a hazai jogtörténetben az egyes súlyosító és enyhítő körülmények. Vizsgáltam továbbá, hogy a hatályos jogszabályi környezetben a jogalkotó milyen szerepet szánt a súlyosító és enyhítő körülményeknek, valamint azt is, hogy a bírói gyakorlat valójában milyen szereppel ruházza fel azokat.

A következő fejezetben a büntetéskiszabás során értékelhető tényezők bemutatását végeztem el. Ezek azok az alanyi és tárgyi tényezők, amelyek az egyes esetekben a büntetést, annak súlyát és mértékét befolyásolják. Így az előző fejezetben összefoglalt elvrendszer ezen tényezők által válik alkalmazhatóvá. Számba vételüket ezért a témám teljes értékű feldolgozásához feltétlenül szükségesnek ítélttem.

Ezen átfogó, leíró, elemző és összehasonlító fejezetet követően két nagy fejezetet szenteltem a büntetéskiszabás területén érvényesülő követelmények bemutatásának. Ezek segítségével mind a hazai jogból, mind a hazánkkal szemben fennálló nemzetközi

kötelezettségekből fakadó kívánalmakat össze tudtam foglalni. Előbb a nemzetközi követelményeknek való megfelelés szempontjából releváns nemzetközi jogi dokumentumokat, és az azokból hazánkra nézve levezethető kritériumokat tekintetem át az Európa Tanács, az EJEB és az Európai Unió vonatkozásában. Majd rövid kitekintéssel példákat hoztam más nemzeti jogrendszerek megoldásaiból azt szemléltetve, hogy milyen nehézségekbe ütközik e területen egy egységes európai, vagy akár nemzetközi követelményrendszer kidolgozása és felállítása.

A nemzetközi kitekintést a büntetés kiszabás vonatkozásában fennálló hazai követelmények elemzése és értékelése követi. Az elvárások rendszerében elsőként az Alkotmánybíróság gyakorlatának szenteltem figyelmet, és a testület döntéseiben a büntetések kiszabását érintően körvonalazódott elveket rögzítettem. Ezeket a jogbiztonság, a tisztességes eljárásához való jog, valamint ez utóbbi alapjog részjogosítványai: az indokolt bírói döntéshez való jog és az észszerű időn belüli elbírálás követelménye által alkotott szempontrendszerben helyeztem el. Meglátásom szerint ezek alkotják a büntetések kiszabásához az alapjogi háttérrel, amely az Alaptörvény 28. cikkéből fakadó követelményekre figyelemmel a bíróságok büntetés kiszabási gyakorlatának fontos alakítója.

Ezek után vizsgáltam meg az ítélkezési gyakorlat egységesítésének kontextusát a Kúria vonatkozó iránymutatásának az áttekintésével. Az 56/2007. BK vélemény tartalmi elemzésének és alkalmazása vizsgálatának a dolgozatomban különösen nagy jelentőséget tulajdonítottam. Ez ugyanis az egyetlen olyan dokumentum, amely a büntetés kiszabási gyakorlat egységességének megteremtése érdekében konkrét iránymutatást ad a bíróságoknak a fentiekben feltárt és összefoglalt, igen bonyolult elvrendszer alkalmazásával a Btk.-ban rögzített feladatok teljesítéséhez és a jogalkotói cél érvényesítéséhez. A BK vélemény elemzését a Kúria releváns határozatainak és a Kúria joggyakorlat-elemző csoportja tapasztalatainak a bemutatásával egészítettem ki. Ezt követően annak szemléltetésére, hogy a büntetés kiszabása nem pusztán mechanikus aktus, hanem egy olyan komplex tevékenység, amelynek során sokszor speciális szabályokat is alkalmazni kell a bíróságoknak, önálló fejezetként mutattam be a fiatakorúakkal szembeni büntetőeljárásokban a büntetés kiszabás különleges követelményeit.

Végül fontosnak tartottam, hogy az értekezésemben vizsgált kérdéseket és elméleti felvetéseket gyakorlati nézőpontból is megközelítsem. Ezért a témában végzett saját

empirikus kutatásom tapasztalatait egy további fejezet keretei között foglaltam össze. Ezen kutatásom keretében büntetőügyekben első- és másodfokon eljáró bírókkal készítettem interjúkat, valamint aktakutatást végeztem. Az eredmények alapján pedig összefoglaltam az egyes enyhítő és súlyosító körülmények kiválasztásának, megjelölésének, indokolásának tapasztalatait. Habár a kutatásom időben és térben is szűk keretek közé volt szorítva, így nem alkalmas arra, hogy a hazai büntetéskiszabási gyakorlatot érintően általános következtetéseket vonjak le, arra meglátásom szerint elégségesnek bizonyult, hogy bepillantást engedjen ezen jogterület működésébe, rámutasson gyengeségeire és gondolatokat ébresszen a továbbfejlesztés lehetséges irányai kapcsán.

Az értekezéshez kapcsolódó vizsgálataim és az abban tett megállapításaim alapján úgy vélem, hogy a büntetéskiszabás hazai rendszere rendkívül összetett. A bíróságoknak a jogszabály előírások értelmezésén és alkalmazásán túl számos egyéb tényezőre is figyelemmel kell lenniük annak érdekében, hogy eljárásuk megfeleljen a büntetések kiszabása terén fennálló hazai és nemzetközi követelményeknek.

Ahhoz, hogy elemző-értékelő tevékenységük során a bírák a felmerülő elvárásoknak eleget tegyenek, szükség van a lehetséges büntetéskiszabási körülmények teljeskörű ismeretére. Ehhez nyilvánvalóan támaszkodni kell a történeti fejlődés során kialakult szempontokra és a korábbi bírói gyakorlatra egyaránt. Úgy vélem, hogy ameddig felsorolás jellegű, tényleges indokolás nélküli büntetéskiszabásra vonatkozó rendelkezéseket találunk egy ítéletben, addig nem beszélhetünk további olyan követelményeknek való megfelelésről, mint például a közérthetőség.

A Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának ajánlása szerint a BK véleményt időről időre felül kell vizsgálni, valamint a bírákat egységes szemléletre kell ösztönözni. Egyetértek azzal a javaslattal, hogy ennek érdekében a bírákat a kinevezésüket megelőző gyakorlati idejük alatt, sőt, kezdő bírói időszakuk alatt akár mentor bírói segítséggel a büntetéskiszabás elméleti és gyakorlati kérdéseit érintően is képezni kell. Mindezt azért tartom szükségesnek, hogy majdan érhetően levezetett és világosan indokolt ítéleti rendelkezések születessenek, amelyekből kitűnik a kiszabott büntetés megállapításának valamennyi szempontja és indoka.

A bírák ilyen módon történő, kellően alapos felkészítéséhez megítélésem szerint egy fogalmakat tisztázó, alapvetéseket rögzítő, rendszert felállító és magyarázó, és a

jogegységesítést ezáltal szolgáló tudásanyaghoz történő hozzáférés szükséges. Fontosnak tartom továbbá, hogy az a tudásanyag érthető, követhető és ellenőrizhető legyen.

De vajon elegendő-e a megfelelő tudásbázis biztosítása és hozzáférhetővé tétele? Az értekezésem tanulságai alapján nem vagyok meggyőződve róla, hogy erre a kérdésre igenlő válasz adható. Álláspontom szerint határozottan felmerül a szükségessége egy olyan iránymutatás lefektetésének is, amely a bíróságokra nézve kötelező előírásokat tartalmaz. Ezen kötelező erejű büntetéskiszabási követelményrendszer volna képes garantálni a dolgozatomban bemutatott hazai és nemzetközi követelmények legteljesebb érvényesülését.

Éppen ezért nem tartom elégségesnek, hogy a büntetéskiszabás során értékelhető körülmények továbbra is büntető kollégiumi véleményben legyenek rögzítve. Úgy vélem, hogy miután az 56/2007. számú BK vélemény a hazai jogalkalmazásnak immáron több, mint egy évtizede fontos része, az kellő alapot, kiindulópontot jelenthet ezen kötelező erejű iránymutatás kidolgozása számára. Felül kell azonban vizsgálni, hogy az abban foglalt körülmények aktuálisak-e, fenntarthatók-e. A társadalom és a tudomány változásai eredményeként ma már olyan új élethelyzetek jelentkeztek, amelyek korábban nem merültek fel az egyes bűncselekmények kapcsán. Ilyenként említeném a csődbűncselekményhez kapcsolódóan megállapított új súlyosító körülményt, amennyiben a bűncselekmény több ember életét befolyásolja. A BK véleményben foglalt súlyosító körülmények köréből továbbá például az elszaporodottságot folyamatosan kritika éri elsősorban azért, mert ugyan a bíróságok által leggyakrabban hivatkozott súlyosító körülmény, fennállásának a ténybeli alapjai a határozatokban csak rendkívül ritkán igazolódnak. Fontos lenne az ilyen problémás büntetéskiszabási tényezők tartalmának vagy akár szerepének az átgondolása is.

A büntetéskiszabási terület továbbfejlesztésében meglátásom szerint kiemelt szerepet a Kúriának kell szánni. A Kúria ugyanis – mint a legfőbb bírósági szerv – ítélkezési tevékenysége mellett a jogegységesítés legfontosabb szerve. A büntetéskiszabás egységesebbé tétele érdekében a büntetéskiszabási tényezők, a kapcsolódó fogalmak és értelmezések jogegységi határozat formájában történő rögzítése optimális megoldás jelentene. A jogegységi határozat felülvizsgálható, bővíthető, átalakítható, kiegészíthető, így a jogegység alkotmányos öre, a Kúria maga biztosíthatná a bíróságok számára a folyamatos iránymutatást ezen a területen.

Jogállami keretek között ugyanis a bírósági rendszerrel szemben alapvető követelmény, hogy a hasonló eseteket hasonló módon bírálják el. A bíróságok kiszámítható, egységes értelmezésen alapuló joggyakorlatának hiánya pedig kirívó esetben alapjogi sérelmet is eredményezhet – mind az EJEB, mind az Alkotmánybíróság gyakorlata értelmében. A jogállamiság elvéből és a tisztességes eljáráshoz való jogból fakadó alkotmányos szempontok értékét pedig az sem ronthatja le, ha a bíróságnak olyan jelentős döntési mozgástere van, mint amilyen a büntetések kiszabásának körében. Ebből fakadóan jogos elvárás, hogy egyes bíróságok büntetéskiszabási gyakorlatában ne legyenek feltárhatók statisztikai értelemben vett szignifikáns eltérések, mivel az az Alaptörvényből fakadó követelmények megsértése mellett a bíróságokba vetett bizalmat is gyengítheti.

IRODALOMJEGYZÉK

Felhasznált szakirodalom:

Felhasznált magyar nyelvű szakirodalom:

1. A büntető törvénykönyv kommentárja, I-II. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968.
2. A felső bíróságok gyakorlata, Budapest, 1981. Franklin-Társulat, I. kötet, Büntető döntvények, 119. o.
3. A Jogi Hírlap Döntvénytára, 1930. IX-1933. IX. Büntetőjog II., Budapest, 1934.
4. A Jogi Hírlap Döntvénytára, 1936. IX-1939. IX. Büntetőjog IV., Budapest, 1941.
5. Akác József; Belegi József; Belovics Ervin; Csák Zsolt; Czine Ágnes; Kónya István; Láng László; Márki Zoltán; Mészár Róza; Molnár Gábor Miklós; et al. Büntetőeljárás jog: kommentár a gyakorlat számára - harmadik kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2018.
6. Alföldi Ágnes Dóra: Gondolatok a büntetőeljárásbeli bizonyítás jelentőségéről és fogalmának elméleti megközelítéséről. http://jesz.ajk.elte.hu/alfoldi46.html#_ftn35
7. Ambrus István: Békés Imre korai munkáiról. Iustum Aequum Salutare. 2016/3. 21–22. o.
8. Ambrus István: A szabálysértési jog néhány aktuális kérdése – büntetőjogászai szemmel. Közjogi Szemle 2014/4. 37. o.
9. Ambrus István: A szankciós szabályok és a büntetés kiszabás néhány dilemmája Magyarországon (2010–2017). In: Homoki-Nagy, Mária; Karsai, Krisztina; Fantoly, Zsanett; Juhász, Zsuzsanna; Szomora, Zsolt; Gál, Andor (szerk.) Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2018.
10. Ambrus István: Az Alkotmánybíróság határozata a halmazati három csapásról: A jogbiztonság elvét sértő büntetőjogi rendelkezés alaptörvény-ellenessége, valamint az alaki és az anyagi bűnhalmazat eltérő megítélésének lehetőségei. Jogesetek Magyarázata (JeMa) 2015/4. 5–16. o.
11. Ambrus, István: Se veled, se nélküled – a pénzbüntetés és a kiutasítás kötelező együttes kiszabásának problémái. Belügyi Szemle, 2021/1. 75-85, 11 o.
12. Ambrus István: Az alaki és az anyagi bűnhalmazat megkülönböztetésének konzekvenciái. JURA 2016/2, 193–195. o.

13. Ambrus István, Ujvári, Ákos: Adalékok a büntetés kiszabás elvi és gyakorlati kérdéseihez, *Magyar Jog* 2020/10. 585-591. o.
14. Ambrus István: A Szegedi Ítéltábla döntése Pénzes Henrietta gyilkossági ügyében: A törvény szerinti legsúlyosabb büntetés kiszabásának indokoltsága, valamint a személyi szabadság megsértése önálló megállapításának mellőzése. *Jogesetek Magyarázata*. 2010:1. 28-34. o.
15. Angyal Pál: A magyar büntetőeljárás tankönyve, II. kötet. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1915.
16. Angyal Pál: A magyar büntetőeljárás tankönyve, II. kötet. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1917.
17. Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve. Harmadik kiadás. Budapest, 1920. 494–495. o.
18. Antal Dániel: Gondolatok a különösen védett tanú kihallgatásáról. *Belügyi Szemle*, 2014/3. 92-107. o.
19. Aszódi Ilona-Kondorosi Ferenc: A mi jogunk. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest, 2013.
20. Árpási Hajnalka- Czine Ágnes- Nárai József – Szabó Sándor – Vaskuti András: Az OLAF a magyar büntető bíró szemével. Európai jog a gyakorlatban (Kézikönyv a magyar bírák számára). Szerkesztette: Dr. Donat Ebert és az OITH Oktatási Főosztálya, Budapest, 2004. 345-358. o.
21. Árva Zsuzsanna: Kommentár Magyarország Alaptörvényéhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2013.
22. Badó Attila: A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika. Gondolat Kiadó, Budapest, 2011.
23. Badó Attila: Az igazságszolgáltató hatalom függetlensége és a tisztességes eljárás. Szeged, Iurisperitus, 2013.
24. Badó Attila; Halász Edina, Nagy, Erzsébet: "Azoknak másként fáj..." Diploma és büntetés kiszabás Magyarországon. In: Badó, Attila (szerk.) *Jogszociológiai alapismeretek Szeged, Magyarország: Pro Talentis Universitatis Alapítvány*, 2020. 162-175. o.
25. Badó Attila, Bencze, Mátyás: Területi eltérések a büntetés kiszabási gyakorlat szigorúságát illetően Magyarországon. In: Badó, Attila (szerk.) *Jogszociológiai alapismeretek, Szeged, Pro Talentis Universitatis Alapítvány*, 2020. 146-161.o.

26. Balla Lajos–Dr. Kardos Sándor: A tisztességes eljárásról a strassbourgi bíróság gyakorlatában. *Bírák Lapja*, 2005/1. 34-53. o.
27. Balázs Réka-GyurkóSzilvia-Németh Barbara: Büntetőeljárás alá vont fiatalok jogainak érvényesülése az Európai Unióban. *Ügyészek Lapja*, 2017/3-4. 87-138. o.
28. Balogh Elemér: Emlékkönyv Dr. Ruzsoly József egyetemi tanár 70. születésnapjára. *Acta juridica et politica: Tom. 73.*, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos bizottsága. Szeged, 2010.
29. Balogh Zsolt: I. Fejezet [Általános rendelkezések] In: *Az Alkotmány magyarázata*. KJK, Budapest, 2002.
30. Balogh Zsolt – Holló András: *Az értelmezett Alkotmány*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2009.
31. Balogh-Békesi Nóra: Tisztességes eljárás a közigazgatási bírói gyakorlatban. Ünnepi kötet a 65 éves Kiss György tiszteletére. Szerk. Auer Ádám. Dialóg Campus, Budapest, 2018. 61-76. o.
32. Bán Tamás: *A tisztességes eljárás és annak fontos vonása: az ártatlanság védelme*. Indok, Budapest, 1999.
33. Bán Tamás: *Az EJB tisztességes eljáráshoz való jogra vonatkozó gyakorlata*. *Acta Humana*, 2009/1-2. 3-65. o.
34. Bánáti János, Kónya István: *A büntetőeljárás gyorsítása és a garanciák*. In: XXX. Jogász Vándorgyűlés: Sopron, 2011. április 7-9. Szerk. Benisné Győrffy Ilona. Budapest, Magyar Jogász Egylet, 2011. 9-30. o.
35. Bánáti János: *A védelemhez való jog korlátozása törvénymódosításokkal*. In: XI. Magyar Jogászgyűlés. Szerk. Benisné Győrffy Ilona. Budapest, Magyar Jogász Egylet, 2012. 87-96. o.
36. Bánáti János: *A szakértői bizonyításról védői szemszögből*. In: *Bonus iudex: ünnepi kötet Varga Zoltán 70. születésnapja alkalmából*. Szerk. Molnár Gábor Miklós, Koltay András. Pázmány Press, Kúria, Budapest, 2018. 15-25. o.
37. Bányai Botond: *Az ártatlanság védelmének érvényesülése a büntetőeljárásban*. In: 'De lege ferenda': válogatott tanulmányok joghallgatók tollából. Szerk. Pogácsás Anett. Pázmány Press, Budapest, 2016. 49-64. o.
38. Bárd Károly: *A bíróság előtti tisztességes eljáráshoz való jog és döntés a büntetőjogi felelősségről*. (Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikke) In: *Acta Humana*, 1992. 66-98. o.

39. Bárd Károly: Az út az igazsághoz – büntetőeljárás törvényünk a jogállami elvek tükrében. *Belügyi Szemle* 2019/3. 5-17. o.
40. Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007.
41. Bárd Károly: Az áldozatok méltósága és a vádlottak jogai –összehasonlító jogi tanulmány. Budapest, 2019. Doctor of the Hung. Acad. of.nSci. thesis, CEU (<http://real-d.mtak.hu/id/eprint/1166>)
42. Bárd Károly: Demokrácia – Tisztességes eljárás – megismerés a büntetőperben. *Bűnügyi Tudományi Közlemények. Emlékkönyv Kratochwill Ferenc (1933-1993) tiszteletére.* Bíbor Kiadó, Miskolc, 2003.
43. Bárd Károly: Az indokolt ítélethez való jog és az esküdtszéki rendszer. In: A büntető hatalom korlátainak megtartása: A büntetés mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére. Szerk. Borbíró Andrea, Inzelt Éva, Kerezsi Klára. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 17-28. o.
44. Bárd Károly: A bírák méltóságának és a bíróságok tekintélyének büntetőjogi védelme az Alkotmánybíróság és az Európai Emberi Jogi Egyezmény döntéseinek tükrében. In: *Igazságszolgáltatás a tudomány tükrében.* ELTE Jogi Kari Tudomány, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010. 49-77. o.
45. Bárd Károly; Györgyi Kálmán: A pénzbüntetés kiszabása és a súlyosítási tilalom. *Magyar Jog* 1980/3. 205-212. o.
46. Barna Péter – Király Tibor – Szabó Lászlóné: *Magyar büntetőeljárás jog I.* (szerk.: Király Tibor) Tankönyvkiadó, Budapest, 1965.
47. *Büntetőeljárás jog II.* Győr, Magyarország: Universitas-Győr Nonprofit Kft. 2012.
48. Bartkó, Róbert: A büntetőjog-tudomány története a kezdetektől napjainkig. In: Csemáné, Váradí Erika (szerk.) *Bevezetés a bűnügyi tudományokba,* Bíbor Kiadó, Miskolc, 2007. 236. o.
49. Bató Szilvia: Büntetőjogi adalékok a jogbiztonság-fogalom kialakulásához Magyarországon. In: (szerk. Gál): *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére.* Pécsi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Kara, Pécs, 2011.
50. Bednárík Dorka: Emberi jogok a büntetőeljárásban. *Belügyi Szemle* 2015/6. 48-66. o.
51. Belegi József - Berkes György - Czine Ágnes - Kónya István: *Büntetőjogi Döntvénytár 1973–2007.* HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008.

52. Békés Ádám: A Csemegi-kódex büntetéstanai tételei tovább élnek-e a jelenlegi büntetés kiszabási gyakorlatban? In: Horváth, Attila (szerk.) Tanulmányok a Csemegi-kódex megalkotásának 140. évfordulója tiszteletére, Budapest, Magyarország: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 69-81. o.
53. Belovics Ervin, Molnár Gábor Miklós, Sinku Pál: Büntetőjog II. Különös Rész, Harmadik hatályosított kiadás. HVG ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2014.
54. Belovics Ervin, Tóth Mihály: Büntető eljárásjog. HVG ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2013.
55. Belovics Ervin: Büntetőjog I. Általános rész, HVGORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017.
56. Belovics Ervin: A büntetőeljárás időszerűsége. In: Ad valorem: ünnepi tanulmányok Vida Mihály 80. születésnapjára. Szerk. Gál Andor, Karsai Krisztina. Iurisperitus, Szeged, 2016. 35-45. o.
57. Belovics Ervin: Az időbeli hatály az Alkotmánybíróság döntésének tükrében. In: (szerk: Ambrus, István; Németh, Imre) Büntetőjogi dolgozatok Gellér Balázs születése ötvenedik évfordulójának ünnepére. Dialóg Campus Kiadó, Budapest. 2018. 37-45. o.
58. Belovics Ervin: A büntetés kiszabása. In: Belovics, Ervin Büntetőjog I.: Általános Rész. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 2017. 550-597. o.
59. Belovics Ervin: A büntetés kiszabása. In: Busch, Béla (szerk.) Büntetőjog. Általános rész, HVG-ORAC, Budapest, 2010. 384-411.o.
60. Belovics Ervin: A büntetés kiszabása. In: Busch, Béla (szerk.) Büntetőjog - Általános Rész: Negyedik, hatályosított kiadás, HVG-ORAC, Budapest. 2009. 379-406. o.
61. Belovics Ervin: A büntetés kiszabása. In: Békés, Imre (szerk.) Büntetőjog: Általános rész, HVG-ORAC, Budapest. 2002.
62. Belovics Ervin: A büntetés kiszabása. In: Békés, Imre (szerk.) Büntetőjog: Általános Rész, HVG-ORAC, Budapest, 2003. 341-368. o.
63. Belovics Ervin: A büntetés kiszabása. In: Busch, Béla (szerk.) Büntetőjog - Általános Rész: Negyedik, hatályosított kiadás, HVG-ORAC, Budapest, 2009. 379-406. o.
64. Belovics Ervin: A büntetés kiszabása. In: Busch, Béla (szerk.) Büntetőjog. Általános rész (3. hatályosított kiad.) HVG-ORAC, Budapest 2006. 315-342. o.
65. Belovics Ervin: A büntetés kiszabása. In: Békés, Imre (szerk.) Büntetőjog: Általános Rész, HVG-ORAC, 2003. 341-368. o.
66. Belovics Ervin: A büntetés kiszabása. In: Békés, Imre (szerk.) Büntetőjog: Általános rész, HVG-ORAC, Budapest, 2002.

67. Belovics Ervin: A büntetés kiszabásának nehézségei, Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára, Szeged, 2018.
68. Bencze Mátyás: A magyarországi büntetékiszabási gyakorlat kutatásának hipotézise és módszertani kérdései, *Jogelméleti Szemle*, 2005/1. 1.o.
69. Bencze Mátyás: A bizonyítékok értékelésének összehasonlító vizsgálata a tisztességes eljárás szempontjából. In: (szerk. Badó Attila): *A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika*. Gondolat Kiadó, Budapest 2011. 218–235. o.
70. Bencze, Mátyás; Badó Attila: Területi eltérések a büntetékiszabási gyakorlat szigorúságát illetően Magyarországon. In: Bencze, Mátyás; Vinnai, Edina (szerk.) *Jogszociológiai előadások: egyetemi jegyzet*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012. 53-65. o.
71. Bencze Mátyás; Badó Attila: Területi eltérések a büntetékiszabási gyakorlat szigorúságát illetően Magyarországon 2003 és 2005 között. In: Fleck, Zoltán (szerk.) *Igazságszolgáltatás a tudomány tükrében*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010. 125-147. o.
72. Bécsi Katalin: A tisztességes eljárás két oldala. In: IX. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója 2013. (Szerk.: Törő Csaba, Cservák Csaba, Rixer Ádám) KRE ÁJK, Budapest, 2014. 20-32. o.
73. Bécsi Katalin: A védői függetlenség és a tisztességes eljáráshoz való jog. In: *Büntetőjogi tanulmányok XV.*, Veszprém, 2014. 237-252. o.
74. Békés Ádám: Hatékony védelem: túl az alapokon. In: (szerk. Barabás Andrea Tünde, Vókó György) *A bonis dicere: ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából*. OKRI, Pázmány Press, Budapest, 2017. 257-271. o.
75. Békés Ádám: A tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülése a strasbourgi bíróság esetjogi alapján. *Állam-és Jogtudomány* 2017/ 4. 80-91. o.
76. Békés Ádám: A Csemegi-kódex büntetéstani tételei tovább élnek- e a jelenlegi büntetékiszabási gyakorlatban?, *Tanulmányok a Csemegi-kódex megalkotásának 140. évfordulója tiszteletére*, Dialóg Campus, Budapest, 2020.
77. Békés Imre: Az új BTK általános részéről. *Rendőrségi Szemle* 1962/2, 111–113. o.
78. Bérces Kamilla: Összeférhetetlenség és együttalkalmazási tilalom a közsférában. *HR & Munkajog*, 2016/4, 19. o.
79. Bérces Viktor: A sértett magatartásának büntetőjogi relevanciájáról: beleegyezés, közrehatás, utólagos hozzájárulás, *Büntetőjogi Szemle*, 2017. 2.

80. Bernolák Nándor: Büntetőjogi Döntvénytár II. kötet. A bűnvádi perrendtartás. Budapest, 1928.
81. Biczó László: Bírói felelősség contra pártatlan bíró?: A bizonyítási teher dilemmái a magyar büntetőeljárásban. In: Jogalkotás és jogalkalmazás a XXI. század Európájában. 1. köt. Szerk. Zoványi Nikolett. Budapest, Debrecen, Doktoranduszok Országos Szövetsége Jogtudományi Osztály, 2014. 168-180. o.
82. Bócz Endre: Büntetőeljárás jogunk kalandjai – sikerek, zátonyok, vargabetűk. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006.
83. Bócz Endre: A büntetéskiszabás és az Európai Tanács. Magyar Jog 1992/9. 521-529. o.
84. Blaskó Béla - Hautzinger, Zoltán - Madai, Sándor - Pallagi, Anikó - Polt, Péter - Schubauer, László - Blaskó, Béla (szerk.) Büntetőjog: Különös rész II. Rejtjel Kiadó, Budapest-Debrecen, 2015. 466 o.
85. Blaskó Béla - Hautzinger, Zoltán - Madai, Sándor - Pallagi, Anikó - Polt, Péter - Schubauer, László - Blaskó, Béla (szerk.) Büntetőjog: Különös rész II., Rejtjel Kiadó, Budapest-Debrecen, 2013. 450 o.
86. Blutman László: Az igazságos tárgyalás az Emberi Jogok Európai Egyezményében. Magyar Jog 1992/8. 455. o.
87. Blutman László: Újabb bonyodalmak a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés körül. In: Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára. Acta Universitatis Szegediensis, Szeged, 2018. 159-172. o.
88. Borgulya István: A büntetéskiszabás modellezése közlekedési ügyek körében. Jogtudományi Közlöny 1985/1. 22-27. o.
89. Botos Gábor: A büntetőeljárás jog története. Pázmány Péter Tudományegyetem, Jog- és Államtudományi Kar, Budapest, 2000.
90. Bóka János: „To Delay Justice, Is Injustice” – Az ésszerű időtartam követelményének összehasonlító vizsgálata – In: (szerk: Badó Attila) A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika. Gondolat Kiadó, Budapest, 2011. 134-155. o.
91. Buergenthal, T: Nemzetközi Emberi Jogok. Helikon Kiadó, Budapest, 2001.
92. Büntető Elvi Határozatok, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1982.
93. Cesare Beccaria: A büntett és a büntetés. Fordította és bevezette: Dr. Tarnai János, Révai Leo Kiadása, Budapest, 1887.
94. Cheesman, Samantha: Tisztességes eljárás? Egy összehasonlító elemzés. In: (szerk: Badó Attila): A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika. Gondolat Kiadó, Budapest, 2011.

95. Chronowski Nóra: Jogállamiság – gondolatok a magyar és az európai uniós jogfejlődésről. Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás, 2016/4, 32–42. o.
96. Czine Ágnes - Szabó Sándor - Villányi József: Strasbourgi ítéletek a magyar büntetőeljárásban. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008.
97. Czine Ágnes – Szabó Sándor – Villányi József: Az előzetes döntéshozatali eljárás a büntető ügyszakban. HVG-ORAC Kiadó, Budapest 2006.
98. Czine Ágnes: Büntetőjogi integrációs lépések az Európai Unióban. Ügyvédvilág 2014/7-8. 20-23. o.
99. Czine Ágnes: Bűnügyi Együttműködés a Lisszaboni Szerződés után. In: (szerk: Benisné, Gyórfy Ilona) Tizedik Magyar Jogászgyűlés: Balatonalmádi, 2010. június 10-12., Magyar Jogászegylet, Budapest, 2010.
100. Czine Ágnes: Az európai bűnügyi együttműködés és az emberi jogok. Huszonhatodik Jogász Vándorgyűlés 2007. DUNA-MIX Nyomda, Vác, 2008.
101. Czine Ágnes: Az emberkereskedelem, korunk pestise: leánykereskedelem, prostitúció, az áldozatok védelme: az emberkereskedelem világnapja magyarázat, de nem megoldás. GlobeEdit, Beau Bassin, 2018.
102. Czine Ágnes: Megmérettünk és nehéznek találtattunk, avagy az anyanyelv használatához, a tolmácsoláshoz és a fordításhoz való jog érvényesülése a hazai eljárásokban. Alkotmánybírósági Szemle 2015/1. 82-86. o.
103. Czine Ágnes: Vádlottnak lenni az Unió tagállamaiban a tájékoztatáshoz való jogról szóló irányelv implementálását követően. In: (szerk: Deres, Petronella; Homicskó, Árpád) Studia in honorem Lajos Kovács, Budapest, 2014.
104. Czine Ágnes: A tisztességes eljáráshoz való jog a büntetőeljárásokban. Ügyvédek Lapja 2017/2. 2-6. o.
105. Czine Ágnes: Kényszerintézkedések. In: (szerk: Dr. Belegi József): Büntetőeljárás jog – Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Lap- és könyvkiadó, Budapest, 2009.
106. Czine Ágnes: Mérlegen a tisztességes büntetőeljárás. Alkotmánybírósági Szemle 2017/1. szám 103-108. o.
107. Czine Ágnes: Ki viszi át az ártatlanság vélelmét a túlsó partra, avagy a védelemhez való jog néhány kérdése: a védő szerepe a XIX. században In: Tanulmányok Bánáti János 75. születésnapjának tiszteletére. HVG-ORAC Lap- és könyvkiadó Kft., Budapest, 2019.
108. Czine Ágnes: Tükörkép a bírói függetlenségről és pártatlanságról az Alkotmánybíróság gyakorlatában. Alkotmánybírósági Szemle 2018/2. 2-8. o.

- 109.Czine Ágnes: A letartóztatás tartama. A letartóztatás tartamának felső határa. A letartóztatás végrehajtása. A letartóztatás megszüntetése iránti indítvány elbírálása. Az előzetes kényszergyógykezelés In: Belegi József; Czine Ágnes; Fázsi László - Büntetőeljárás jog Budapest, Patrocinium Kiadó, 2019. 222-233. o.
- 110.Czine Ágnes: Az ártatlanság véelme. A védelem joga. A bizonyítás alapvetései. A büntetőeljárás nyelve és a nyelvhasználat joga In: Belegi József; Czine Ágnes; Fázsi László -Büntetőeljárás jog, Patrocinium Kiadó, Budapest, 2019. 18-22. o.
- 111.Czine Ágnes: Az alapvető jogok védelme. Az eljárási feladatok megoszlása. Az ítélezés alapja és vádhoz kötöttsége In: Belegi József; Czine Ágnes; Fázsi László - Büntetőeljárás jog Patrocinium Kiadó, Budapest, 2019. 16-17. o.
- 112.Czine Ágnes: Gondolatok az új büntetőeljárás törvény kapcsán avagy leplezett eszközökkel leplezetlenül? In: Arató, Balázs (szerk.) Jogalkotási tükör 2010-2018 Budapest, Patrocinium Kiadó, 2018. 272-287. o.
- 113.Czine Ágnes: Az emberi jogok és az új büntetőeljárás törvény. Jogtudományi Közlöny 2018/9. 434.-440. o.
- 114.Czine Ágnes: A tisztességes büntetőeljárás szabályai a régi és az új büntetőeljárás törvényben In: (szerk.: Molnár, Gábor; Koltay, András; Molnár, Gábor Miklós) Bonus Iudex: Ünnepi kötet Varga Zoltán 70. születésnapja alkalmából Budapest, Kúria, PPKE ÁJK, 2018. 55-67. o.
- 115.Czine Ágnes: (szerk.) A Btk. és a kapcsolódó jogforrások, bírósági iránymutatások. HVG-ORAC, Budapest, 2018.
- 116.Csemegi Károly: A magyar bünvádi eljárás tervezetének indokai. I. A bünvádi eljárás alapelvei és főbb intézkedései. Pesti Könyvnyomda Rt., Budapest, 1882.
- 117.Cséffai Attila Csaba: Justitia elveszett szemkendője. Magyar Jog 2014/3. 173-182. o.
- 118.Cséka Ervin: Korszerűsödő alapelvek a büntetőeljárásban. Acta Universitatis Szegediensis: Sectio Politico-Juridica 53. Tom. 1998. 103-120. o. http://acta.bibl.u-szeged.hu/6951/1/juridpol_053_103-120.pdf letöltve: 2020. március 6.
- 119.Csemáné Váradi Erika: A büntetés kiszabása. In: Görgényi, Ilona; Gula, József; Horváth, Tibor; Jacsó, Judit; Lévay, Miklós; Sántha, Ferenc; Váradi, Erika (szerk.) Magyar Büntetőjog: Általános rész. Budapest, Magyarország: Wolters Kluwer, 2019. 479-529. o.

- 120.Csemáné Dr. Váradi Erika: A büntetés kiszabása. In: Lévay, Miklós; Horváth, Tibor (szerk.) Magyar büntetőjog: Általános rész. Complex Kiadó, Budapest, 2014. 466-505. o.
- 121.Csemáné Dr. Váradi Erika: A büntetés kiszabása. In: Görgényi, Ilona (szerk.) Magyar büntetőjog: Általános rész. Complex Kiadó, Budapest, 2012. 461-499. o.
- 122.Csemáné Váradi Erika: A büntetés kiszabása. In: Görgényi, Ilona (szerk.) Magyar büntetőjog: Általános részi ismeretek. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2010. 262-286. o.
- 123.Csemáné Váradi Erika: A büntetés kiszabása. A büntetés végrehajtását kizáró okok. A mentesítés. In: Horváth, Tibor (szerk.) Magyar büntetőjog Általános rész: általános rész, Complex, Budapest, 2007. 449-496. o.
- 124.Csomós Tamás: Össztűz alatt a bírói kizárásra vonatkozó szabályok: egy alkotmánybírói döntés nyomán. Ügyvédek Lapja 2017/ 2. 8-11. o.
- 125.Csomós Tamás: Új korszak határán: reflexiók az indoklási kötelezettség problémaköréhez. Magyar Jog 2017/ 6. 321-326. o.
- 126.Deák Beáta: A tisztességes eljáráshoz való jog és annak védelme az Európai Unió Alapjogi Chartájában. Európai Jog 2015/3. 21-28 o.
- 127.Dobos József: A büntetőeljárás történeti fejlődésének vázlata az 1896-os első kódexig. Jogelméleti Szemle 2003/3. <http://jesz.ajk.elte.hu/dobos15.html>
- 128.Dudás Dóra Virág, Kovács András: A közigazgatási bírósági felülvizsgálat bizonyítási-mérlegelési szabályai és terjedelme a tisztességes eljáráshoz való jog tükrében. Jogtudományi Közlöny 2018/3. 155-164. o.
- 129.Elek Balázs: Habeas Corpus a magyar büntetőeljárásban. Európai Jog 2015/6. 23-32. o.
- 130.Elek Balázs: A kényszerintézkedésekhez kapcsolódó iratmegismerési jog a nyomozás során In: (szerk.: Elek Balázs, Fázsi László) Az ítélőmesterség dilemmái: tanulmányok Dr. Remes Zoltán bíró emlékére. Printart-Press Kft., Debrecen, 2015. 78-94. o.
- 131.Elek Balázs: A büntetés kiszabása. In: Polt, Péter; Miskolczi, Barna; Török, Tímea; Gasz, Péter (szerk.) A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja. Budapest, OPTEN Informatikai Kft., 2016. 279-324. o.
- 132.Elek Balázs: A büntetés kiszabása. 250-292. In: Polt, Péter (szerk.) Magyarország új büntető törvénykönyve: Általános rész. Shanghai, Kína: Shanghai she hui ke xue yuan. Fa xue yan jiu suo, 2014.
- 133.Elek Balázs: A büntetés kiszabás. In: Új Btk. kommentár: 2. kötet : általános rész, Budapest, Nemzeti Közszerzői Tankönyvkiadó, 2013. 117-172. o.

- 134.Elek Balázs: IX. fejezet. A büntetés kiszabása. In: Polt, Péter (szerk.) Új Btk. Kommentár: Frissítés az első kiadáshoz. Budapest, Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyv Kiadó Zrt., 2014. 131-147. o.
- 135.Elek Balázs: A büntetés kiszabás során értékelhető tényezőkről. *Bírák Lapja* 2000/1-2. 44-49. o.
- 136.Elek Balázs: A bíró büntetés kiszabási szemléletének jogalkotói alakítása. In: Kadlót, Erzsébet (szerk.) Válogatás a Magyar Kriminológiai Társaság 2011. évben tartott tudományos rendezvényein elhangzott előadásokból. Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság, 2012. 20-33. o.
- 137.Elek Balázs: A büntetés kiszabás egyes kérdései az új Büntető Törvénykönyvben. *Ügyvédek Lapja* 2013/4. 19-22. o.
- 138.Egyed István: A mi alkotmányunk. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1943.
- 139.Erdei Árpád: A trónfosztott királynő uralkodása, avagy a bizonyításelmélet szent tehene. *Magyar Jog* 1991/4. 210-216. o.
- 140.Fantoly Zsanett: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntető eljárás hatékonysága. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013.
- 141.Fantoly Zsanett, Gácsi Anett Erzsébet: A büntető eljárás törvény egyes alapelvei, koncepcionális kérdései az Alaptörvény fényében. In: Számadás az Alaptörvényről: tanulmányok a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar oktatóinak tollából. Szerk. Balogh Elemér. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2016. 381-402 o.
- 142.Farkas Ákos – Róth Erika: A büntető eljárás. Complex, Budapest, 2007.
- 143.Farkas Ákos: A falra akasztott nádpálca, avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai. Osiris, Budapest, 2002.
- 144.Farkas Ákos: Büntetőjogi együttműködés Európai Unióban. Osiris Kiadó, Budapest 2003.
- 145.Farkas Ákos: Az Európai unió büntetőjogi együttműködésének néhány problémája és a magyar Alkotmány. A Magyar Büntetőjogi Társaság Jubileumi tanulmánykötete Budapest-Debrecen-Pécs, 2011. 237-253. o.
- 146.Fázsi László- Toldiné Kulcsár Mónika: A közép mérték értékének dilemmája, *Jogtudományi Közlöny*, LXXI. évfolyam, 3. szám, 2016.
- 147.Felkai Gábor: Búcsú a szociológiától. Jürgen Habermas új Jogelmélet-e. *Szociológiai Szemle* 1994/1. 168. o.

- 148.Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus, Budapest – Pécs, 2004.
- 149.Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve, Budapest, 1909, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata
- 150.Finkey Ferenc: A magyar büntető perjog tankönyve. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1916.
- 151.Finszter Géza: Az alkotmányos büntetőeljárás és a nyomozás. Fundamentum 1997/2. 109-115. o.
- 152.Földvári József: A büntetés tana. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970. 98–99. o.
- 153.Fűrész Klára: A bíróság. In (szerk.: Kukorelli István) Alkotmánytan. Osiris, Budapest, 2002.
- 154.Füzi Zsófia: Az, észszerű idő” követelménye az Emberi Jogok Bíróságának gyakorlatában és a polgári perrendtartásban. Collega 2003/2. 46-50. o.
- 155.Gácsi Anett Erzsébet: Megjegyzések a távollévő terhelttel szemben lefolytatott külön eljáráshoz. In: (szerk.: Schiffner Imola, Varga Norbert) Sale and community: adásvétel és közösség. SZTE ÁJK Doktori Iskola, Szeged, 2014. 49-59. o.
- 156.Gál István László – Szűcs András: A büntetések. In: Polt Péter (főszerk.): Új Btk. Kommentár. 2. kötet. Általános rész, Budapest, 2013. 14. o.
- 157.Gellér Balázs József: Alkotmányos és emberi jogi aggályok az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködés körében. In: (szerk: Fenyvesi Csaba) A Magyar Büntetőjogi Társaság Jubileumi Tanulmánykötete, Budapest – Debrecen – Pécs, 2011, 259-267. o.
- 158.Gellér Balázs: Büntetéskiszabás Magyarország negyedik Büntető Törvénykönyvében. Jogtudományi Közlöny 2015/2, 75. o.
- 159.Gyarmathy István: A szocialista eljárási elvek érvényre juttatása büntető perrendtartásunkban. Ügyészségi szakoktatás, Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1954.
- 160.Grád András-Weller Mónika: A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2011.
- 161.Grottrian, A.: A tisztességes eljáráshoz való jog. In: Tanulmányok az Emberi Jogok Európai Egyezménye legfontosabb rendelkezéseihez kapcsolódó strassbourgi esetjogról. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1999. 116. o.

- 162.Gócza Ágnes: Egységes-e a büntetéskiszabás emberöléses ügyekben? A magyar táblabíróságok büntetéskiszabási gyakorlatának összehasonlító vizsgálata: A magyar táblabíróságok büntetéskiszabási gyakorlatának összehasonlító vizsgálata. Állam- és Jogtudomány. 2018/1. 3-31. o.
- 163.Gönczöl Katalin: Gondolatok a büntetéskiszabásról. Belügyi Szemle, 1971/3. 70-72. o.
- 164.Görgényi Ilona: A bűnelkövető általi jóvátétel értékelése a büntetéskiszabás során és a büntető kódexben Magyarországon. In: Szabadfalvi, József (szerk.) Facultas nata: Ünnepi tanulmányok a miskolci jogászképzés 25. évfordulójára. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006. 131-148. o.
- 165.Gyekiczky Tamás: "Mindenkire, mindenütt, azonosan" A büntetéskiszabás területi egyenlőtlenségeinek jogszociológiai kutathatóságáról. Jogtudományi Közlöny 2017/10. 431-440. o.
- 166.Györgyi Kálmán: Büntetések és intézkedések. Budapest, 1984. 116–117. o.
- 167.Györe István: Az enyhítő és súlyosító körülmények néhány kérdése a közlekedési bűncselekményeknél, Igazságosság és büntetéskiszabás, Magyar Jog, 1998. 1.
- 168.Hacker Ervin: A magyar büntetőjog tankönyve. Általános Rész. Miskolc, 1936. 245. o.
- 169.Halmai Gábor - Tóth Gábor Attila: Emberi jogok, Osiris, Budapest, 2003.
- 170.Hati Csilla: A büntetéskiszabási szemlélet alakulása - a büntető kódex folyamatos módosításának tükrében. Debreceni Jogi Műhely, 2012/3. 10. o.
- 171.Hati Csilla: Tisztességes eljáráshoz – tolmácshoz való jog: tolmács közreműködésével megszerzett személyi bizonyítékok értékelése. Európai Jog, 2017/1. 27-34. o.
- 172.Hammurabi törvényei. Fordította: Kmoskó Mihály Dr., Kiadja: az Erdélyi Múzeum-egyesület Jog- és Társadalomtudományi Szakosztálya, Kolozsvár, 1911.
- 173.Heil Fausztin: Büntetőjogi tanulmányok. Első kötet. Anyagi büntetőjog – Általános rész. Budapest, 1911, 234. o.
- 174.Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2012.
- 175.Herke Csongor: A büntetőeljárás szabályai egyes EU dokumentumok tükrében In: (szerk.: Tilk Péter) Az uniós jog és a magyar jogrendszer viszonya. PTE ÁJK, Pécs, 2016. 495-534. o.
- 176.Herke Csongor: A büntetéskiszabási gyakorlat várható alakulása a jogalkotási változások tükrében. In: Benisné, Gyórfy Ilona (szerk.) Huszonkilencedik Jogász Vándorgyűlés, Magyar Jogász Egylet, Budapest, 2011. 49-72. o.

- 177.Herke Csongor: A büntetéskiszabási gyakorlat várható alakulása a jogalkotási változások tükrében: Konferenciaelőadás, Pécs, 2010.
- 178.Hollán Miklós: Az új Büntető Törvénykönyv. In: Jakab András – Gajdusчек György (szerk.): A magyar jogrendszer állapota. Budapest, 2016. 382. o.
- 179.Hollán Miklós – Lörík József: A védelemhez való jog. In: (szerk.: Jakab András): Az Alkotmány kommentárja, Budapest, 2009. 2054. o.
- 180.Hoóz István; Kulcsár Kálmán: A büntetéskiszabásról. Jogtudományi Közlöny 1968/10. 489-499. o.
- 181.Hornyák Szabolcs: 30. § A büntetés kiszabása. In: Balogh Ágnes; Tóth, Mihály (szerk.) Magyar büntetőjog Általános rész [Jav., átd. kiad.] Budapest, Osiris Kiadó, 2015. 374-385.o.
- 182.Horváth Tibor: A büntetéskiszabás jogi és kriminálpolitikai problémái Magyarországon. Jogtudományi Közlöny 1981/1. 22-29. o.
- 183.Horváth Tibor: Büntetés, illetőleg társadalmi intézkedés alkalmazása a társadalomra veszélyes cselekmények miatt, Jogtudományi Közlöny, 1961. 1-2.
- 184.Illés Károly: Magyar büntető-törvénykönyvek magyarázata, I. kötet, Kiadja Zilahy Sámuel, Budapest, 1882.
- 185.Idzig Izabella: Jogállami alapelvek a processzuális jogban: a büntetőügyek ésszerű határidőn belüli elbírálása az Emberi Jogok Európai Bírósága esetjogának tükrében. In: Jogi tanulmányok tehetségek tollából – érvelések az Európai Parlament kapcsán. Szerk. Pogácsás Anett [et al.] Pázmány Press, Budapest, 2014. 94-101. o.
- 186.Ignác György: A büntetéskiszabási gyakorlatra irányuló empirikus kutatások elmélete és módszertana, MTA LAW WORKING PAPERS 2020/1. 1-13. o.
- 187.Indzigné Novák Csilla: Állam és jog a büntetőeljárásban: avagy a Be. igazgatási elemei In: (szerk.: Verebélyi Imre) Az állam és a jog alapvető értékei a változó világban. Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr, 2012. 146-162. o.
- 188.Irk Albert: A magyar anyagi büntetőjog. Pécs, 1928. 227. o.
- 189.Jacsó Judit: A szabálysértési jogkövetkezmények: A szabálysértési szankciórendszer. A szabálysértési intézkedések. A büntetés kiszabása és az intézkedés alkalmazása. A halmazati büntetés és ismételt elkövetésre vonatkozó büntetés. In: Jacsó, Judit; Sántha, Ferenc - Jacsó, Judit; Sántha, Ferenc (szerk.) Közigazgatási büntetőjog. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2012. 46-60. o.
- 190.Jakab András (szerk.): Az Alkotmány kommentárja. Századvég, Budapest, 2009.

191. Jakab András: Az európai alkotmányjog nyelve. Az MTA Doktori fokozat elnyerése érdekében benyújtott tézisei, 2016. http://real-d.mtak.hu/836/1/dc_781_13_tezisek-1.pdf
192. Juhász Zsuzsanna: A büntetés kiszabása. In: Karsai, Krisztina (szerk.) Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvhöz: Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez. Budapest, Magyarország: Wolters Kluwer 2019. 211-240.o.
193. Juhász Zsuzsanna: A büntetés kiszabása. In: Karsai, Krisztina (szerk.) Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz: Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, Complex, Budapest, 2013. 194-219. o.
194. Kádár Miklós-Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966.
195. Kähler Frigyes: A Bruszniai-per. Kairosz Könyvkiadó, Budapest, 2001.
196. Karsai Krisztina: Alapelvei (r)evolúció az európai büntetőjogban. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2015.
197. Karsai Krisztina – Katona Tibor: Az ártatlanság vélelme és a vádlott meg nem cáfolt védekezése. Jogtudományi Közöny, 2010./3, 171-179. o.
198. Kádár András Kristóf: A tisztességes eljáráshoz és a védelemhez való jog húsz éve Magyarországon. Fundamentum. 2009/4. 69-86. o
199. Kádár Hunor: A tanú- és sértettvédelemre vonatkozó európai jogi szabályozás és az új román Büntetőeljárás törvénykönyv. Jogelméleti Szemle 2014/3. 66-77. o. http://jesz.ajk.elte.hu/2014_3.pdf
200. Kengyel Miklós: A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben. Akadémiai Doktori Értekezés, Osiris, 2003.
201. Kerezsi Klára: Az enyhítő és súlyosító körülmények értékelése az élet elleni cselekmények büntetékiszabási gyakorlatában, Magyar Jog, XXXII. évfolyam 2. 1985/2. 128-138. o.
202. Király Tibor: A büntetőeljárás jog útjai. Magyar Jog 1985/3-4. 252. o
203. Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
204. Király Tibor: Büntető Eljárásjog, 3. Átdolgozott kiadás, Osiris Kiadó, Budapest 2003.
205. Király Tibor Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008.
206. Király Tibor: Büntetőítélet a jog határán. Budapest, 1972. 292–294. o.
207. Kiss László: A magyar jogállamról és jogállamiságról In: (szerk.: Hajas Barnabás és Schanda Balázs) Ünnepi Kötet Kilényi Géza professzor hetvenedik születésnapjára Szent István Társulat, Budapest, 2006.

208. Kis László, Nagy Anita: Az agent provocateuri fellépés alapjogi nézőpontból. In: Kúriai Döntések: bírósági határozatok. 2017/10. 1472-1476. o.
209. Kirs Eszter, M. Tóth Balázs: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete az előzetes letartóztatásról: a személyes szabadsághoz való jog korlátozásának kritériumai a legszigorúbb kényszerintézkedés vonatkozásában. Jogesetek Magyarázata 2014/1. 78-84. o.
210. Kónya István (szerk.) Büntetőeljárás jog - Kommentár a gyakorlat számára, Harmadik Kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2016.
211. Kónya István: A Kúria hatása az új büntetőeljárás törvény kodifikációjára. Ügyvédek Lapja, 2016/4. 2-7. o.
212. Kondorosi Ferenc: A tisztességes eljáráshoz való jog garanciái Az Emberi Jogok Európai Egyezményében. In: (szerk.: Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán) Rendészettudományi gondolatok: Írások a Magyar Rendészettudományi Társaság megalapításának egy évtizedes jubileuma alkalmából. MRT, Budapest, 2014. 121-133. o.
213. Kondorosi Ferenc – Ligeti Katalin (szerk.): Az európai büntetőjog kézikönyve. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008.
214. Kondorosi Ferenc – Uttó György – Visegrády Antal: A bírói etika és a tisztességes eljárás. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007.
215. Koósne Mohácsi Barbara: A vád „törvényessége” az új büntetőeljárás törvény tervezetében. Fundamentum 2016/2-4. 84-93. o.
216. Koósne Mohácsi Barbara: A tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülése büntetőügyekben. Magyar Jog 2016/12. 731-738. o.
217. Kovácsné Nagy Katalin: Bírósági indexek: a bűnözés és a büntetés kiszabás mérése, 1990-1997. KSH, Budapest, 2000.
218. Kovács Csaba: A bíró kizárásának néhány kérdése In: (szerk.: Fenyvesi Csaba, Herke Csongor) A munkát nem lehet eltitkolni: tiszteletkötet Tremmel Flórián professor emeritus 75. születésnapjára. PTE ÁJK, Pécs, 2016. 56-60. o.
219. Kovács Gyula: Büntetőeljárás-jogi Füzetek I. Obsitos Detektívek Lapja 2016/1-2.
220. Kovács Judit: A vádelv fejlődése és gyakorlata Magyarországon. Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica, Szeged, 2007. 1-30. o.
221. Kozák Bettina, Brindzik Beáta: Az új Btk. büntetés kiszabására gyakorolt hatása a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények vonatkozásában. Diskurzus, 2018/8. 3-13. o.

- 222.Kőhalmi László: Jogállami barométer, avagy a védő büntetőeljárás pozíciója. In: (szerk.: Gellér Balázs, Csige Zoltán) Békés Imre emlékkötet. ELTE ÁJK, Budapest, 2013. 121-133. o.
- 223.Kőhalmi László: A jogállami büntetőeljárás egy fontos kivánalma: a védelemhez való jog. In: (szerk.: Szerk. Elek Balázs, Háger Tamás, Tóth Andrea Noémi) Igazság, ideál és valóság: Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére. DE ÁJK Büntetőeljárásjogi Tanszék, Debrecen, 2014. 254-267. o.
- 224.Kupecki Nóra: A letartóztatás során érvényesülő alkotmányos elvek. In: (szerk. Gál Andor, Karsai Krisztina) Ad valorem: ünnepi tanulmányok Vida Mihály 80. születésnapjára. Iurisperitus, Szeged, 2016. 211-220. o.
- 225.Láris Liliána: A tisztességes eljárás követelménye a magyar büntetőeljárások nyomozási szakaszában. Themis 2015/1. 225-255. o.
https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/34598/Themis_2015_jun_Laris_Liliana_p_225-255.pdf?sequence=1&BisAllowed=y
- 226.László Jenő: A büntető eljárás magyarázata I-II. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1982.
- 227.Lévay Miklós: Egy, a büntetés kiszabás elméletével és gyakorlatával foglalkozó tanulmánykötetről. In: Homoki-Nagy, Mária; Karsai, Krisztina; Fantoly, Zsanett; Juhász, Zsuzsanna; Szomora, Zsolt; Gál, Andor (szerk.) Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2018.
- 228.Lévay Miklós; Kovács Krisztina; Doszpoth Anna: Ha már a kiszabáskor életfogytig szól, akkor embertelen a büntetés. Fundamentum 2014/3. 73-84. o.
- 229.Madai, Sándor - Pallagi, Anikó - Polt, Péter (szerk.) Sic itur ad astra: Ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2020. 568. o.
- 230.Madai, Sándor: A csalás. Opten Kiadó, Budapest, 2014.
- 231.Madai, Sándor: Az idős kor és a fogyatékoság értelmezése a kifosztás alapesete körében. Jog Állam Politika: Jog-és Politikatudományi Folyóirat 2019/3. 135-146. o.
- 232.Madai, Sándor: Az idős kor vagy fogyatékoság miatti korlátozott elhárítási képesség és a rablási fenyegetés, öntudatlan vagy védekezésre képtelen állapotba helyezés - II. Magyar Jog 2019/11. 610. o.
- 233.Magyar Büntetőjog I-IV. Kommentár a gyakorlat számára, 3. kiadás, HVGORAC, Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest
- 234.Mavi Viktor: Az Európa Tanács és az emberi jogok. Budapest, 1993.

- 235.Mészáros Gábor: Az Alkotmánybíróság legutóbbi döntéseiből. *Fundamentum*, 2013/3. 106. o.
- 236.Miskolczi Barna: Az új büntetőeljárás kódex nemzetközi vonatkozásainak néhány sarokpontja, különös tekintettel a sértetti jogok szabályozására. In: Csáki-Hatalovics Gyula Balázs–Szabó Krisztián: *Eljárásjogi Kodifikáció-Nemzetközi hatások*. Patrocinium, Budapest, 2018.
- 237.Molnár László: *A büntetést meghatározó tényezők*, Budapest, 1961.
- 238.Móra Mihály – Kocsis Mihály: *A magyar büntető eljárási jog*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1961.
- 239.Móra Mihály: Az ítélet és a vád viszonyához. *Magyar Jog* 1958/8. 229-230. o.
- 240.Móré Sándor: Büntetéskiszabási szempontok. Kényszerintézkedések a szabálysértési eljárásban. In: Balla, Lajos; Harangozó, Attila; Móré, Sándor - Hegedűs, Bulcsú (szerk.) *Szabálysértési Jog*. Budapest, Patrocinium Kiadó, 2017. 45-57. o.
- 241.Nagy Anita: Az emberi jogok és a büntetőeljárás kapcsolata. 1. rész. In: *Publicationes Universitatis Miskolcensis: Sectio et Juridica XXVIII. évf.* 2010. 341-369. o.
- 242.Nagy Anita: Az emberi jogok és a büntetőeljárás kapcsolata. 2. rész. In: *Publicationes Universitatis Miskolcensis: Sectio et Juridica XXXIII. évf.* 2015. 224-242. o.
- 243.Nagy Ferenc: A szankciórendszer. *Jogtudományi Közlöny* 2015/1, 7. o.
- 244.Nagy Lajos: *Tanúbizonyítás a büntetőperben*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985.
- 245.Nagy Marianna: Quo vadis Domine? Elmélkedések a szabálysértések helyéről a 2012. évi szabálysértési törvény kapcsán. *Jogtudományi Közlöny* 2012/5, 225. o.
- 246.Nagy Zoltán András: Változások a büntetéskiszabás területén, *Studia Iuvenum Seria Juridica* 1985. 29-43.o.
- 247.Nyeste Péter: A leplezett eszközök hatékonysága. *Belügyi Szemle* 2018/5. 20-39. o.
- 248.Pápai-Tarr Ágnes: A büntetőjogi megegyezés tárgya: a büntetéskiszabás. *Jogtudományi Közlöny*. 2020/1. 35-42. o.
- 249.Pápai-Tarr Ágnes: Az elkövető személyének/személyiségének vizsgálata a büntetéskiszabási folyamatban. *Kriminológiai Közlemények*. 2020/80. 47-55. o.
- 250.Pápai-Tarr Ágnes: Az elkövető személyiségének jelentősége a büntetéskiszabásban, különös tekintettel az előéletre. *Pro Futuro - A Jövő Nemzedékek Joga*, 2020/1. 1-15.o.
- 251.Pápai-Tarr Ágnes: Büntetéskiszabási kérdések, avagy néhány gondolat a visszaeső bűnelkövetőkről. In: Madai, Sándor; Pallagi, Anikó; Polt, Péter (szerk.) *Sic itur ad astra*

- : Ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére, Budapest, Magyarország: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 421-430. o.
- 252.Pápai-Tarr Ágnes: Egy büntetéskiszabási tényező: a fiatal felnőttkor, Miskolci Jogi Szemle, XIV. évfolyam, 2019. 1. szám 1. kötet
- 253.Pápai-Tarr Ágnes: Gondolatok a büntetéskiszabás néhány elmélet és gyakorlati kérdéséről, Pro Futuro 2017/1.
- 254.Pápai-Tarr Ágnes: Újabb büntetéskiszabási anomáliák, avagy néhány gondolat a pénzbüntetésről. Magyar Jog, 2019/10. 590-597. o.
- 255.Pápai-Tarr Ágnes: Büntetéskiszabási metamorfózis, avagy egyezés a büntetőperben, Jog Állam Politika: Jog- és Politikatudományi Folyóirat, 2019/3. 3-18. o.
- 256.Pápai-Tarr Ágnes: Egy büntetéskiszabási tényező: a fiatal felnőttkor. Miskolci Jogi Szemle, 2019/1. 65-78. o.
- 257.Pápai-Tarr Ágnes: Büntetéskiszabási anomáliák az elkövető életkora kapcsán. Magyar Jog 2019/2. 100-107. o.
- 258.Pápai-Tarr Ágnes: Az elkövető személyiségéhez igazodó „büntetéskiszabás” a fiatalkorúak eljárásában, Ügyészségi Szemle 2018/3. 6-21. o.
- 259.Pápai-Tarr Ágnes: Alapelvek a büntetéskiszabásban, Magyar Jog, 2018/2. 105-113. o.
- 260.Pápai-Tarr Ágnes: Gondolatok a büntetéskiszabás néhány elméleti és gyakorlati kérdéséről. Pro Futuro - A Jövő Nemzedékek Joga 2017/1, 11-25. o.
- 261.Pápai-Tarr Ágnes: A büntetéskiszabás rögzös útjain. In: Szabó, Miklós (szerk.) Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium, Tomus: 15/2.
- 262.Pápai-Tarr Ágnes: Büntetéskiszabási anomáliák a tárgyalásról lemondás körül. In: Elek, Balázs; Háger, Tamás; Tóth, Andrea Noémi (szerk.) Igazság, ideál és valóság: Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére. Debrecen, Magyarország: Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, 2014. 290-301. o.
- 263.Petrétei József: Magyar alkotmányjog I. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2002.
- 264.Polt Péter (szerk.): Kommentár a büntetőeljárás törvényéhez. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018.
- 265.Póczik Szilveszter; Bolyky Orsolya; Sárik Eszter: Migrációs válság, embercsempészás, büntetéskiszabás. Ügyészek Lapja 2019/6. 35-58. o.
- 266.Rainer Lilla: A törvényes bíróhoz való jog, mint a tisztességes eljárás részkövetelményének szabályozása és a hazai gyakorlatban felmerülő problémái. In:

- (szerk.: Miskolczi Bodnár Péter) XI. Jogász Doktoranduszok Országos Találkozója, KRE ÁJK, Budapest, 2018. 156-178. o.
267. Ravasz László: Bírói függetlenség és a tisztességes eljáráshoz való jog. Debreceni Jogi Műhely, Debrecen, 2015./3-4., http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/3_4_2015/biroi_fuggetlenseg_es_a_tisztesseges_eljarashoz_valo_jog/
268. Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása. Enyhítő és súlyosító körülmények. Budapest, 1976. 39. o.
269. Robert Schuman: Az európai integráció szülőatyja. Európai Bizottság: Az EU alapító atyái. https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/robert_schuman_hu.pdf
270. Róth Erika: A tisztességes eljáráshoz való jog. In: (szerk: Halmai G.–Tóth G. A.): Emberi Jogok. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 705. o.
271. Róth Erika: Az ügyész diszkrecionális jogköre. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2015.
272. Róth Erika: A kiszolgáltatott és a gyermek gyanúsítottak, valamint vádlottak uniós védelme. In: (Főszerk. Homoki-Nagy Mária) Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára. SZTE ÁJK, Szeged, 2018. 829-841. o.
273. Róth Erika: Irányelv az ártatlanság védelméről. Miskolci Jogi Szemle, 2017. Különszám, XII. évfolyam, 95-106. o.
274. Sárkány István: A mellékbüntetések kiszabásának gyakorlata a fiatalkorúak bűnügyeiben, Belügyi Szemle 1985/1. 69-72. o.
275. Sárkány István: A mellékbüntetések kiszabásának gyakorlata a fiatalkorúak bűnügyeiben. Rendészeti Szemle 1991/5. 57-62. o.
276. Sárny Pál: A büntetés célja és a főbb büntetéskiszabási tényezők az ókori Rómában, Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica Et Politica 1999/16. 187-211. o.
277. Sir Winston Churchill: az Európai Egyesült Államok szószólója. Európai Bizottság: Az EU alapító atyái. https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/winston_churchill_hu.pdf
278. Sólyom László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon. Osiris, Budapest 2001.
279. Stipta István: A történelmi alkotmány és a közigazgatási bíráskodás. FORVM Acta Juridica et Politica VIII. évf. 2018/1. 305-330. o.

- 280.Schubauer László: Bűnügyi rendészet: Bűnkapcsolatok Büntetések Büntetés enyhítése Büntetés félbeszakítása Büntetés kiszabása Büntetés végrehajtásának felfüggesztése Büntetési elméletek Büntetési nemek Büntetési tétel Elkobzás Feltételes elítélés Feltételes szabadságra bocsátás Foglalkozástól eltiltás Járművezetéstől eltiltás Kényszergyógykezelés Kihágás Kiutasítás: Közérdekű munka Közhasznú munka Közügyektől eltiltás Pártfogó felügyelet Próbára bocsátás Szabadságvesztés Vagyonelkobzás. In: Boda, József; Virányi, Gergely; Baksai, Éva; Balla, József; Beregnyei, József; Blaskó, Béla; Christián, László; Deák, József; Dobák, Imre; Faggyas, Zoltán; Haller, József; Hautzinger, Zoltán; Hollán, Miklós; Ivaskevics, Krisztián; Janza, Frigyes; Kasznár, Attila; Kovács, Gábor; Major, Róbert; Mátyás, Szabolcs; Nagy, Judit; Németh, József; Németh, Zsolt; Sallai, János; Sárkány, István; Szabó, Andrea; Szakács, Gábor; Szendrei, Ferenc; Tihanyi, Miklós; Tóth, Nikolett Ágnes; Varga, János; Vári, Vince (szerk.) Rendészettudományi Szaklexikon. Budapest, Magyarország: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019. 83-588. o.
- 281.Schultheisz Emil: A büntetés kiszabása, Budapest, 1953.
- 282.Sulyok Tamás: A tisztességes eljáráshoz való jog újabb kihívásai. Alkotmánybíróági Szemle 2015/2. 97-102. o.
- 283.Sulyok Tamás: A védelemhez való jog összehasonlító vizsgálata. In: (szerk: Badó Attila): A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika Gondolat, Budapest, 2011. 205-217. o.
- 284.Szabó András: Büntetőjog és alkotmánybíráskodás. 243. o. http://acta.bibl.u-szeged.hu/6856/1/juridpol_048_239-253.pdf
- 285.Szabó Győző – Nagy Gábor: Tanulmányok az Emberi Jogok Európai Egyezménye legfontosabb rendelkezéseihez kapcsolódó strasbourgi esetjogról. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 1999.
- 286.Szabó Krisztián: Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélezési gyakorlatának hatása a magyar büntetőeljárás törvényre. Pro Futuro 2017/1. 128-150. o. <http://profuturo.lib.unideb.hu/file/4/596f6cd4a631a/szerzo/SZK.pdf>
- 287.Szabó Krisztián: A védőhatóságról. In: (Főszerk. Homoki-Nagy Mária) Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára. SZTE ÁJK, Szeged, 2018. 881-887. o.
- 288.Szabó Zsanett: Büntetéskiszabási elvek a vagyon elleni bűncselekmények körében a két világháború között. In: Szűcs, Lászlóné Siska Katalin; Talabos, Dávidné Lukács Nikolett; Szabó, Erzsébet (szerk.) DE Praetor Szakkollégium Tudományos Diákester

- Tanulmánykötet I. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2014. 157-172. o.
- 289.Szabó Zsolt Tibor: Gyorsaság, hatékonyság, pergazdaságosság, konszenzus kontra garanciák II. Eljárásjogi Szemle, 2018. december, III. évfolyam, 18. o.
- 290.Szathmáry Zoltán: Bűnözés az információs társadalomban. Alkotmányos büntetőjogi dilemmák az információs társadalomban. Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Doktori Iskolája, Informatikai és Kommunikációs Jog Program, Budapest, 2012.
- 291.Szajer József: Gondolatok a Magyarország Alaptörvényének elfogadása körül folyó vitákról. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017.
- 292.Széchenyi István: Stádium. 1831., XII törvény. <https://mek.oszk.hu/06100/06135/html/>
- 293.Székely György: Büntetőeljárás alapelvek mint a jogállamiság garanciái. <https://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2009/CD%20mell%C3%A9klet/sz%C3%A9kely.pdf>
- 294.Szigeti Péter: Szintetikus jogfelfogás és a jogállamiság érvényességtartománya. Az ELTE Állam -és Jogtudományi Karán 1997. február 17-én tartott habilitációs előadás szerkesztett változata.
- 295.Szilágyi Péter: Jogi alaptan. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2014.
- 296.Szomora Zsolt: Büntetőjogi garanciák az Alkotmányban és az Alaptörvényben. http://real.mtak.hu/16005/1/Szomora_B%C3%BCntet%C5%91jogi_garanci%C3%A1k_v%C3%A9gl.pdf
- 297.Takács Albert: A jogállam fogalma, mint az Alkotmánybíróság értelmezésének alapja és eredménye. In: (szerk: Bitskey Botond): Tíz éves az Alkotmánybíróság Budapest, 2000. 75. o.
- 298.Takács Imre: Az alkotmány és az alkotmányosság fogalma. In: (szerk: Kukorelli István) Alkotmánytan I. Osiris, Budapest, 2007.
- 299.Tóth Mihály: A büntetőeljárás alapelvei. In: (szerk: Tóth Mihály) Büntető eljárásjog. HVG Orac, Budapest 2006. 39. o.
- 300.Tóth Mihály: A büntetőjogi jogkövetkezmények. In. Belovics Ervin – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: Büntetőjog I. Általános rész. Harmadik, hatályosított kiadás. Budapest, 2015. 379. o.
- 301.Tóth Mihály: A magyar büntetőeljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélkezés tükrében. KJK-KERSZÖV, Budapest. 2001.
- 302.Tóth Mihály: Az új Btk. bölcsőjénél. Magyar Jog 2013/9, 530. o.

303. Tóth Mihály: Csemegi Károly és a magyar büntető eljárásjog fejlődése. In: (szerk: Tóth Mihály): Büntető eljárásjogi olvasókönyv. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
304. Tóth Mihály: Közvetett bizonyítás, prekonceptiók és előítéletek. In: (szerk: Erdei Árpád) A büntetőítélet igazságtartalma. Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2010. 74-88. o.
305. Törő Blanka: A hallgatás jogának megítélése az Európai Unióban. In: Az ítélőmesterség dilemmái: tanulmányok Dr. Remes Zoltán bíró emlékére. Szerk. Elek Balázs, Fázsi László. Printart-Press Kft., Debrecen, 2015. 189-201. o.
306. Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2001. 65.o.
307. Udvary Sándor: A közjegyzői eljárások néhány vonatkozása és eljárási garanciái az alkotmányjog tükrében. Közjegyzők Közlönye 2013/1. 30-44. o.
308. Ujvári Ákos: Hazánk büntetés-kiszabási gyakorlatának sajátosságai. Iustum Aequum Salutare. 2006/1-2.
309. Unger Nikolett: A tisztességes eljáráshoz való jog az ügyáthelyezés tükrében. <https://dfk-online.sze.hu/images/optimi%20nostri/2015/unger.pdf>
310. Ürmösné, Simon Gabriella (Fordító): Büntetőjogi szócikkek: Bűnkapcsolatok, Büntetések, Büntetés enyhítése, Büntetés félbeszakítása, Büntetés kiszabása, Büntetés végrehajtásának felfüggesztése, Büntetési elméletek, Büntetési nemek, Büntetési tétel, Elkobzás, Büntetés-végrehajtási fokozatok, Feltételes elítélés, Feltételes szabadságra bocsátás, Foglalkozástól eltiltás, Járművezetéstől eltiltás, Kényszergyógykezelés, Kihágás, Kiutasítás, Közérdekű munka, Közhasznú munka, Közügyektől eltiltás, Pártfogó felügyelet, Próbára bocsátás, Szabadságvesztés, Vagyonelkobzás. In: Boda, József; Virányi, Gergely; Baksai, Éva; Balla, József; Beregnyei, József; Blaskó, Béla; Christián, László; Deák, József; Dobák, Imre; Faggyas, Zoltán; Haller, József; Hautzinger, Zoltán; Hollán, Miklós; Ivaskevics, Krisztián; Janza, Frigyes; Kasznár, Attila; Kovács, Gábor; Major, Róbert; Mátyás, Szabolcs; Nagy, Judit; Németh, József; Németh, Zsolt; Sallai, János; Sárkány, István; Szabó, Andrea; Szakács, Gábor; Szendrei, Ferenc; Tihanyi, Miklós; Tóth, Nikolett Ágnes; Varga, János; Vári, Vince (szerk.) Rendészettudományi Szaklexikon. Budapest, Magyarország: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019. 82-588. o.
311. Varga Attila: Az igazságtól az igazságszolgáltatásig. Korunk 2012/7. 102-109. o.

- 312.Varga Csaba: A joguralom és színeváltozása idealizáció és ideokratikus nyomásgyakorlás között. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Pázmány Law Working Papers 2016/12. 2-21. o.
- 313.Varga Zoltán: A tanúvédelem és a tisztességes eljárás. In: Örökség és büntetőjog: Emlékkönyv Békés Imre tiszteletére. Szerk. Belovics Ervin, Tamási Erzsébet, Varga Zoltán. PPKE JÁK, Budapest, 2011. 205-217. o.
- 314.Varga Zs. András: Eszményből bálvány? A joguralom dogmatikája. Századvég Kiadó, Budapest, 2015.
- 315.Varga Zsófia: Az Alkotmánybíróság határozata a tisztességes eljáráshoz való jog sérelméről: az előzetes döntéshozatali kérelem előterjesztésére irányuló indítvány elutasításának indoklására vonatkozó kötelezettség. Jogesetek Magyarázata 2016/1-2. 23-35. o.
- 316.Vámbéry Rusztem: A bűnvádi perrendtartás tankönyve. Grill Károly Könyvkiadó vállalata, Budapest, 1916.
- 317.Vámbéry Rusztem: Büntetőjog. Budapest, 1913. 270. o.
- 318.Várnay Ernő, Papp Mónika: Az Euróai Unió joga. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Taratlomszolgáltató Kft., Budapest, 2010.
- 319.Vinnai Edina: A tájékoztatáshoz való jog a gyakorlatban. In: (szerk. Szabó Miklós) A jog nyelvi dimenziója. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2015. 227-241. o.
- 320.Visegrády Antal, Vörös Eszter: A tisztességes eljárás elméleti és gyakorlati problémái. In: (Szerk. Bencsik András, Horváth Csaba) Demokrácia, jogállam, közigazgatás: ünnepi tanulmányok Csefkó Ferenc 70. születésnapjára. Pécs-baranyai értelmiségi Egyesület, Pécs, 2017. 77-91. o.
- 321.Vörös Eszter: A tisztességes eljárás követelményének elméleti és gyakorlati aspektusai. Jura 2015/1. 291-297. o.
- 322.Wiedemann János: Az Alkotmánybíróság döntése a legfőbb ügyész – katonai büntetőeljárásra történő – ügyészkijelölésre vonatkozó jogosultságáról. Ügyészek Lapja 2015/2. 53-59. o.
- 323.Wienera. I.: Alkotmány és büntetőjog. Állam és Jogtudomány.1995/1-2. 104. o.

Felhasznált idegen nyelvű szakirodalom:

1. A fair trial at the International Criminal Court? Human rights standards and legitimacy: Procedural fairness in the context of disclosure of evidence and the right to have

- witnesses examined. Series: Internationales und Europäisches Strafverfahrensrecht. Elmar Widder.
2. Ambrus, István: Some Thoughts on the Hungarian Criminal Sanctioning System. *Jogelméleti Szemle* 2016/4, 4–5. pp
 3. Anthony Amatrudo and Leslie William Blake: *Human Rights and the Criminal Justice System* Routledge, New York, 2015.
 4. A. V. Dicey: *Law of the Constitution*. Published by: Liberty Fund, 2012.
 5. Bárd Károly: Fairness in criminal proceedings: article six of the European human rights convention in a comparative perspective. Budapest, Hungarian Journal Official Journal Publisher, 2008.
 6. Bartkó Róbert: 18 th International Conference on Social Sciences: Proceedings Book: New Legal Solutions in the Hungarian Criminal Law with reference to the Fight against the Irregular Migration. Lisbon, Portugália : European Center for Science Education and Research (EUSER) 2019.
 7. Bató Szilvia: „Rechtssicherheit im ungarischen Strafrecht vor 1848” In Nagy – Karsai – Szomora (szerk.): *Freiheit – Sicherheit – (Straf)Recht*. Schriften des Zentrums für europäische und internationale Strafrechtsstudien 2. Osnabrück, 2011.
 8. Belovics Ervin: Die geltung des Grundsatzes des Fairen Verfahrens in der Strafverfolgung in Bezug auf des europäischen Gerichtshofes für Menschenrechte und des Verfassungsgerichts von Ungarn. In *Sapiens in sapientia : ünnepi kötet Vókó György 70. születésnapja alkalmából*. Szerk. Barabás A. Tünde, Belovics Ervin. Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, Pázmány Press, 2016. 37-47. p.
 9. Brunhöber, Beatrice: Für ein Grundrecht auf ein faires Verfahren in der strafprozessualen Praxis http://www.zis-online.com/dat/artikel/2010_12_510.pdf
 10. Cogan, Jacob Katz: International criminal courts and fair trials: difficulties and prospects In *Yale Journal of International Law* Vol. 27., 2002. Issue 1. 111-140. p. <http://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1171&context=yjil>
 11. Czine Ágnes: Fair Trial under Scrutiny In: Szabó Marcel; Gyeney Laura; Lánkos Petra Lea (szerk.) *Hungarian Yearbook of International law and European Law*, 2019. Den Haag, Hollandia: Eleven International Publishing, 2020. 419-429. p.
 12. Darcy, Shane, Powderly, Joseph: *Judicial creativity at the international criminal tribunals*. Oxford, Oxford University Press, 2010.
 13. Elmar Widder *Internationales und Europäisches Strafverfahrensrecht*, Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften; 1 edition August 5, 2016.

14. Fair trial and judicial independence: hungarian perspectives. Ed. by Attila Badó. New York, Springer, 2014.
15. Fenyk, Jaroslav: Corpus Juris as a project of criminal law model and a right on a fair trial. In: Ochrana základních práv a svobod v procesu europeizace trestního práva. Věd. red. Michal Tomášek. Praha, Univ. Karlova, nakl. Karolinum, 2006. 43. p.
16. Free Movement of Civil Judgments in the European Union and the Right to a Fair Trial. By Alexandra Kramer on March 15, 2017. Authored by Monique Hazelhorst.
17. Green Paper on the approximation, mutual recognition and enforcement of criminal sanctions in the European Union COM (2004)334 final, Commission of the European Communities
18. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52004DC0334>
19. Human Rights in Criminal Proceedings. Oxford, Stefan Trechsel, Print publication date: 2006.
20. Illicitly Obtained Evidence at the International Criminal Court. Authors: Viebig, Petra, Asser Press.
21. Indzigné Novák Csilla: The private expert opinion and its evaluation in the light of the changing, procedural regulations. In Bonus iudex: ünnepi kötet Varga Zoltán 70. születésnapja alkalmából. Szerk. Molnár Gábor Miklós, Koltay András. Budapest, Pázmány Press, Kúria, 2018. 307-322. p.
22. Jackson, John: Autonomy and Accuracy in the Development of Fair Trial Rights, UCD Working Papers in Law, Criminology & Socio-Legal Studies, 2009/9. 6–7., 11. o.
23. Jegede, Segun: The right to a fair trial in international criminal law In Protecting humanity : essays in international law and policy in honour of Navanethem Pillay. Ed. by Chile Eboe-Osuji. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2010. 519-548. p.
24. Judge and Jury: American Tort Law on Trial. Eric Helland, Alexander Tabarrok. Independent Institute
25. Keller: Allgemeine Rechtsgrundsätze und Grundrechte 2002 Februar https://books.google.hu/books?id=HQsjBgAAQBAJ&pg=PA19&lpg=PA19&dq=Keller:+Allgemeine+Rechtsgrundsätze+und+Grundrechte&source=bl&ots=Me0wEOG-GT&sig=ACfU3U2hANCzXHcwFzuuwUUtuP4Rk5tbmg&hl=hu&sa=X&ved=2ahUKewiBxYuu3o_oAhUntYsKHYOrB2MQ6AEwAHoECAkQAQ#v=onepage&q=Keller%3A%20Allgemeine%20Rechtsgrundsätze%20und%20Grundrechte&f=false

26. Kevin Jon Heller-Markus D. Dubber (szerk): The handbook of comparative criminal law, Stanford University Press, 2011.
27. Leanza, Piero, Pridal, Ondrej: The right to a fair trial: article 6 of the European Convention on Human Rights. Alphen aan den Rijn, Wolters Kluwer, 2014.
28. Lukács Krisztina-Víg Dávid: The Detrimental Legal Consequences of a Conviction in Hungary, Fundamental Rights and Legal Consequences of Criminal Conviction. Edited by: Sonia Meijer, Harry Annison, Ailbhe O'Loughlin, Hart Publishing, 107-127. p.
29. Nagy Anita: The presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings in Directive (EU) 2016/343 European Integration Studies 2016/1. 5-9. p.
30. Paul Craig: Formal and Substantive Conceptions of the Rule of Law: An Analytical Framework, Public Law 1997/21
31. Robert Esser: Grundrisse des Rechts Europäisches und Internationales Strafrecht Verlag C.H.Beck, München, 2014.
32. Saunders, Kevin W.: A comparative view of media coverage of criminal trials In Comparative perspectives on the fundamental freedom of expression. Ed. by András Koltay. Budapest, Wolters Kluwer, 2015. 347-364. p.
33. The Right to a Fair Trial: Article 6 of the European Convention on Human Rights, Piero Leanza, Ondrej Pridal. Wolter Kluwer, The Netherlands, 2014.
34. Thommen, Marc: The bigger the crime, the smaller the chance of a fair trial? : evidence exclusion in serious crime under Swiss, Dutch and European human rights law In European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice XXIV. 2016/1. 65-86. p.
35. Todd A. Buchman: Due Process and Sentencing: Third Circuit Holds That Plea of Guilt Waives Fifth Amendment Privilege, Dickinson Law Review, Vol.103:1,
36. Vida Sándor: Trademark property and human rights In Acta Juridica Hungarica 2015/4. 231-248. p.
37. Warbrick, Colin: International criminal courts and fair trial. Journal of Conflict and Security Law Vol. 3. 1998. No. 1. 45-64. p.
38. Wolfgang Heyde: Justiz in Deutschland. Bundesanzeiger Verlag S., 1999.

**AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJÁHOZ KAPCSOLÓDÓ SAJÁT
KÖZLEMÉNYEK**

1. A beszámíthatóság megléte, avagy a tény-és jogkérdés határai. Doktoranduszok Országos Szövetsége: Jogalkotás és jogalkalmazás a XXI. század Európájában konferenciakötet. Budapest, 2017.
2. Az időszerűség és közvetlenség elvének biztosítása a tagállamokban párhuzamosan folyó büntetőeljárások kapcsán. Szegedi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Doktori Iskola: Jog határok nélkül konferenciakötet. Szeged, 2017.
3. Az időszerűség elve a terhelt beszámítási képességének kérdésköre kapcsán. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola konferenciakötet. Miskolc, 2017.
4. A büntetés kiszabás speciális elveinek és céljának érvényesülése a fiatalokkal szemben folytatott büntetőeljárásban. Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar Doktori Iskola konferenciakötet 2017.
5. KRE-DIT 2018/1. Tisztesség és etika a büntetőeljárásban – a tisztességes eljárás és részjogosítványai (<http://www.kre-dit.hu/tanulmanyok/kardos-dora-tisztessag-es-etika-a-buntetoeljarasban-a-tisztessages-eljaras-es-reszjogositvanyai>)
6. A büntetőeljárás elhúzódásának értékelése, mint az ügydöntő határozatok kötelező tartalmi eleme. Időszerű kérdések a büntetőeljárásban. Patrocinium Kiadó. Budapest 2020. Szerk. Czine Ágnes – Lukács Krisztina
7. Büntetés kiszabás elvei – avagy az ésszerű határidőn belüli elbíráláshoz való jog érvényesülése kóros elmeállapotú vádlott esetén. Ügyészségi Szemle V. évfolyam, 2020/4. szám.
8. Education instead of retaliation – thoughts on the aim of imposition of a sentence against juvenile offenders, Ügyészek Lapja V. évfolyam, 2020/6.
9. A büntetést befolyásoló fontosabb alanyi tényezők bemutatása, Ügyészek Lapja VI. szám, 2021/1.

SUMMARY

In the field of sentencing I chose as my topic the presentation and the examination of mitigating and aggravating circumstances. The hypothesis of my dissertation is whether the legal regulations and practice in force adequately serve the consistent enforcement of the fair trial and its partial rights. As well as whether this principle set out in the new Criminal Procedure Act as a mandatory requirement for final decision in a case, provides an additional guarantee of legal certainty. In accordance with this assumption, I examined whether it is effectively and fully enforced in law enforcement practice. After the basic findings formulated by the most excellent theoretical experts in the field, I reviewed the problems of legislation, the principles of sentencing determined by the institutional framework and then I analysed their practical implementation from several aspects. During the examination of the legal history and the current regulations, I dealt with the decisions of the Constitutional Court, the Curia of Hungary and the European Court of Human Rights, as well as the relevant international documents in connection with the criminal proceedings of juveniles. After designating and filling this framework with content, I considered the enhanced examination of some sentencing circumstances so important through which I could show that sentencing is not a purely mechanical act, but rather a complex logical and analytical activity covering substantive, procedural law and penal enforcement and during this activity the courts must be aware of special rules. Such as the special issue of criminal proceedings against juveniles, substantive and procedural issues related to compliance with the right to a fair trial in criminal proceedings against a defendant with a mental disorder or in the absence of a defendant residing abroad. The goal is the complex presentation of these special area and the demonstration of that how various and complex knowledge required to apply a sentencing circumstance, and to achieve the goal of sentencing. I dealt with the evaluation of the length of proceedings introduced by the new Criminal Procedure Act as a mandatory content element of the final decision, I examined the issues related to its designation and its inclusion in the final decisions. After reviewing the current issues of sentencing abroad, I further examined the appearance of sentencing in final decisions, presented the results of the file search, and then summarized the selection, marking and justification of each mitigating and aggravating circumstance on the basis of interviews with first and second instance judges, highlighting good practices and the theoretical and practical problems that have arisen in this connection.

NYILATKOZAT

Alulírott dr. Kardos Dóra ezennel kijelentem, hogy a doktori fokozat megszerzése céljából benyújtott értekezésem kizárólag saját, önálló munkám eredménye. A benne található – másoktól származó – nyilvánosságra hozott vagy közzé nem tett gondolatok és adatok eredeti leelőhelyét a hivatkozásokban (lábjegyzetekben), az irodalomjegyzékben, illetve a felhasznált források között hiánytalanul feltüntettem.

Kijelentem továbbá, hogy a benyújtott értekezéssel azonos tartalmú értekezést más egyetemen nem nyújtottam be tudományos fokozat megszerzése céljából.

Kijelentem végül, hogy a leadott elektronikus és nyomtatott dolgozat formailag és tartalmilag teljesen megegyezik. A fenti nyilatkozatokon túl hozzájárulok, hogy a Doktori Tanács a dolgozatot elektronikus plágiumkeresővel megvizsgálja.

E kijelentésemet büntetőjogi felelősségem tudatában tettem.

Budapest, 2021. január 19.

.....

aláírás

NYILATKOZAT

Alulírott dr. Kardos Dóra (neptun kód: IEB2GG) nyilatkozom, hogy állam- és jogtudomány tudományágban nincs folyamatban fokozatszerzési eljárásom, illetve fokozatszerzési eljárásra való jelentkezésemet két éven belül nem utasították el, továbbá két éven belül nem volt sikertelenül zárult doktori védésem.

Nyilatkozom tovább, hogy nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve öt éven belül nem vontak vissza tőlem korábban odaítélt doktori fokozatot.

Budapest, 2021. január 19.

aláírás